

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED
VÄITLUSED

Majanduspoliitika aktuaalsed küsimused

Artiklid (CD-ROM) * Kokkuvõtted * Kroonika

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER
WIRTSCHAFTSPOLITIK

Aktuelle Fragen der Wirtschaftspolitik

Beiträge (CD-ROM) * Zusammenfassungen * Chronik

DISCUSSIONS ON ESTONIAN
ECONOMIC POLICY

Topical issues of economic policy

Articles (CD-ROM) * Summaries * Chronicle

19. aastakäik * 19. Jahrgang * 19th year of issue

2/2011

**Eesti majanduspoliitilised väitlused: Majanduspoliitika aktuaalsed küsimused /
Estonische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Aktuelle Fragen der
Wirtschaftspolitik / Discussions on Estonian Economic Policy:
Topical issues of economic policy**

Asutatud aastal 1984 / Gegründet im Jahre 1984 / Established in 1984

TOIMETUSKOLLEGIUM / REDAKTIONSKOLLEGIUM / EDITORIAL
BOARD

Peter Friedrich (University of Federal Armed Forces Munich, University of Tartu)

Manfred O. E. Hennies (Fachhochschule Kiel)

Enno Langfeldt (Fachhochschule Kiel)

Stefan Okruch (Andrassy Gyula Deutschsprachige Universität Budapest)

Armin Rohde (Ernst-Moritz-Arndt Universität Greifswald)

Mart Sörg (Tartu Ülikool)

TOIMETAJAD / REDAKTEURE / EDITORS:

Sulev Mäeltsemees (Tallinna Tehnikaülikool)

Janno Reiljan (Tartu Ülikool)

ASUTAJA, KOORDINAATOR JA PEATOIMETAJA /
GRÜNDER, KOORDINATOR UND CHEFREDAKTEUR /
FOUNDER, COORDINATOR AND CHIEF EDITOR:
Matti Raudjärv (Tartu Ülikool – Pärnu Kolledž ja Mattimar OÜ)

Publikatsioon ilmub kuni kaks korda aastas / Die Publikation erscheint bis zu zwei
Mal im Jahr / The publication is published once or twice a year

Artiklid on avaldatud andmebaasides: / Die Beiträge sind in der Datenbanken: /
Articles have been published in the databases: EBSCO (USA), ECONIS (Germany)
and SSRN (USA)

KONTAKT - CONTACT: Matti Raudjärv

Tartu Ülikool (Pärnu Kolledž)

University of Tartu (Pärnu College) **or** Mattimar OÜ

Ringi 35

Kose tee 79

80012 Pärnu

12013 Tallinn

Estonia

Estonia

matti.raudjarv@ut.ee

mattir@hot.ee

www.mattimar.ee

ISBN 978-3-8305-1941-6 (trükis)

ISBN 978-9985-844-29-8 (trükis)

ISBN 978-3-8305-1941-6 (CD-ROM)

ISBN 978-9985-844-30-4 (CD-ROM)

ISBN 978-9985-844-32-8 (pdf)

ISSN 1736-5597 (trükis)

ISSN 1736-5600 (CD-ROM)

TARTU ÜLIKOOL UNIVERSITÄT TARTU UNIVERSITY OF TARTU
TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL TECHNISCHE UNIVERSITÄT TALLINN
TALLINN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

KIELI RAKENDUSÜLIKOOL FACHHOCHSCHULE KIEL
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES OF KIEL

Ernst Moritz Arndt GREIFSWALDI ÜLIKOOL
Ernst Moritz Arndt UNIVERSITÄT GREIFSWALD
Ernst Moritz Arndt UNIVERSITY OF GREIFSWALD

MATTIMAR OÜ * GmbH * Ltd

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

Majanduspoliitika aktuaalsed küsimused

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

Aktuelle Fragen der Wirtschaftspolitik

DISCUSSIONS ON ESTONIAN ECONOMIC POLICY

Topical issues of economic policy

2/2011

BWV • BERLINER WISSENSCHAFTS-
VERLAG GmbH

MATTIMAR
anno 1993

BERLIN * TALLINN

Eesti majanduspoliitilised väitlused: Majanduspoliitika aktuaalsed küsimused, 2011, nr. 2
Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Aktuelle Fragen der Wirtschaftspolitik, 2011, Nr. 2
Discussions on Estonian economic policy: Topical issues of economic policy, 2011, No. 2

Berlin, Tallinn: BWV * Mattimar

19. aastakäik / 19. Jahrgang / 19th year of issue

BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG GmbH, MATTIMAR OÜ, 2011

ISBN 978-3-8305-1941-6 (trükis),	ISBN 978-9985-844-29-8 (trükis)
ISBN 978-3-8305-1941-6 (CD-ROM)	ISBN 978-9985-844-30-4 (CD-ROM)
	ISBN 978-9985-844-32-8 (pdf)
	ISSN 1736-5597 (trükis)
	ISSN 1736-5600 (CD-ROM)

Käesolevas publikatsioonis avaldatud artiklid on eelretsenseeritud anonüümselt sõltumatute doktorikraadiga retsensentide poolt.

Alle Beiträge der vorliegenden Publikation wurden vor der Veröffentlichung anonym von unabhängigen promovierten Experten rezensiert.

Before publishing, the articles in this collection have been anonymously peer-reviewed by independent reviewers holding a doctor's degree.

Trükitud trükikojas Miniprint OÜ / Gedruckt in der Druckerei Miniprint OÜ /
Printed in the publishing house of Miniprint OÜ

© Esikaas ja üldkujundus: Mattimar OÜ, 2011

© Kirjastamine: BWV * BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG GmbH,
MATTIMAR OÜ, 2011

SISUKORD

Võlakriisi euroalal: kas eurot on üldse võimalik veel päästa? / sissejuhatus asemele / (Manfred O. E. Hennies ja Matti Raudjärv)	9
Schuldenkrise in Euroland: ist der Euro noch zu retten? / statt Einführung / (von Manfred O. E. Hennies und Matti Raudjärv)	14
The euro zone debt crisis: will it be possible to rescue euro at all? / instead of introduction / (by Manfred O. E. Hennies and Matti Raudjärv)	19

KOKKUVÕTTED / ZUSAMMENFASSUNGEN / SUMMARIES

Meelis Angerma	Suhteline hinnatase Balti riikide majandustes ja kriisikogemused	27
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Relative price level developments in the Baltic economies and lessons to learn from the crises	23
Peter Friedrich, Janno Reiljan	FOCJ-mudel Eesti üldhariduse rahastamiseks	31
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	FOCJ as model for financing the Estonian general education	37
Vivika Halapuu, Tiiu Paas	Konkurents inimeste kui tulevase majanduskasvu käivitajate järele: eurooplaste hoiakuid immigratsiooni suhtes selgitavad tegurid	36
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Competition for people as drivers of future economic growth: European people's attitudes towards migration ...	58
Enn Listra, Katrin Rahu, Niina Vaiser	Valuutade jaekursside kursivahede süstemaatilised erinevused mõnedes Euroopa Liidu riikides: pangad versus finantsintegatsioon	40
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Systematic differences of retail exchange rate spreads in some EU countries: the banks against financial integration	72
Oliver Lukason, Kadri Ukrainski, Urmas Varblane	Veokite täismassi regulatsiooni muutmise majanduslikud mõjud eesti metsatööstuse sektorile	44
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Economic benefit of maximum truck weight regulation change for Estonian forest sektor	87
Mikk Medijainen	Eesti vanaduspensionipoliitika mõjud pensionilejäämise ajenditele	48
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Incentives to retire imposed by old-age pension policy in Estonia	101

Milan Palát	Wirtschaftliche Auswirkungen der internationalen Arbeitsmigration	54
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Economic causes and consequences of international migration of labor	121
Olev Raju	Majanduskriis ja majanduspoliitika Eestis 2007-2010	61
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Economic crisis and economic policy in Estonia 2007-2010	138
Matti Raudjärv	Mõned kriitilised märkused Eesti majanduspoliitika viimastele arengutele	67
<i>Artikel-Beitrag</i> (CD-ROM)	Einige kritische Betrachtungen zu neuesten Entwicklungen in der Estnischen Wirtschaftspolitik	156
Jüri Sepp, Diana Eerma	Konkurentsipoliitika infrastruktuursetes erandvaldkondades Eesti näitel: loomuliku monopoli ja universaalteenuse põimumine	73
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Competition policy in infrastructure specific sectors in the Estonian case: entwining of natural monopoly and universal service	170
Merle Tambur, Maaja Vadi	Kas psühholoogilise töövägivalla levik on majandus-sektorites erinev: olukord Eestis?	77
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Bullying at work: do industries differ in the Estonian case?	190
Viktor Trasberg	Füüsilise isiku tulumaks – kelle koorem?	82
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Personal income tax in Estonia – who’s burden?	206

KROONIKA / CHRONIK / CHRONICLE

A.

Tähelepanuväärsed Eesti majandusteadlased / Bedeutende estnische Wirtschaftswissenschaftler / Notable Estonian economists

Professor Erik Linnaks (1926 – 2001), majandusarvestuse tippteoreetik (Inga Lõokene)	89
Professor Erik Linnaks (1926 – 2001), Spitzentheoretiker des Rechnungswesens (Zusammenfassung)	95
Professor Erik Linnaks (1926 – 2001), leading theoretician in accounting (Abstract)	97

B.

Majanduspoliitika väljaanded ja teaduskonverentsid Eestis (1984-2011) Wissenschaftliche Publikationen und Konferenzen über Wirtschaftspolitik in Estland (1984-2011)

Scientific publications and conferences on economic policy in Estonia (1984-2011)

B1: Viis aastat „ <i>Eesti majanduspoliitilised väitlused</i> “ järjepidevast ilmumisest (Matti Raudjärv)	98
Die Publikation „ <i>Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik</i> “ erscheint schon das fünfte Jahr in Folge (von Matti Raudjärv)	103
Five successive years of publication of “ <i>Discussions on Estonian Economic Policy</i> ” (by Matti Raudjärv)	109
B2: Majanduspoliitika teaduskonverentside loetelu / Liste der wissenschaftlichen Konferenzen über Wirtschaftspolitik / List of scientific conferences on economic policy	114

VÕLAKRIIS EUROALAS: KAS EUROT ON ÜLDSE VÕIMALIK VEEL PÄÄSTA?¹ **(sissejuhatusel asemel)**

1962. aastal esitles tolleaegne Euroopa Majandusühenduse (EMÜ) komisjon saksa poliitiku Walter Hallsteini juhtimisel esmakordselt ettepanekuid Euroopa Valuutaliidu loomiseks. Nende alusel ja Prantsusmaa presidendi Valéry Giscard d'Estaing'i ja Saksamaa LV kantsleri Helmut Schmidt'i initsiatiivil otsustas Euroopa Ülemkogu 1979. aastal luua Euroopa valuutasüsteem. See plaan võttis konkreetse kuju 1992. aastal Maastrichti lepingu näol. Nüüd, 12 aastat pärast süsteemi rakendamist 1. jaanuaril 1999, seisab Euroopa valuutasüsteem oma liikmesriikide võlgade tõttu kuristiku serval. Ainuüksi Kreekal on üheksakümnes pangas, mis Euroopa stressitestist osa võtsid, kuhjunud võlgu 98,2 miljardi euro ulatuses. Iirimaa ja Portugal võlgnevad samadele pankadele 52,7 und 43,2 miljardit.² Sellele lisanduvad tunduvalt suuremate euroala riikide nagu Itaalia ja Hispaania pangavõlad. Kui kõrvuni võlgades siplevate maade riigilaenu oleks võetud bilanssi tegeliku päevakursiga, siis pankade omakapitali tase oleks osutunud tunduvalt madalamaks ja ilmselt oleks nende pankade stressitest lõppenud läbikukkumisega.

Siinkohal tekib küsimus, millist tähendust riigilaenu pankade jaoks üldse omavad. Riigilaenu tagavad pankadele hädavajalikku likviidsust, kuna normaalsel aegadel on riigi võlakirju võimalik kergesti müüa, seda enam kuna Euroopa Keskpank niisuguseid võlakirju refinantseerimise puhul tagatisena aktsepteerib. Teisest küljest toovad võlapaberid intressikasumit, mis on erilise tähtsusega niisugustele finantsettevõtetele, kus klientide hoiuste osakaal on suurem kui krediidiinõudlus, nagu see on sagedasti Saksamaal hoiukassade ja muude kooperatiivsete finantsettevõtete puhul. Tulevikus suureneb riigilaenu tähtsus veelgi, kui nn Basel III reeglistiku (uued maksujõulisuse nõuded pankadele) kohaselt peab pankadel olema obligatoorne minimaalne likviidsusvaru niisuguste riiklike võlakirjade näol.

Kui enne võlakriisi algust peeti riigilaenu suhteliselt kindlaks kapitalimahutuseks, siis praegu kehtib see üha väheneva arvu riikide emissioonide suhtes. Riigivõlgade kasv läheneb ohtliku piirini ja järjest enam ähvardab riike maksujõuetusse sattumine, mis toimub niipea, kui finantsturgudel nende krediidiriske üha kõrgemateks hinnatakse. Kõike seda silmas pidades tuleb veelgi rõhutada, kui tähtis on praegustest võlaprobleemidest võimalikult kiire jagusaamine.

Kreeka oma 350-miljardi euro suuruse võlakoormaga juhib niisuguste Euroopa valuutasüsteemi kuuluvate riikide pingerida, keda ähvardab riiklik pankrott.

¹ eesti keelse artikli (mis oli aluseks ka inglise keelse artikli tõlkele) terminoloogiat konsulteeris Eesti Panga Nõukogu esimees (1998-2008), Tartu Ülikooli emeritprofessor Mart Sõrg

² (saksakeelne) Handelsblatt 20.07.2011, lk 6

Kui kõrvale jätta euroala 17 valitsusliidri kriisikohtumisel 21. juulil 2011 vastuvõetud otsuste kirju kogum, tuleb võlakoormale pikaajalise vastupidamise tagamiseks kõne alla kolm põhimudelit.

☛ Laiemas avalikkuses arutatakse tihti Kreeka väljaastumist Euroopa valuutasüsteemist. Esmapiilgul näib see olevat kõige lihtsam ja ka paljude jaoks kõige õigem lahendus. Seejuures tuleb aga silmas pida, et Kreeka endise vääringu drahmi taaskasutuselevõtt tooks endaga otsekohe kaasa drastilise devalveerimise. See tõstaks küll Kreeka majanduse konkurentsivõimet, aga mis kasu oleks sellest riigi ekspordile, niikaua kui pole piisavalt tööstusharusid, mille toodang vastaks maailmaturu nõuetele, olgu selleks siis näiteks oma farmaatsia- või tarnetööstus. Teisest küljest kallineksid tohutult Kreekasse imporditavad tooted. Eriti laostavalt mõjuks devalveerimise puhul asjaolu, et kõik Kreeka kohustused on faktureeritud eurodes, mis tõstaks võlakoorma ühe hoobiga mitmekordseks. Ja siis oleks riiklik pankrott mõõdapääsmatu.

Ka riigisiselt oleksid tagajärjed sama katastroofilised. Drahmi drastiline devalveerimine hävitaks tavakodanike hoiused ja tooks kaasa ka arvukate ettevõtete maksejõuetuse. Esijoonel satuksid löögi alla pangad, kelle mahutused riigi võlakirjadesse ületavad omakapitali umbes kahekordselt. Juba drahmi taaskasutuselevõtmise väljakuulutamise põhjustaks hoiustajate tormijooksu pankadele, et saaks oma hoiuseid veel õigeaegselt eurodes välja võtta, mis omakorda muudaks Kreeka pangad paugupealt maksevõimetuteks (ilma selletagi on hoiuste väljavool pankadest intensiivistunud).

Ka Euroopa valuutasüsteemi jaoks tervikuna poleks Kreeka väljaastumine mingisugunegi võlaprobleemi lahendus. Vastupidi – Kreeka lahkumine tähendaks euroalale tohutut šokki, millega kaasaskäiv nakatav toime või doominoefekt tekitaks laiaulatusliku tulekahjuga võrreldavaid tagajärgi. See kujutaks endast valuutaliidu ühe põhiprintsiibi rikkumist, mille mõju kestaks veel pikka aega. Antud hetkest peale arvestatakse võimalusega, et euroalast lahkujaid tekib juurde, tagajärjed oleksid niisugused, nagu juba kirjeldatud, ja sarnased spekulatsioonid põhjustaksid finantsturgudel riskitõusust tingitud laenu raha kallinemise ka teistele võlakoorma all ägavatele riikidele. Kõiki neid põhjusi silmas pidades on hädavajalik lahendada võlakriis euroala sisest.

☛ Rahvamajandusteadlased eelistavad nn võlgade kärpimist või restruktureerimist (*hair cut*) meetodit.³ Kreekale oleks selline '*hair-cut*' ülimalt riskantne, kuna finantsturud on nii-öelda pika vihaga ja niisama lihtsalt midagi andeks ei anna. Aastaid 1970-2010 ja kuuekümnene kaheksat riiki hõlmava Saksa ja Argentiina

³ inglise keelses erialakeeles kasutatakse niisuguses seoses piltlikku terminit *hair-cut*, sest pärast lõikust on ka juuksed kärbitud ja lühemad. Kust selline nimetus pärineb, on ebaselge. Kasutusse on see tulnud alles kahe viimase aastakümneni jooksul, pärast seda kui termin esmakordselt aastal 1989 finantsturge käsitlevates kirjutistes 'American Economic Review' lehekülgedel esines. *Hair-cut* 'iga on tegemist, kui näiteks võlalasudaja oma esialgselt 100-eurosest nõudest saab tagasi kõigest 30 eurot; *hair-cut* 'i ulatus on sel juhul 70 protsenti.

ühisuuringu tulemused näitavad, et „*Riigid, kes oma võlgu täpselt tagasi ei maksa, ...teenivad pikaajalise ja karmi karistuse.*“⁴ Uuring näitab, et isegi viis aastat pärast *hair cut*'i meetodi kasutamist on nn karistav juurdehindlus (riski lisaintressid) ainult poole võrra vähenenud, st et on ette näha, et ka lühema perioodi jooksul on nn 'võlgade kärpimise' negatiivne mõju üsnagi tuntav.

Kirjeldataud võlgadest vabanemise mudeli puhul võib positiivsena ära märkida, et pärast niisugust operatsiooni langeb põhikoorem riiklike võlakirjade eraomanike – esmajoones pankade, kindlustusseltside ja fondide õlule. Seejuures tuleb silmas pidada aga seda, et pärast võlgade kärpimist tuleb nende nõuete väärtust ettevõtete bilanssides varem või hiljem alandada ja seega maha kanda, mille tõttu kannatab bilansiline kasum ja see omakorda vähendab maksude laekumist riigikassasse. Niisiis ei lähe lõppude lõpuks see karikas ka maksumaksjatest mööda.⁵ Kuivõrd Kreeka pankade omanduses on selliseid võlakirju, sedavõrd suurt kahju nad ka kannatavad ja neid tuleb eeldatavasti päästa kui süsteemile olulisi institutsioone värske kapitali süstimisega, mis omakorda koormab kogu Euroopa riikide ühendust.

☛ Kolmas põhimudel kujutab endast võlgade ümberkujundamist. Antud juhul pakutakse riigi võlapaberite omanikele võimalust vahetada oma nõuded suurtes võlgades oleva riigi suhtes kõrgemalseisva instantsi võlapaberite vastu. Kreeka kui Euroopa valuutasüsteemi liikme puhul oleks selleks Euroopa päästefond (EFSF)⁶. Kui jätta kõrvale kombinatsioon võlgade kärpimisega, siis euroala päästefond EFSF võtaks Kreeka võlakirjad üle 100-protsendilise nimiväärtusega. Erakreeditorid saaksid selle eest euroala riikide garantiidega EFSF-võlakirju, *de facto* niisiis eurobonde. Kreeka võlakirjad, mis nüüd oleksid siis Euroopa päästefondi omanduses, kujundatakse ümber uuteks Kreeka riigi võlakirjadeks, mille tingimused on vaja kohandada Kreeka ebakindla majandusliku olukorraga. Võlgade edasieksisteerimine sunniks aga Kreetat kokkuhoiurežiimist ja eelarvedistsipliinist kinni pidama.

Eesmärgil, et selline võlgade ümberkujundamine vähemalt osaliselt võlgadest vabanemisele kaasa aitaks, ja et sellesse protsessi kaasataks eramajandus, tuleb võlgade ümberkujundamine kombineerida võlgade kärpimisega vahemikus 20%⁷

⁴ Siinkohal võrdle: Cruces, Juan/Trebesch, Christoph >Sovereign Defaults: The Price of Haircuts<, Juli 2011, handelsblatt.com/link. – Autorid võtsid vaatluse alla 68 riiki ja ühtekokku 182 juhtu, kui nimetatud riigid ei täitnud oma maksekohustusi. Jõuti tõdemuseni, et kui järgneval perioodil vaatluse all olnud riikide valitsused tegid finantsturgudel uusi laene, siis neid nii-öelda karistati lisaintressidega, mille suurus tõusis vastavalt koguvõla suurusele ja võlgade kärpimise ulatusele.

⁵ Eriti kehtib see pankade kohta, mis täielikult või osaliselt on riigi omanduses.

⁶ European Financial Stability Facility, lühidalt: EFSF (see on kavas 2013. aastaks püsivalt asendada Euroopa stabiliseerimismehhanismiga – lühidalt: ESM). Selleks et EFSF tohiks riigi võlakirju osta, tuleb eelnevalt muuta vastavad õiguslikke eeskirju.

⁷ Umbes sellise protsendimäära raames on oma ettepaneku teinud Rahvusvaheline Finantsinstituut (IIF, Institut of International Finance)

kuni 50%⁸. Kuivõrd see puudutab Kreeka panku, tuleb neid toetada täiendavate päästemeetmetega. Võlgade kärpimine kergendab Euroopa päästefondi seisundit ja seetõttu on fondil omakorda võimalik hõlbustada Kreeka olukorda, mille tulemusel tema võlad ja intressi maksmise kohustused vähenevad. Kreeka riigi veel kustutatamata võlajäägid Euroopa päästefondi EFSF ees saab siis – nagu eespool kirjeldatud juhtumi puhul – ümber kujundada uuteks soodsamate krediititingimustega⁹ võlakirjadeks.

Reitinguagentuurid on andnud mõista, et nad käsitlevad võlgade kärpimist kui kohustuste mittetäitmist (*default*) ja reageerivad sellele finantsolukorra hinnangu alandamisega (*default-rating*). Selle tagajärjeks oleks aga, et Kreeka kulutused kapitaliturgudel raha saamiseks püsiksid endiselt kõrgel tasemel ning võiksid ilmselt veelgi kallineda.¹⁰ Selle takistamiseks tuleks kaaluda, et eramajanduse kaasamine toimiks 'hair-cut'i meetodi asemel pangamaksude või muude sarnaste maksude näol.¹¹

Kui pangamaksude kehtestamine puudutaks ainult hästi funktsioneerivaid panku ja need jääksid jõukohastesse raamidesse, siis oleks küsitav, kas sellest piisab Kreeka võlakoorma olulisel määral vähendamiseks. Seepärast tuleks pangamaksud kombineerida nn '*pehme võlgade ümberkujundamisega*'. Kaalumisel on kaks varianti. Esimene moodus aitaks Kreeka olukorda ajutiselt hõlbustada, olgu siis vähemalt jooksvaid maksekohustusi silmas pidades. Kõne alla tuleks ümberkujundatavate võlgade kehtvusaja oluline pikendamine, madalamate intresside kehtestamine ja intresside tasumise tähtaegade edasilükkamine. Teine variant annaks Kreekale Euroopa päästefondi EFSF krediitide abil võimaluse tagasi osta omaenese võlakirju, mida järelturgudel pakutakse praegusel ajal tunduvalt alla nimiväärtust. Kui omanikud nendele kuuluvad võlakirjad ära müüvad, siis *summa summarum* kergendaks see Kreeka võlakoorat ja vabastaks ta edasistest intresside ja võla tagasimaksetest.¹²

⁸ Saksamaa Liitvabariigi valitsuse ekspertnõukogu on nõudnud võlgade kärpimist ligikaudu poole võrra.

⁹ Siinkohal on arutatud võlgade 15 kuni 30-aastaseid kehtvusaegu. Selle aasta juulis toimunud euroala seitsmeteistkümneme riigi- ja valitsusjuhtide kriisikohutumise otsuste kohaselt nähakse ette kehtivusaja pikendamist 7,5 aastalt vähemalt 15 aastani ja intresside langetamist 4,5%-lt 3,5%-ni.

¹⁰ Murdmaks reitinguagentuuride tohutut – tegelikult vastutustundetut – mõjuvõimu, mis avaldub eriti kriisiaegadel, kui agentuuride pahatihti mõistetamatud hinnangud võivad põhjustada olukorra dramaatilist teravnemist, nõudis ELi õigusküsimuste volinik Viviane Reding sarnaste asutuste likvideerimist. Saksamaa president Christian Wulff niikaugale oma nõudmistega ei lähe. Tema ettepanek on teha reitinguagentuurid vastutavaks juhul, kui nende hinnangud põhjustavad olulist finantskahju. – Küsitavaks jääb, kuidas kahju hüvitusnõudeid veenvalt kvantifitseerida, et oleks alust nende sissenõudmiseks.

¹¹ Kuna see looks võimaluse, et reitinguagentuurid hoiduksid krediidiriski kõrgemaks hindamast.

¹² Siinjuures jääb muidugi küsitavaks, kas reitinguagentuurid ei tõlgenda siiski sellist toimumisviisi kui pealesunnitud loobumist võlgade sissenõudmisest, mille tagajärjeks oleks finantsolukorra hinnangu langetamine (*default*).

Kokkuvõtvalt tuleb tõdeda, et võlakriisist jagusaamiseks pole kindlaid retsepte. Järelikult on praegusel hetkel veel võimatu anda hinnangut, kui tulemusrikkaks osutuvad käesoleva aasta juuli lõpul toimunud võlakonverentsil vastuvõetud otsused. Ilmselt vajavad need veel paljudes punktides konkretiseerimist ja ka laiendamist, enne kui neid ellu rakendada hakata.

Kirjeldatud riske arvesse võttes on meie arvates kõige suuremad eduväljavaated nn 'pehme võlgade ümberkujundamise' meetodil kombineerituna samaaegse pangamaksude sisseseadmisega. Põhjuseks on tungiv vajadus peatada Kreeka võlaprobleemide jätkuv teravnemine viimasel ajal, et sel viisil võita aega täiendavateks, jätkusuutlikuks majanduskasvuks vajalike meetmete rakendamiseks. Tulevikus peab Kreeka olema mitte ainult võimeline ise oma võlgu kandma, vaid pikemas perspektiivis neid ise ka tasuma. Siinkohal pole asi niivõrd karmide säästuprogrammide elluviimises, kuivõrd uute, konkurentsivõimeliste tööstusharude väljaarendamises, samaaegselt fundamentaalselt eraettevõtluskeskkonda parendades. Esmajoones tuleks mõelda suuremale õiguskindlusele¹³ ja üldisele bürokraatia kärpimisele – eriti mis puudutab välismaiseid investeeringuid¹⁴ –, korrupsiooni ja onupojapoliitika vastu võitlemisele, praeguse ajani reglementeeritud turgude avamisele, riigiettevõtete erastamisele, läbipaistva ja konkurentsivõimelise maksusüsteemi¹⁵ loomisele, samuti ka selgetele palgastruktuuridele. Lisaks nendele põhitõdedele on hädavajalik avardada keskmise pikkusega ja pikaajalisi kasvuperspektiive, laiendades olemasolevaid ja luues uusi koostöövõimalusi teiste ELi liikmesriikidega. Edutõotavaid investeerimisvõimalusi võib leida niisugustes valdkondades nagu infrastruktuur, taastuenergia (eriti solaartehnoloogia fotovoltseadme kujul), jõujaamade ehitus, piiriüleste võrkude väljaarendamine, infotehnoloogia, transport, telekommunikatsioon, jäätmemajandus ja turism. Arenguprogrammide finantseerimiseks on ette nähtud EL tõukefondide vahendite suurendamine ja Kreekale ettenähtud vahendite suunamine eelkõige riigi majanduskasvu ja konkurentsivõime toetamiseks. Seejuures on Euroopa Investeerimispangal (EIB)¹⁶ võimalik leevendada nõutava kaasfinantseerimisega tekkivaid probleeme, juhul kui Kreeka pole võimeline vajalikku omaosalust tasuma.

August 2011

Manfred O. E. Hennies
Kiel / Warder, Saksamaa

Matti Raudjärv
Tallinn / Piritä-Kose ja Pärnu, Eesti

¹³ Muuhulgas ka kinnisturaamatute abil.

¹⁴ Nii on tegevuslubade väljastamine Kreekas liiga keeruline ja aeganõudev, lepingutest ja kokkulepetest kinnipidamine aga pahatihti ebakindel.

¹⁵ See peab käima käsikäes karmikaelise võitlusega maksupettuste vastu.

¹⁶ Euroopa Investeerimispank EIB on Euroopa Liidu institutsioon, mis toetab pikaajalisi investeeringuid.

SCHULDENKRISE IN EUROLAND: IST DER EURO NOCH ZU RETTEN? (statt Einführung)

1962 präsentierte die Kommission der damaligen Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft (EWG) unter dem deutschen Politiker Walter Hallstein erste Vorschläge für eine Europäische Währungsunion (EWU). Diese führten 1979 auf Initiativen von Frankreichs Präsident Valéry Giscard d'Estaing und dem deutschen Bundeskanzler Helmut Schmidt zum Beschluss des Europäischen Rates, ein Europäisches Währungssystem (EWS) zu entwickeln. Dieses Projekt wurde dann 1992 durch den Maastrichter Vertrag konkretisiert. Heute, zwölf Jahre nach seiner Einführung am 1. Januar 1999, steht das EWS durch die Schulden seiner Mitgliederstaaten dicht vor dem Abgrund. Allein Griechenland hat bei den 90 Banken, die am europäischen Stresstest teilgenommen haben, Schulden in Höhe von 98,2 Milliarden Euro angehäuft. Irland und Portugal stehen bei diesen Banken mit 52,7 und 43,2 im Debet.¹ Hinzu kommen die Bankschulden der wesentlich größeren Eurostaaten Italien und Spanien. Hätten diese Banken ihre Staatsanleihen der hoch verschuldeten Länder zu aktuellen Kursen bilanziert, wären deren Eigenkapitalquoten deutlich niedriger ausgefallen, und sie hätten möglicherweise die Stresstests gar nicht bestanden.

Hier stellt sich zunächst die Frage, welche Bedeutung Staatsanleihen für Kreditinstitute überhaupt haben. Staatsanleihen sind für Banken ein unverzichtbarer Bestandteil ihrer Liquiditätsreserven, weil sie in normalen Zeiten leicht zu verkaufen sind, zumal die Europäische Zentralbank (EZB) diese Papiere als Sicherheiten bei der Refinanzierung akzeptiert. Andererseits erbringen sie Zinserträge, was von besonderer Bedeutung für Kreditinstitute ist, bei denen die Kundeneinlagen die Kreditnachfrage übersteigen, wie das bei Sparkassen und genossenschaftlichen Kreditinstituten häufig der Fall ist. Die Bedeutung der Staatsanleihen wird zukünftig sogar noch steigen, wenn nach den Regeln von Basel III ein bestimmter Mindestsatz der Liquiditätsreserven aus solchen öffentlichen Schuldverschreibungen bestehen muss.

Während bis vor der Schuldenkrise Staatsanleihen als relativ sichere Anlagen angesehen wurden, gilt das gegenwärtig nur noch für Emissionen von immer weniger Staaten. Länder geraten zunehmend in die Gefahrenzone der Verschuldungs- und damit auch Zahlungsunfähigkeit, sobald ihre Bonität von den Märkten negativ eingeschätzt wird. Um so wichtiger ist es, dass die gegenwärtigen Schuldenprobleme so schnell wie möglich überwunden werden.

An der Spitze der von einem Staatsbankrott bedrohten EWS-Länder steht Griechenland mit einem Schuldenberg von gegenwärtig circa 350 Milliarden Euro. Um die Tragfähigkeit dieser Schuldenlast langfristig zu sichern, kommen – unabhängig von dem Sammelsurium von Beschlüssen der 17 Staats- und Regierungschefs der Euro-Länder auf dem EU-Krisengipfel am 21. Juli 2011 – drei Grundmodelle in Betracht.

¹ (deutsches) Handelsblatt vom 20.07.2011, Seite 6

☛ In der breiten Öffentlichkeit wird oft der Ausstieg Griechenlands aus dem EWS vertreten. Auf den ersten Blick scheint das die einfachste und für viele auch die plausibelste Lösung zu sein.² Dabei muss bedacht werden, dass die Wiedereinführung der Drachme sofort mit einer drastischen Abwertung verbunden wäre. Zwar würde das die Konkurrenzfähigkeit der griechischen Wirtschaft erhöhen; aber was brächte das schon für deren Exporte, solange das Land nicht über genügend Industriezweige mit weltmarktfähigen Produktangeboten verfügt, beispielsweise aus landeseigenen Pharma- oder Zulieferindustrien. Andererseits würden sich Griechenlands Importe drastisch verteuern. Besonders verheerend wirkte sich aber bei einer Abwertung die Tatsache aus, dass alle Verbindlichkeiten Griechenlands in Euro fakturiert sind, wodurch sich seine Schuldenlast mit einem Schlag um ein Vielfaches erhöhte. Damit wäre der Staatsbankrott unabwendbar.

Im Landesinnern wären die Folgen nicht minder katastrophal. Die drastische Abwertung der Drachme würde viele Ersparnisse privater Haushaltungen vernichten und auch zur Insolvenz zahlreicher Unternehmungen führen. Vor allem die Banken wären davon betroffen, die etwa die doppelte Höhe ihres Eigenkapitals in Staatspapieren angelegt haben. Bereits im Vorfeld der Wiedereinführung würden die Sparer die Banken stürmen, um ihre Ersparnisse rechtzeitig in Euro abzuheben. Damit würden die griechischen Banken schlagartig zahlungsunfähig.

Auch für das EWS wäre mit einem Austritt Griechenlands das Schuldenproblem keinesfalls gelöst. Im Gegenteil: Der Ausstieg Griechenlands bedeutete für die Euro-Zone einen enormen Schock, der sich über Domino- und Ansteckungseffekte zu einem Flächenbrand entwickeln könnte. Ein Grundprinzip der Währungsunion wäre nachhaltig verletzt. Denn von nun an würden weitere Austritte mit den zuvor skizzierten Folgen als möglich angesehen, und die Spekulationen hierüber erhöhten die Risikozuschläge an den Finanzmärkten für weitere schuldenbelastete Länder. Aus all diesen Gründen ist es notwendig, die Schuldenkrise in Euroland intern zu lösen.

☛ Volkswirte favorisieren die Möglichkeit eines Schuldenschnitts.³ Für Griechenland wäre ein solcher 'Hair-Cut' höchst riskant, weil die Finanzmärkte 'Elefantengedächtnisse' haben. Nach einer deutsch-argentinischen Untersuchung von 68 Staaten im Zeitraum von 1970 bis 2010 werden 'Länder, die ihre Schulden nicht pünktlich bezahlen, ... lange und hart bestraft'.⁴ Selbst fünf Jahre nach dem

² Sogar für einen bekannten Vertreter eines namhaften deutschen Wirtschaftsforschungsinstituts, was nicht gerade diese Möglichkeit sinnvoll erscheinen lässt.

³ Im Fachjargon spricht man in diesem Zusammenhang von *Hair-Cut*. Woher diese Bezeichnung stammt, ist unklar; sie hat sich erst in den vergangenen zwei Jahrzehnten eingebürgert, nachdem sie erstmals 1989 im Zusammenhang mit Finanzmärkten im 'American Economic Review' aufgetreten ist. Ein *Hair-Cut* liegt vor, wenn ein Gläubiger von seiner ursprünglichen Forderung in Höhe von beispielsweise 100 € nur 30 € realisieren kann; der *Hair-Cut* beträgt in diesem Fall 70 Prozent.

⁴ Vgl. hierzu: Cruces, Juan/Trebesch, Christoph >Sovereign Defaults: The Price of Haircuts<, Juli 2011, handelsblatt.com/link. – Die Autoren hatten insgesamt 182 Fälle dieser 68 Staaten untersucht, die ihren Zahlungsverpflichtungen nicht nachgekommen waren. Sie sind zu dem

Schuldenschnitt hatten sich – nach dieser Studie – die Strafaufschläge für diese Länder nur halbiert, sodass zu erwarten ist, dass auch mittelfristig die negativen Folgen solcher Schuldenschnitte beträchtlich sein werden.

Bei diesem Grundmodell einer Entschuldung könnte zustimmend eingewendet werden, dass durch einen solchen Einschnitt private Inhaber von öffentlichen Schuldverschreibungen die Lasten zu tragen haben, in erster Linie Banken, Versicherungen und auch Fonds. Dabei muss aber bedacht werden, dass nach dem Schuldenschnitt diese Forderungen in den Bilanzen von Unternehmungen früher oder später wertberichtigt und insoweit abgeschrieben werden, was zu entsprechenden bilanziellen Gewinneinbußen und damit Steuerausfällen für die Fiskus führt. Also auch die Steuerzahler sind davon letztendlich betroffen.⁵ Soweit griechische Banken die Schuldverschreibungen besitzen, erleiden sie hohe Verluste und müssen als systemrelevante Institutionen voraussichtlich mit frischem Kapital gerettet werden, was dann die Staatengemeinschaft belastet.

• Beim dritten Grundmodell handelt es sich um Umschuldungen. Dabei wird den Inhabern der Staatspapiere angeboten, ihre Forderungen gegen das hoch verschuldete Land in Schuldverschreibungen einer übergeordneten Instanz umzutauschen, im Falle Griechenlands als Mitglied des EWS könnte das beispielsweise der sogenannte Euro-Rettungsschirm (Rettungsfonds der EU, EFSF)⁶ sein. Ohne Kombination mit einem Schuldenschnitt würde der EFSF griechische Staatsanleihen zu 100 Prozent ihres Nennwertes übernehmen. Die privaten Gläubiger erhielten dafür EFSF-Anleihen mit Garantieverklärungen der Euro-Staaten, de facto also Euro-Bonds. Die griechischen Staatsanleihen, nunmehr im Besitz des EFSF, würden in neue Schuldverschreibungen des griechischen Staates umgewandelt, deren Konditionen der prekären wirtschaftlichen Situation Griechenlands anzupassen wären. Der Fortbestand der Schulden hielt Griechenland weiterhin unter Spardruck und Zwang zur Haushaltsdisziplin.

Um mit einer solchen Umschuldung eine zumindest teilweise Entschuldung Griechenlands zu erreichen und daran auch die Privatwirtschaft zu beteiligen, muss die Umschuldung mit einem Schuldenschnitt, etwa zwischen 20 Prozent⁷ bis 50 Prozent⁸, kombiniert werden. Soweit griechische Banken davon betroffen sind, müssten diese ergänzend durch Rettungsmaßnahmen unterstützt werden. Die durch

Ergebnis gekommen, dass die betreffenden Regierungen in der Folgezeit an den Finanzmärkten für neue Kreditaufnahmen mit Zinsaufschlägen bestraft wurden, die um so höheren ausfielen, je höher die Schulden und je größer die Schuldenschnitte waren.

⁵ Das gilt in besonderer Weise im Hinblick auf Banken, die sich voll oder teilweise im Staatseigentum befinden.

⁶ European Financial Stability Facility, kurz: EFSF (dieser soll 2013 dauerhaft vom Europäischen Stabilitätsmechanismus – kurz: ESM – abgelöst werden). Damit der EFSF Staatsanleihen ankaufen darf, müssen zuvor die entsprechenden Rechtsvorschriften geändert werden.

⁷ in etwa Vorschlag des IIF (Institut of International Finance, internationaler Bankenverband)

⁸ Der Sachverständigenrat der Bundesregierung Deutschlands hatte einen Schuldenschnitt um rund die Hälfte gefordert.

den Schuldenschnitt erreichte Entlastung für den EFSF gibt dieser dann an Griechenland weiter, wodurch sich dessen Schulden und Zinszahlungsverpflichtungen reduzieren. Die verbleibenden Restschulden des griechischen Staates gegenüber dem EFSF können dann – wie im zuvor erwähnten Fall – in neue Schuldverschreibungen mit günstigen Kreditkonditionen⁹ umgewandelt werden.

Die Ratingagenturen haben zu erkennen gegeben, dass sie Schuldenschnitte grundsätzlich als Zahlungsausfälle (Default) betrachten und mit Bonitätsabschlägen (Default-Rating) bewerten werden. Das hätte zur Folge, dass sich für Griechenland bis auf Weiteres die Kosten für Finanzierungen über die Kapitalmärkte auf hohem Niveau hielten und möglicherweise noch erhöhten.¹⁰ Um das zu verhindern, könnte daran gedacht werden, die private Beteiligung anstatt durch 'Hair-Cuts' über Bankenabgaben oder ähnliche Steuer zu realisieren.¹¹ Wenn die Bankenabgaben allerdings nur auf leistungsfähige Banken beschränkt und in tragbarem Rahmen blieben, wäre es fraglich, ob sie ausreichen, die Schuldenlast Griechenlands deutlich zu reduzieren. Deshalb müssten die Bankenabgaben mit sogenannten 'weichen Umschuldungen' kombiniert werden. Dafür gibt es zwei Varianten: Damit Griechenland zumindest im Hinblick auf die laufenden Zahlungsverpflichtungen vorübergehend entlastet wird, könnten die umgewandelten Schuldtitel mit deutlich längeren Laufzeiten, niedrigeren Zinsen und auch längerfristigen Stundungen der Zinszahlungsverpflichtungen versehen werden. Die andere Möglichkeit wäre, Griechenland durch EFSF-Kredite in die Lage zu versetzen, eigene Anleihen zurückzukaufen, die gegenwärtig auf den Sekundärmärkten weit unter ihrem Nennwert gehandelt werden. Soweit die Inhaber ihre Anleihen verkaufen, führt das dann für Griechenland summa summarum zu einer Schuldenreduzierung und Entlastung von zukünftigen Zins- und Tilgungszahlungen.¹²

Abschließend ist festzustellen, dass es keine sichere Lösung für die Schuldenkrise gibt. Insofern kann gegenwärtig auch nicht beurteilt werden, ob die auf der Schuldenkonferenz Ende Juli dieses Jahres gefassten Beschlüsse zum Erfolg führen

⁹ diskutiert werden in diesem Zusammenhang Laufzeiten von 15 bis 30 Jahre. Nach den Beschlüssen der 17 Staats- und Regierungschefs der Euro-Länder auf dem EU-Krisengipfel Ende Juli dieses Jahres sind Laufzeitenverlängerungen von 7,5 auf mindestens 15 Jahre und Zinssenkungen von 4,5 auf 3,5 Prozent vorgesehen.

¹⁰ Um einen solchen mächtigen – im Grunde unverantwortlichen – Einfluss der Ratingagenturen zu brechen, der besonders in Krisenzeiten durch die oft nicht nachvollziehbaren Bewertungen die Situation dramatisch verschärfen kann, hat die EU-Justizkommissarin Viviane Reding die Zerschlagung dieser Institutionen gefordert. Der deutsche Bundespräsident, Christian Wulff, geht nicht ganz so weit; er will die Ratingagenturen lediglich haftbar machen, wenn sie mit ihren Urteilen finanzielle Schäden anrichten. – Fraglich ist nur, wie Schadenersatzforderungen überzeugend quantifiziert und letztendlich durchgesetzt werden sollen.

¹¹ weil das möglicherweise die Ratingagenturen von Bonitätsabschlägen abhalten könnte.

¹² fraglich bleibt hierbei allerdings, ob die Ratingagenturen diesen Vorgang nicht doch als erzwungenen Schuldenerlass deuten und mit Default bewerten werden.

werden, zumal diese erst noch in zahlreichen Punkten konkretisiert, möglicherweise erweitert und dann umgesetzt werden müssen.

In Anbetracht der aufgezeigten Risiken haben nach unserer Ansicht die sogenannten 'weichen Umschuldungen' in Verbindung mit Bankenabgaben die größten Erfolgchancen. Denn zunächst kommt es darauf an, die in letzter Zeit zu beobachtende Zuspitzung der griechischen Schuldenprobleme zu stoppen, um für komplementäre, ein nachhaltiges Wirtschaftswachstum bewirkende Maßnahmen Zeit zu gewinnen. Griechenland muss seine Schulden zukünftig nicht nur tragen können, sondern auch imstande sein, sie langfristig zu tilgen. Dabei geht es weniger um die Durchsetzung erdrückender Sparprogramme, sondern vielmehr um die Verwirklichung eines Aufbauprogramms zur Entwicklung neuer, wettbewerbsfähiger Industrien durch fundamentale Verbesserungen der Rahmenbedingungen für privates Unternehmertum. Zu denken ist dabei in erster Linie an mehr Rechtssicherheit¹³ und generellen Abbau von Bürokratie – insbesondere im Hinblick auf Investitionen ausländischer Unternehmungen¹⁴ –, Bekämpfung der Korruption und 'Vetternwirtschaft', Öffnung bisher regulierter Märkte, Privatisierung von Staatsunternehmungen, Schaffung eines durchschaubaren und wettbewerbsfähigen Steuersystems¹⁵ sowie klare Lohnstrukturen. Über diese Grundsätze hinaus gilt es, die mittleren und langfristigen Wachstumsperspektiven durch Erweiterung bestehender und Schaffung neuer Kooperationsmöglichkeiten mit anderen EU-Mitgliederstaaten zu verbessern. Es bieten sich Erfolg versprechende Investitionsmöglichkeiten in den Bereichen Infrastruktur, erneuerbare Energien (vor allem Solartechnik durch Fotovoltaikanlagen), Kraftwerkbau, grenzüberschreitender Netzausbau, Informationstechnologie, Transportwesen, Telekommunikation, Abfallwirtschaft und Tourismus. Zur Finanzierung der Aufbauprogramme sind Aufstockungen des EU-Strukturfonds vorgesehen und die für Griechenland vorgesehenen Mittel vorrangig auf Wirtschaftswachstum durch Stärkung seiner Wettbewerbsfähigkeit auszurichten. Dabei kann die Europäische Investitionsbank (EIB)¹⁶ auftretende Probleme bei der geforderten Kofinanzierung lindern, wenn Griechenland den geforderten Eigenanteil nicht aufbringen kann.

August 2011

Manfred O. E. Hennies
Kiel / Warder,
Deutschland

Matti Raudjärv
Tallinn / Pirita-Kose und Pärnu,
Estland

¹³ unter anderem auch durch Grundbücher.

¹⁴ so sind die Genehmigungsverfahren in Griechenland viel zu umständlich, Verträge und Zusagen oft unsicher.

¹⁵ Verbunden mit einer rigorosen Bekämpfung der Steuerhinterziehung.

¹⁶ Die EIB ist eine Institution der EU für langfristige Finanzierungen.

**THE EURO ZONE DEBT CRISIS: WILL IT BE POSSIBLE TO RESCUE
EURO AT ALL?
(instead of introduction)**

In 1962 the then Commission of the European Economic Community (EEC) presided over by the German politician Walter Hallstein presented the first proposals for the creation of the European Monetary Union. On the basis of these and on the initiative of the President of France Valery Giscard d'Estaing and the Chancellor of the Federal Republic of Germany Helmut Schmidt, the European Council decided in 1979 to create the European monetary system. This plan acquired a definite shape in 1992 in the form of the Maastricht Treaty. Now, 12 years after the implementation of the system on 1 January 1999, the European Monetary System is on the verge of a precipice due to the debts of its member states. Greece alone has accumulated debts in the total amount of 98.2 billion euros in 90 banks which participated in the European stress test. Ireland and Portugal owe 52.7 and 43.2 billion to the same banks.¹ Besides, there are the debts to banks of the considerably larger euro zone countries, such as Italy and Spain. If the government loans of the countries which are struggling up to their ears in debt had been recorded in the balance sheets at the actual day rates, the equity level of the banks had been considerably lower and the banks would probably have failed the stress test.

We can raise the question here about the actual importance of government loans for banks. Government loans ensure the required liquidity for banks as government bonds can be easily sold at normal times, the more so as the European Central Bank accepts such bonds for security in the case of refinancing. On the other hand, interest revenue can be earned from bonds and this is of particular importance to such financial institutions where the proportion of deposits from customers is higher than the demand for credit as it often is in German savings banks and other cooperative financial institutions. The importance of government loans will increase even more in the future when banks will have to keep a mandatory minimum liquidity reserve in the form of such government debt according to the Basel III rules (new solvency requirements for banks).

While before the beginning of the debt crisis government loans were regarded as a relatively solid investment, it currently applies only to the emissions of a decreasing number of countries. Increase in government debts is approaching a risky limit and countries are increasingly threatened by insolvency, which will happen as soon as their credit risks are evaluated as increasingly higher in financial markets. Considering all this we have to emphasize even more the importance of overcoming the current debt problems as soon as possible.

Greece with its debt burden of 350 billion euros is at the head of the ranking of such member states of the European Monetary System which are threatened by national bankruptcy.

¹ (in German:) Handelsblatt 20.07.2011, p. 6

Apart from the different measures adopted at the crisis summit of 17 euro zone countries on 21 July 2011, three main models can be considered to ensure sustained endurance of the debt burden.

☛ The general public has often discussed withdrawal of Greece from the European Monetary System. At first sight this seems to be the easiest and also the most appropriate solution for many. But we have to take into account the drastic devaluation that reintroduction of the former Greek currency drachma would immediately cause. While it would increase the competitiveness of Greek economy, it would be of no use for the national exports as long as there are no sufficient industries which could produce according to the requirements of the world market, e.g. its own pharmaceutical or supply industry. On the other hand, products imported to Greece would become drastically more expensive. Devaluation would be particularly devastating since all liabilities of Greece have been denominated in euro which would increase the debt burden for many times in a moment. And then the national bankruptcy would be unavoidable.

The domestic consequences would also be as catastrophic. Drastic devaluation of drachma would destroy the bank deposits of the population and bring along the insolvency of numerous companies. Banks would be the first to suffer as their investments in government debt are approximately a double of their equity. Already an announcement of the reintroduction of the drachma would cause a bank run as people would want to withdraw their deposits in euros in time, which in its turn would cause instant insolvency of Greek banks (outflow of deposits from banks has increased already now).

Withdrawal of Greece would be no solution for the debt problem for the European Monetary System as a whole either. On the contrary – withdrawal of Greece would mean a huge shock for the euro zone and the related replicating or domino effect would have consequences that are comparable to an extensive fire. It would violate one of the basic principles of the Monetary Union and would have a long-lasting effect. It would make it possible to consider also the withdrawal of other countries from the euro zone, with consequences similar to those described above, and due to higher risks such speculations would increase the cost of borrowing in financial markets also for other countries struggling under the loan burden. Considering all these reasons it is absolutely necessary to settle the debt crisis within the euro zone.

☛ Experts of national economy prefer the method of cutting debts, i.e. debt restructuring (“haircut”).² Such a “haircut” would be extremely risky for Greece as financial markets “hold long grudges” so-to-say and do not forgive anything easily. According to the results of an German-Argentine joint survey which covers the

² A figurative term “haircut” is used in English literature in that context as the hair will be also shorter after such a cut. The origin of such a term is unclear. It has only been used in the last two decades after occurring first in papers on financial markets published in *American Economic Review* in 1989. In the case of a “haircut”, the creditor gets, for instance, only 30 euros of its initial claim of 100 euros; the extent of the haircut is 70 per cent in such a case.

period 1970–2010 and 68 countries, “Countries which do not repay their debts in due time, ...get a long-term and harsh punishment.”³ The survey shows that even five years after using the “haircut” method the “punishing mark-up” (higher interest rate for risk) has only decreased by a half, i.e. the negative effect of debt cutting is expected to be rather considerable also in the shorter term.

The positive effect of the debt reduction model described is that after such an operation the main burden will remain on the shoulders of private owners of the government debt – above all banks, insurance companies and funds. We have to note, however, that after cutting the debts it will be necessary to decrease and therefore write off the value of such receivables in balance sheets of businesses sooner or later and this will reduce the profits and therefore the payment of taxes to the state budget. Thus this chalice will not pass from the taxpayers eventually.⁴ As Greek banks are holding such bonds, they will bear such losses and they will presumably have to be rescued as institutions important for the system by injecting fresh capital, which in turn will burden the whole European Community.

☛ The third main model consists in the restructuring of debts. Holders of government bonds will have the opportunity to exchange their claims against a country which is deep in debt for bonds of a supranational institution. In the case of Greece as a member of the European Monetary System, the European Financial Stability Facility (EFSF) would be such a rescue fund⁵. If we exclude a combination with cutting debts, the euro zone rescue fund EFSF would take Greek government bonds over at 100 per cent of their nominal value. Private creditors would receive EFSF bonds guaranteed by euro zone countries, i.e. *de facto* eurobonds for these. Greek bonds which would now be held by the European rescue fund would be restructured into new Greek government bonds, adjusting their terms and conditions to the insecure economic situation of Greece. Continuing of these bonds would, however, force Greece to follow a policy of strict economy and budgetary discipline.

In order to contribute to at least partial relief from debt by such a restructuring of debts and in order to involve also private economy in the process, the debt restructuring should be combined with cutting debts by 20%⁶ to 50%⁷. As this

³ Cf here: Cruces, Juan/Trebesch, Christoph >Sovereign Defaults: The Price of Haircuts<, Juli 2011, handelsblatt.com/link. – The authors studied 182 cases in total, involving 68 countries, where such countries defaulted on their payment obligations. They reached the conclusion that when the governments of the countries concerned borrowed from the financial markets again in the following period, they were so-to-say punished with higher interest rates which depended on the amount of the total debt and the extent of debt cutting.

⁴ This particularly applies to banks which are fully or partly state-owned.

⁵ European Financial Stability Facility (EFSF) which is planned to be replaced permanently by the European stabilisation mechanism (ESM) by 2013. The respective legal provisions should be amended first to allow EFSF to purchase government bonds.

⁶ IIF (Institute of International Finance) has made its proposal for approximately such a percentage.

⁷ The Technical Advisory Committee of the Government of the Federal Republic of Germany has requested the cutting of debts by approximately a half.

concerns Greek banks, they have to be supported with additional rescue measures. Cutting of debts will alleviate the situation of the European rescue fund and therefore the fund itself will be able to alleviate the situation of Greece which can decrease its debts and lower interest payment liabilities. The remaining debt of Greece to the European rescue fund EFSF can then be restructured – similar to the case described above – into new bonds with more favourable credit terms⁸.

Rating agencies have let it be understood that they would treat debt cutting as a default and respond to it by reducing the evaluation of the financial situation (default-rating). As a consequence, the expenditures of Greece for obtaining funds from capital markets would still remain high and might even increase.⁹ In order to avoid that, involvement of the private economy through bank taxes or other similar taxes could be considered instead of following the haircut method.¹⁰

If imposing bank taxes would concern only well-functioning banks and they would remain within affordable limits, it would be questionable whether it would be enough for considerable alleviation of the debt burden of Greece. Therefore bank taxes should be combined with so-to say “soft restructuring of debts”. Two possibilities are considered. The first method would help to temporarily alleviate the situation of Greece, even if with respect to current payment obligations only. The terms of the restructured debts could be considerably extended, lower interest rates established and deadlines for the payment of interests deferred. The second method would consist in allowing Greece with credits from the European rescue fund EFSF to buy back its own bonds which are currently offered well below their nominal value on the after-markets. If holders of these bonds sold them, it would *summa summarum* alleviate the debt burden of Greece and relieve it from further interest payments and debt repayments.¹¹

In conclusion we have to admit that there are no definite recipes for overcoming the debt crisis. Therefore it is not possible yet at the moment to assess the effectiveness

⁸ Here the terms of 15 to 30 years have been discussed for the loans. According to the decisions of the crisis summit of the leaders of 17 heads of state of the euro zone in July this year, the term will be extended from 7.5 years to at least 15 years and the interest rates will be lowered from 4.5% to 3.5%.

⁹ In order to break the huge – actually irresponsible – influence of rating agencies which is particularly evident at times of crisis when the often unfathomable evaluations of agencies may lead to dramatic aggravation of the situation, the EU Commissioner for Justice Viviane Reding demanded the liquidation of such agencies. The German President Christian Wulff does not present such radical demands, however. He suggested that rating agencies should be made responsible if their evaluations cause significant financial damage. – It is questionable, though, how the claims for damages could be convincingly quantified to have grounds for their execution.

¹⁰ As that would create the possibility to prevent rating agencies from increasing their evaluations of the credit risk.

¹¹ The question remains here surely about whether or not rating agencies would interpret such an action after all as forcing them to give up claiming the debts and would lower the evaluation of the financial situation as a consequence (default).

of the decisions adopted at the debt conference held at the end of July this year. Quite a few points will probably need to be specified and also expanded before starting their implementation.

Considering the risks described, the method of soft restructuring of debts has the best prospects to succeed in our opinion when combined with the simultaneous imposition of the bank tax. The reason lies in the urgent need to stop further aggravation of the debt problems of Greece in order to win some time that way for taking additional measures required for the achievement of sustainable economic growth. In the future, Greece will have to be able to bear its own debt burden and also to repay the debts in the long term. Here the issue is not so much about implementation of strict austerity measures as about the development of new competitive industries, with simultaneous fundamental enhancement of the private business environment. Above all, more legal certainty¹² and general cutting of bureaucracy should be considered – particularly with respect to foreign investments¹³ –, also fighting against corruption and favouritism, opening of the currently regulated markets, privatisation of state enterprises, creation of a transparent and competitive taxation system¹⁴ and also clear salary structures. In addition to these basic truths it is urgently necessary to expand mid- and long-term growth perspectives by expanding the existing and creating new cooperation opportunities with other EU Member States. Promising investment opportunities can be found in such areas as infrastructure, renewable energy (particularly solar technology in the form of photovoltaic cells), construction of power stations, development of cross-border networks, information technology, transport, telecommunications, waste management and tourism. For the financing of development programmes it is intended to increase the resources of EU Structural Funds and to direct the funds planned for Greece above all for the support of economic growth and competitiveness of the state. It is also possible for the European Investment Bank (EIB)¹⁵ to alleviate problems related to the required co-financing if Greece is not able to pay its own contribution required.

August 2011

Manfred O. E. Hennies
Kiel / Warder, Germany

Matti Raudjärv
Tallinn / Piritä-Kose and Pärnu, Estonia

¹² Among other things, with land registers.

¹³ For instance, issuing of activity licences is too complicated and time-consuming in Greece and fulfilment of contracts and agreements often uncertain.

¹⁴ This has to be accompanied by strict fight against tax fraud.

¹⁵ The European Investment Bank (EIB) is a EU institution which supports long-term investments.

KOKKUVÕTTED

ZUSAMMENFASSUNGEN

SUMMARIES

SUHTELINE HINNATASE BALTI RIIKIDE MAJANDUSTES JA KRIISIKOGEMUSED¹

Meelis Angerma
Tartu Ülikool

Balti riikide majandusi tabas aastatel 2004-2008 spekulatiivne majanduslik buum. Selle tõttu kallines nende riikide suhteline hinnatase ehk reaalne vahetuskurss. Buumi tekitasid liitumine Euroopa Liiduga ja euro kasutuselevõtu ootus. Kodumaised ja välismaised indiviidid suurendasid nõudlust kohalike varade ja ressursside järele. Näiteks suurenes tööjõu järele. Levis tulevikuootus, et Euroopa Liitu astumine tõstab hinnad kiiresti sealsele tasemele. Esialgu põhjendatud tõusutrend muutub spekulatiivsel areneva majandusega riigi finantsturul kiiresti ülekuumenemiseks. Jätkuv majanduslik edukus andis turuosalistele positiivset tagasisidet tõusutrendi pikaajalisest jätkumisest. Levis nägemus, et kinnisvara hind saab igal juhul ainult tõusta. Kapitaliturgudel suurenes odava raha pakkumine ja varade hinnad tõusid. Uus lühiajaline tasakaal saavutati tasemel, mis eeldas kapitali hoogsa sissevoolu pikaajalist jätkumist. Arenevate turgude tõusutrendi ära kasutada püüdvad rahvusvahelised investorid püüdsid sellest hinnaliikumisest osa saada. Järsk väliskapitali sisse liikumine kergitas järsult reaalset vahetuskurssi. Avalik sektor oli samuti valmis kiiresti palku tõstma. Peale buumi lõppu ei vähenenud palgad sugugi nii kiiresti ja tulemuseks oli tööpuudus.

Dresdner Kleinwort Wasserstein globaalstrateeg James Montier kirjutas ülevaate spekulatiivsete aktsiamullide tüüpidest. Neid võib kasutada eeskujudena Balti riikide investorite psühholoogia analüüsimisel. Tüübid on:

- **Ratsionaalne mull.** Lootus on leida tulevikus veelgi kõrgema hinna maksja, isegi kui praegu on kaup ülehinnatud.
- **Pärismull.** Viimase kiire kasvuga perioodi kasvutempo ekstrapoleeritakse liiga kaugele tulevikku.
- **Hullus.** Ühiskonna survele on mingi suunaga tegevus heaks kiidetud. Uue ja moodsa suuna järgimine on populaarne.
- **Informatsioonilised mullid.** Investorid usuvad, et hinnatõus toetub mingile neile tundmatule infole, kuid see on nende arvates õige.

Balti riikide majandustes võis kohata kõigi nelja spekulatiivse käitumissuuna jälgi. Eriti levinud oli viimase aja kiire kasvutempo kauges tulevikus jätkumise prognoosimine ning kinnisvarainvesteeringute üldrahvalik populaarsus. Balti riikide majandusarengus jõuti maania faasi ilmselt 2005. aastal. Tipp saabus ilmselt 2007. aastal. Arenevate turgudega majandused on oma olemuselt spekulatiivsed ja ning varade hinnad võivad lühiajaliselt liikuda ekstreemsetele tasemetele. Väikestel turgudel on varade ja ressursside pakkumine väike ja pakkumise elastsus väiksem. Seetõttu on buumid väikestel ja vähemarenenud turgudel tõenäolisemad. Buumiaastatel tõusis kinnisvara ja tööjõu hind selleks, et meelitada turule rohkem

¹ Full text article "Relative price level developments in the Baltic economies and lessons to learn from the crises" can be found on the CD attached.

pakkumist. Kuid nõudlus ei püsinud sellisel ebanormaalselt kõrgel tasemel. Samuti pidid langema hinnad. Kinnisvarahindade ja palkade tõus muutus kiiresti tarbijahindade kallinemiseks. Valitsuse maksutulud kasvasid kiiresti, poliitikud olid rõõmsad ja kergitasid palku avalikus sektoris. Sellega kasvasid valitsuse püsikulud. Buumi lõppemisel ja majanduslanguse saabudes asus valitsus kärpima, kuid mitte niivõrd avaliku sektori töötajate palkade osas. Kuigi buumi ajal oli ülekuumenemine nähtav, ei võetud seda ohumarki eriti tõsiselt. Teda on, et globaliseerunud ja kapitali liikuvusega majanduses on kohandumine eriti märgatava mõjuga reaalmajandusele.

Globaalne majanduskriis algas USA eluasemeturul. Selle varasema pikaajalise kasvu muutis languseks keskpanga intressimäärade kergitamine ja rekorditeni tõusnud toorainete hinnad. Sealsed kinnisvarahinnad alustasid langust 2006. aastal ja 2007. aastal algasid juba kahtlused hüpoteekidega tagatud võlakirjatoodete suhtes. Aastal 2008 läks pankrotti nende võlakirjadega võimendatud tehinguid teinud investeerimispank Lehman Brothers. Pärast seda jõudis reaalsus kiiresti turuosalisteni. USA aktsiaturu närvilisust ja kauplejate hirmu väljendav volatiilsusindeks VIX kerkis 89 protsendini, mis oli kaugelt selle indikaatori ajaloo kõrgeim tase. Kriisist kannatasid enim pangad. Kapitaliturul kukkusid odava hinnatasemeni ka kvaliteetsete varade hinnad. Uutes tingimustes puudus kauplejalatel põhjus omandada mullistunud hindadega arenevate turgude varasid. Peaprobleemiks kujunes nendest varadest võimalikult kiire vabanemine. Järgnes erakordselt kiire aktsiaturgude langus arenevatel turgudel, eriti Venemaal. Sel hetkel pöördus kapitali sissevool Balti riikidesse väljavooluks.

Muutusest kannatasid enim need riigid, kus eelnev spekulatiivne mull oli kõige suurem. Ida-Euroopas olid need riigid Balti riigid, eriti Läti. Majandusteooria põhijoone järgijad tegid kohe järelduse, et Balti riikide valuutasid ootab devalveerimine, sest vajalik kohandumise ulatus oli niivõrd suur. Poliitiline tahe oli selle vastu ja valiti pikemaajalise kohandumise tee deflatsiooni ja tööpuuduse kasvu kaudu ehk nn. sisemine devalveerimine. Otsustati iga hinna eest devalveerimist vältida. Mõned teised juba ujuva valuuta vahetuskursiga riigid, nagu Poola ja Venemaa lasid valuutakursil järsult nõrgeneda. Nendes riikides oli löök mõnevõrra pehmem, kuid seal oli ka eelnev ülekuumenemine väiksem. Alljärgnev tabel kujutab maksimaalseid varahindade või makromajanduslike näitajate langusi kriisi ajal.

Tabeli järgi kogesid Balti riigid sügavaimaid tagasilööke peaaegu kõigis kategooriates. Poola suutis majanduslangust väiksenä hoida, kuid see on väljendatud nõrgenenud valuutas.

Sisemise devalveerimise temaatikas muutuvad kohe oluliseks tööpuudus ja rahvusvahelise valuuta väljendatud palgataseme muutumine. Rahvusvahelistele ettevõtetele on palgataseme võrrelduna naaberriikidega oluline atraktiivsuse näitaja. Halpern (Halpern *et al.* 1997, lk 434-435) kasutas dollaris väljendatud palgatasest erinevates riikides kui reaalse vahetuskursi asendajat. Kuigi see näitaja ei arvesta tootlikkuse muutustega, siis üldiselt on tööjõud üle piiride mittekaubeldav kohalik ressurss. Samal ajal määrab palgataseme ära otseselt kohalike piire ületavalt

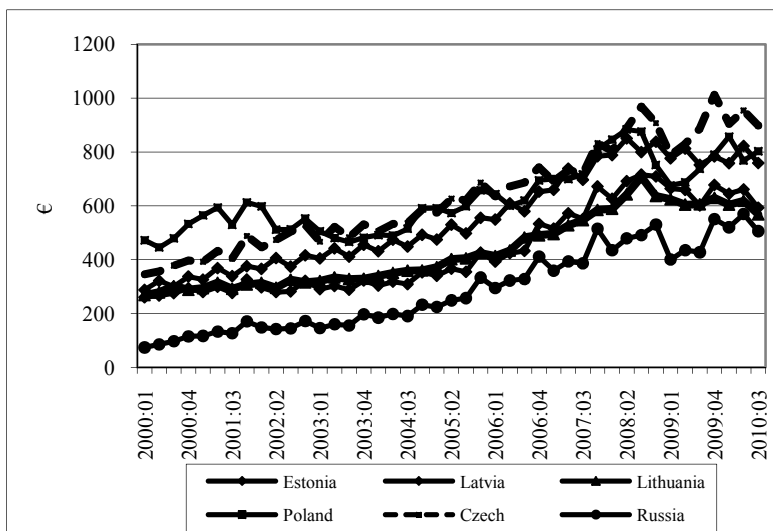
mittekaubeldavate teenuste ja kaupade hinnad. Alljärgnev Joonis kujutab eurodesse ümberarvutatud kohaliku brutopalgat muutumist Ida-Euroopa riikides.

Tabel. Maksimaalne langus kriisi ajal

	Aktiivturu langus	Valuuta nõrgenemine euro vastu	Kinnisvarahindade langus	SKP vähenemine	Maksimaalne tööpuudus
Eesti	-77.48%	0.00%	-62%	-19.23%	19.8%
Läti	-73.50%	-2.07%	-60%	-28.28%	20.4%
Leedu	-73.65%	0.00%	-40%	-19.69%	18.3%
Tšehhi	-68.79%	0.00%	0%	-4.94%	9.7%
Poola	-68.20%	-31.57%	-9%	-2.54%	12.3%
Slovakkia	-56.31%	0.00%	-18%	-5.40%	15.1%
Venemaa	-80.28%	-29.00%	-12%	-18.50%	8.6%
Rumeenia	-83.12%	-29.88%	n.a.	-10.35%	8.1%

Allikas: IMF International Statistics Database, Global Property Guide, autori arvutused.

Joonisel on näha, et palkade kiirem kasv algas maaniafaasi algamisega 2005. aastal. Ujuva kursiga Poola ja Venemaa palgatase eurodes kohandus kriisi alguses kiiresti madalamaks, nagu oligi oodata. Eestil on vähenemine toimunud väga aeglaselt, kuid see oligi mittedevalveerimise eesmärk. Kokkuvõttes ei ole allapoole korrigeerumised kusagil eriti suured olnud.

Joonis. Ida-Euroopa riikide eurodesse ümberarvutatud nominaalpalgad 2000-2010. Allikas: IMF International Statistics Database, autori arvutused.

Kitsaskohaks on sisemise devalveerimise puhul korrigeerumise aeglus. Seetõttu võib tööpuudus jääda kõrgeks ja SKP kasv aeglaseks pikemaks ajaks. Need on tüüpilised ülehinnatud hinnatasemega kaasnevad nähtused. Pessimistliku nägemuse järgi püüdis riiki juhtiv kõrgem ametnikkond ja poliitikud sisemise devalveerimise kasuks otsustades säilitada oma buumi ajal saavutatud sissetulekutaseme tuues ohvriks kõrgema tööpuuduse. Positiivsema nägemuse järgi oli põhjuseks buumi ajal eurodes võetud võlakoorma all ägava rahva maksekoormuse kasvu ärahoidmine. Kuid viimane on ka palgasajate toetamine ettevõtete arvel, sest madalam europalk oleks andnud ettevõtetele suurema kasumi. Mõlemad valikud olid oma kahjudega.

Lähemas tulevikus tuleb oodata tegeliku tootlikkuse järelejõudmist palkade ja hindade tasemele. Seni püsib tööpuudus kõrge ja nominaalpalga kasvumäär nullilähedane. Nii kaua püsivad nõrk kinnisvaraturg, kõrge halbade laenude osatähtsus, halb kapitali kättesaadavus alustavatele ettevõtetele, pingeline olukord töövõtjatele ja noore tööjõu väljaränne. Tulevikus kujuneb suhtelise hinnataseme ja palgatõus suhteliselt aeglaseks, sest buumiaastatel kasutati kasvuks netoinvesteeringispositsiooni sügavamasse miinusesse laskmist. Samasugust võla kasvatamist ei saa enam tõenäoliselt korrata ja tõenäolisem on kapitali tagasilikumine välismaale, mis eeldab aeglaseimat hinnataseme kasvu.

Peamiste õppetundidena kriisist võib nimetada:

1. Vastutustundetud buumi ülesküttnud kinnisvaraspekulandid on kaotanud kapitali. Lagunenud on müüt kinnisvara igikestvast tõusust.
2. Majandusotsuste tegijad peaksid suhtuma ümbritsevasse kriitilisemalt, pead külmana ja mitte jääma uskuma poliitikute omakasupüüdlikke jutte igikestvast tõusust.
3. Majandussubjektid peaksid püüdma hinnata võimaliku spekulatiivse buumi olemasolu majanduses.
4. Ei tohiks alahinnata turujõudude osatähtsust tänapäevases avatud väikeses majanduses. Inimlike emotsioonide ja psühholoogiliste efektide roll on suurem kui majandusteaduse põhivool seda hindab.

Laias vahemikus kõikumate makromajandusnäitajatega riigis tuleks tõenäoliselt hoida suuremaid rahalisi reserve ja väiksemat finantsvõimendust, kui stabiilsemas majanduses.

Suhtelise hinnataseme kõrvalekalde vähendamiseks oleks kiireim lahendus välisinvestorite huvi taastamine, mis suurendaks kapitali sissevoolu ja kergitaks kohe lühiajalist tasakaalulist reaalkurssi. Kui välisinvestorid tunnetavad endiselt ülehinnatuse olemasolu, siis nad tõenäoliselt ei tule.

Arvestades, et Eesti majanduspoliitika on parempoolne, siis võib läbitud kriisi nimetada buumi ajal tehtud liialduste eest karistuseks. Küsimus on ainult selles, et kas liialdajad ja karistatud on alati samad isikud.

FOCJ-MUDEL EESTI ÜLDHARIDUSE RAHASTAMISEKS¹

Peter Friedrich, Janno Reiljan
Tartu Ülikool

Hariduse rahastamine, sh üldhariduskoolide rahandusliku jätkusuutlikkuse tagamine on muutunud üha komplitseeritumaks avaliku sektori ülesandeks. Olukorra keerulisuse süvenemist põhjustab maapiirkondades kahanev rahvaarv ja elanikkonna keskmise vanuse kasv. Eestis on hariduse rahastamiseks suunatud SKP osa mõnevõrra väiksem EL keskmisest. Nominaalne hariduskulu õpilase kohta on Eestis aga majanduse madala arengutaseme tõttu oluliselt allpool EL keskmist. Veelgi enam, hõreda asustustiheduse tõttu on Eestis paljud koolid väikese õpilaste arvuga, mis muudab haridussüsteemi kulud õpilase kohta arvatuna suure asustustihedusega riikidega võrreldes suuremaks.

Käesoleva artikli eesmärgiks on välja tuua Eesti üldhariduse rahastamisskeemide muutunud olukorraga kohanemise võimalused. Vastuseid otsitakse järgmistele uurimisküsimustele: millised on käesoleval ajal Eesti üldhariduse rahastamise tingimused? Millised on lähenemisviisid vajalikule rahastamisreformile? Kas FOCJ²-mudeli rakendamine aitaks parandada Eesti üldhariduse rahastamise aluseid?

Artikkel koosneb kolmest osast. Esimeses osas analüüsitakse Eesti üldhariduse rahastamise lähteolukorda. Teises osas esitatakse FOCJ-mudeli teoreetilised alused ja võimalused üldhariduse rahastamise organiseerimisel. Kolmandas osas käsitletakse Eesti institutsionaalseid tingimusi FOCJ-mudeli rakendamise seisukohalt.

2005.-2006. aastal kavandatud üldhariduskoolide rahastamise reformiga soovis keskvalitsus parandada nii õpikeskkonna kaasajastamiseks vajalike investeeringute kui ka igapäevase õppetöö rahastamist, aga samuti suurendada haridusele suunatud riigieelarveliste eralduste jaotuse selgust ja põhjendatust. Reformi rakendamist takistasid paljud probleemid, paljud kavandatud muudatused olid küsitavad ja suurendasid kohalike omavalitsuse kantavaid riske.

Haridusinvesteeringute rahastamisel kavandas keskvalitsus ühelt poolt esinemist ehitusteenuse ja pikaajalise laenu pakkuja rollis riigile kuuluva kinnisvarafirma RKAS kaudu, et saavutada nii finants- kui ka ehitusturul mastaabisäästu efekt. Teiselt poolt lülitati kohalike omavalitsuste hariduskulude riigieelarvelise sihtfinantseerimise koosseisu õpilase pearaha vormis nn investeerimiskomponent, mis pidi kujunema õpikeskkonna parandamiseks tehtavate investeeringute peamiseks katteallikaks. Seega püstitati eesmärk minna haridusinvesteeringute poliitiliselt

¹ Full text article “FOCJ as model for financing the Estonian general education” can be found on the CD attached.

² *Functional Overlapping Competing Jurisdictions* (ingl. k) – Funktsionaalsed Kattuvad Konkureerivad Haldusüksused.

(erakondlikul alusel) jaotamiselt üle investeerimissummade regulatsioonipõhisele jaotamisele lähtudes kohaliku omavalitsuse õpilaste arvust.

Reform kavandatud kujul ei teostunud. Eurostat lülitas RKAS-i riigiasutuste hulka, mille laenuid lähevad arvesse riigieelarve defitsiidi arutamisel. Keskvalitsus kaotas seetõttu huvi toetada kohalike omavalitsuste haridusinvesteeringuid RKAS võetud laenude abil ja kooliinvesteeringute programm „Koolid Korda“ katkes. Aastatel 2005-2009 ehitati selle programme raames 13 uut ja rekonstrueeriti 19 vana koolihoonet. Investeeringute kogumahuks kujunes 1,1 miljardit EEK-i, millest 0,9 miljardit kasutati kohalikele omavalitsustele kuuluvate koolide ehitamiseks või rekonstrueerimiseks.

Riigieelarvelise investeerimiskomponendi suurust hariduse sihtfinantseerimisel ei määratud kindlaks pikemaks perioodiks, millega oleks riigiabist tulenevaid riske vähendada. Hariduse sihtfinantseerimise investeerimiskomponendi kasvu oleks pidanud siduma pikemaks perioodiks SKP kasvuga, et see oleks suutnud investeeringutest tuleneva kooli majandamiskulude säästu kõrval aidata kohalikel omavalitsustel teenindada pikaajalist investeerimislaenu. Samuti pidanuks investeerimiskomponendi suuruse määramisel arvestama koolide tegelikkude olukorda ja kohalike omavalitsuste finantsvõimekust. Investeerimiskomponendi idee oli hea, kuid selle suurus oli algusest peale ebapiisav. Majanduskriisi puhkedes kärpis keskvalitsus investeerimiskomponendi enam kui kolmveerandi võrra ja see stabiliseerus järgmisteks aastateks väga madalal tasemel. Keskvalitsus lõpetas selle sammuga sisuliselt kohalike haridusinvesteeringute toetamise. RKAS kaudu või otse pankadelt haridusinvesteeringuteks laenu võtnud kohalikel omavalitsustel tekkisid seetõttu tõsised raskused laenude teenindamisega.

Igapäevaste õppetöökulude rahastamise 2008. aastast kehtiva regulatsiooni kohaselt kadusid õpilase pearaha korrigeerimise koefitsiendid, mis arvestasid õpilaste arvu omavalitsuse üksuses. Arvestamaks väikeste koolide suhteliselt suuremaid õppekulusid (õpilase kohta), võeti rahastamise peamiseks aluseks klasside arv koolis – õpetaja peab õppetöö klassis läbi viima sõltumata õpilaste arvust. Kui õpilaste arv klassis on allpool normtaseme, siis arvestatakse täitmata normkohtade eest koolile nn baastasu (75% õpilase pearahast). Uue hariduse rahastamise regulatsiooni eeliseks oli üleminek omavalitsuspõhiselt rahastamiselt koolipõhisele rahastamisele. Uus regulatsioon võrdsustas mitme kooliga ja ühe kooliga omavalitsusüksuste olukorra. Samas osutusid reformi mõjud maakondade lõikes erinevaks – võitsid sellest Tallinn, Lääne- ja Ida-Virumaa, kaotasid aga Hiiu-, Põlva-, Tartu- ja Võrumaa.

Väga erinev oli uue rahastamiskorra mõju ka koolidele, sest diferentseeriti õpilase pearaha suurus (seda vähendati algharidusel ja suurendati gümnaasiumiharidusel. Haridusrahade keskmiselt 13,7%-lise kasvu tingimustes 2008. aastal kasvas rahastamine enam kui kümnes koolis üle 40%, samal ajal kui enam kui 40 kooli rahastamine vähenes. Peamiselt vähenes väikeste maakoolide rahastamine, millel on paratamatult negatiivne mõju regionaalarengule. Artiklis tuuakse välja uue hariduse rahastamise mudeli eelised ja puudused. Majanduskriisi vähendas uue korra eeliseid ja suurendas puudusi. Puuduste kõrvaldamiseks tuleks hariduse rahastamise

regulatsiooni muuta üha detailsemaks ja komplitseeritumaks, mis aga vähendaks omavalitsuste autonoomiat kohaliku elu korraldamisel.

FOCJ-mudeli rakendamine võimaldaks üldhariduse rahastamise viia välja omavalitsusüksuste isoleeritud käsitlemise ja rahastamise regulatsiooni komplitseerimise tupikteelt. Haridusteenuse pakkumiseks soovitatakse moodustada funktsionaalsed kattuvad konkureerivad haldusüksused (FOCJ), mis ühendavad optimaalse suurusega koolipiirkonnaks mitmed väikesed omavalitsused või nende elanikud, kaasates hariduse pakkumise korraldamisse vajadusel ka avaliku sektori asutusi ja eraettevõtteid.

Eesti praegustele oludele vastab kõige enam hariduse rahastamise FOCJ-mudel, mille kohaselt on koolipiirkonna vabatahtlikeks liikmeteks kohalikud omavalitsused. Avaliku haridusteenuse pakkumisele spetsialiseerunud haldusüksused konkureerivad kohalike omavalitsuste oma liikmeks saamise nimel. Kohalik omavalitsus saab vabalt valida, kas jääda haridusteenuse pakkumisel iseseisvaks või osaleda koos teistega haridusteenust efektiivsemalt pakkuvas hariduslikus haldusüksuses. Haridus-FOCJ ülesandeks on teha regionaalarengu seisukohalt optimaalsed haridusinvesteeringud ja hallata ühtse koolipiirkonna koole. EL-s on loodud õiguslikud alused ka riigipiire ületava hariduslase koostöö arendamiseks.

Artiklis tuuakse välja kohalike omavalitsuste hariduslikus haldusüksuses osalemise teoreetilised alused. Kohalik omavalitsus eelistab haridus-FOCJ liikmeks astumist iseseisvale tegutsemisele juhul, kui hariduslikus haldusüksuses osalemine võimaldab kohaliku omavalitsusüksuse õpilastele pakkuda samakvaliteedilist haridusteenust väiksema eelarvekuluga võrreldes iseseisvalt tegutsemisega. Teisalt peab haridus-FOCJ oma liikmete nimel ühtse organisatsioonilise üksusena läbirääkimisi keskvalitsusega regionaalarengu seisukohalt vajalikuks tunnistatud koolide õpikeskkonna parandamiseks vajalike investeeringute rahastamiseks.

Loomulikult on keskseks küsimuseks vahendid, millega liikmest kohalik omavalitsusüksus osaleb haridus-FOCJ loomises ja arendamises. Üheltpoolt peab panustatavate vahendite maht olema vastuvõetav (tagama säästu võrreldes iseseisvalt tegutsemisega). Vähemtähtis ei ole aga panustatavate vahendite struktuur: maa, hooned, muu infrastruktuur ja finantsvahendid. Koopereerudes haridus-FOCJ liikmetena saavad kohalikud omavalitsused paindlikumalt oma ressursse kombineerida, neil tekib nõutava panuse suuruse raames omavaheline ressurside vahetuse (asendamise) võimalus. Käesolevas uurimuses eeldatakse, et omavalitsusüksused lähtuvad kasulikkuse maksimeerimise lihtsast autonoomsest strateegiast (teised omavalitsused ei reageeri ühe poolt valitud strateegiale).

Lisaks haridus-FOCJ loomise ja arendamise kulude rahastamisele tuleb katta ka selle asutuse jooksvad tegevuskulud. Käesolevas töös eeldatakse, et ka FOCJ jooksvad tegevuskulud kaetakse liikmete osamaksudega, mis on proportsionaalsed FOCJ poolt teenindatud kohaliku omavalitsusüksuse õpilaste arvuga. See ei ole vastuolus praegu Eestis kehtiva regulatsiooniga, mille kohaselt jooksvad õpetamiskulud katab keskvalitsus sihtfinantseerimise vormis. Kohalik omavalitsus astub

haridus-FOCJ liikmeks ja kannab vahendid selle käsutusse ainult juhul, kui see on kohalikule omavalitsüksusele kasulik.

Haridus-FOCJ seisukohalt parima rahastamisvariandi poole püüdleb selle asutuse juhtkond. Käesolevas artiklis vaadeldakse kohaliku omavalitsuse panust erinevate juhtimistüüpide korral. See lähenemisviis võimaldab analüüsida haridus-FOCJ käitumist. Piiranguks on siin kulude tase – osad kohalikud omavalitsusüksused loobuvad liiga kõrgete kulude korral FOCJ teenustest, mis omakorda vähendab FOCJ tegevuse efektiivsust. Järelikult on tagatud teenuse hinna optimaalsel tasemel hoidmine FOCJ poolt, et saavutada mõlemapoolselt kasulik kokkulepe. Loomulikult on vajalik ka kohalike omavalitsuste esindajatest koosnev FOCJ järelvalvenõukogu, mis jälgib ka läbirääkimisi kohalike omavalitsuste ja FOCJ juhtkonna vahel.

Haridus-FOCJ rakendamine võimaldab parandada Eesti üldhariduse rahastamise süsteemi: hariduse rahastamise planeerimine muutub stabiilsemaks, kui võrd läbirääkimismehhanismid ei sõltu enam poliitiliste jõujoonte muutumisest parlamendis (Riigikogus); partnerid on sunnitud rahastamise aluskriteeriumites kokkuleppele jõudma; kohalikud omavalitsused ei kaota oma autonoomiat keskvalitsuse suhtes, kuna neid esindab keskvalitsusega suhtlemisel suurema läbirääkimisjõuga FOCJ juhtkond; mitmeid koole ja paljusid peresid esindava FOCJ läbirääkimisjõud on võrreldes üksiku kohaliku omavalitsusega suurem ka pankade ja teiste ettevõtete suhtes; haridus-FOCJ suudab üksikust kohalikust omavalitsusest paremini kaasata kõrge kvalifikatsiooniga spetsialiste ja pakkuda neile paremaid karjäärivõimalusi; üksikust omavalitsusüksusest suurem potentsiaal võimaldab haridus-FOCJ-l kergemini toime tulla regionaalselt vajalike väikekoolide eksistentsi tagamisega; väheneb haridussektori sõltuvus päevapoliitikast.

Haridus-FOCJ on Eesti institutsionaalsetes tingimustes rakendatav, sest sobiv juriidiline isiku vorm on seadustikus määratletud, samuti võib kohata kohalike omavalitsuste soovi haridusteenust omapakkumise asemel sisse osta. KOKS (RT I 17.12.2010, 33) § 35 annab kohalikele omavalitsustele õiguse moodustada sihtasutusi ja osaleda nendes põhikirjas fikseeritud eesmärkide saavutamiseks. Sihtasutuste moodustamine on reguleeritud Sihtasutuse seadusega (RT I 17.12.2010, 28). Sihtasutus pakub demokraatliku aluse kohalike omavalitsuste koostöök.

Eestis kasutavad kohalikud omavalitsused sihtasutuse vormi koostöö organiseerimisel veel väga tagasihoidlikult. Põhjuseks on rida probleeme, mis vajavad lahendamist: keskvalitsuse heakskiit sellele koostöövormile ja valmisolek koostööks haridus-FOCJ-dega; FOCJ positsioon maksustamisobjektina; liikmete poolt aktsepteeritavate hääletus- ja muude võimujagamise mehhanismide kujundamine; avalike teenuste pakkumise võimalus sihtasutuse vahendusel; kohaliku omavalitsuse võimalus panna oma esindajale sihtasutuse juhtorganites siduvaid kohustusi; haridus-FOCJ võlakohustuse seostatus liikmetest omavalitsuste eelarvetega; kohalike omavalitsuste õigus või kohustus garanteerida haridus-FOCJ laene; kohalike omavalitsuste juhtide õigus osaleda sihtasutuse juhtorganites; kohaliku omavalitsuse või keskvalitsuse kinnisvara sihtasutustele üleandmise õiguslikud alused.

Enamik neist probleemidest on lahendatavad sihtasutuse statuudis Sihtasutuse seaduse § 8 alusel. Autorite arvates on õiguslikud alused kohalike omavalitsuste koostööks avalike teenuste pakkumisel olemas. Esialgu on kohalike omavalitsuste valmidus sellealaseks koostööks tagasihoidlik. Samas võiksid FOCJ-d kujutada endast lahendust Eestis vaidluste objektiks olevale haldusterritoriaalsele reformile. Erinevate avalike teenuste pakkumise optimaalse suurusega piirkonnad on erinevad, mistõttu ei eksisteeri optimaalset omavalitsusüksuse suurust. FOCJ-de loomine kohaliku omavalitsusüksuse territooriumist suurema optimaalse teeninduspiirkonnaga avalike teenuste pakkumiseks võimaldab seega riigi formaalse haldusterritoriaalse jaotuse asemel kujundada riigi sisulise jaotuse erinevate avalike teenuste pakkumise optimaalse suurusega teeninduspiirkondadeks. Enamiku avalike teenuste puhul jäävad optimaalse suurusega teeninduspiirkonnad praeguste omavalitsusüksuse piiresse, suurema optimaalse teeninduspiirkonnaga avalike teenuste pakkumiseks moodustavad omavalitsused aga spetsiaalsed haldusüksused – FOCJ-d.

KONKURENTS INIMESTE KUI TULEVASE MAJANDUSKASVU KÄIVITAJATE JÄRELE: EUROOPLASTE HOIAKUID IMMIGRATSIOONI SUHTES SELGITAVAD TEGURID¹

Vivika Halapuu, Tiiu Paas²
Tartu Ülikool

Viimase aastakümne jooksul loodud teooriad väidavad, et rahvusvahelise konkurentsivõime saavutamise ning tagamise võtmeteguriks ei ole enam kaupade ja teenuste import ja eksport ega kapitalivoogude liikumine, vaid inimesed (Florida, Tinagli 2004). Kuna majanduskasvu loovad ja toetavad kõrge haridustaseme ja kvalifikatsiooniga loovalt mõtlevad inimesed, on oluline luua keskkond, mis oleks nende jaoks atraktiivne ning aitaks seeläbi luua konkurentseelise konkrentsis inimeste järele. 3T teooria kohaselt on seejuures keskele kohale seatud tehnoloogia, tolerantsuse ja talentide vahelised seosed ja nende koostoimed (Florida 2002, 2004). Oluline on luua mitmekülgsest soosiv keskkond, mis välistaks majanduskasvu pidurdumise kohaliku elanikkonna vastuseisu tõttu immigrantidele. Selle tulemusena kujunev inimkapitali kontsentratsioon ühte või teise piirkonda toob kaasa suurema *spillover*-efekti, kui see oleks juhul, kui inimkapital paikneks hajusamalt.

Käesolevas töös tuginevad autorid seisukohale, et majanduskasvu ja -arengu strateegiaid mõjutab oluliselt erinevate piirkondade suutlikkus töötada välja poliitikameetmeid, mis aitaksid kaasa loovate ja innovaatiliselt mõtlevate inimeste ligimeelitamisele ning immigrantide suhtes ülesnäidatavate hoiakute tolerantsemaks muutmisele. Autorid uurivad eurooplaste hoiakuid immigrantide suhtes Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) neljanda vooru andmebaasi põhjal, lähtudes seejuures nii indiviidi personaalsetest karakteristikutest kui riigispetsiifilistest näitajatest. Artikli eesmärgiks on välja selgitada tegurid, mis selgitavad Euroopa elanike hoiakuid immigratsiooni suhtes. Saadud infot saab kasutada meetmete väljatöötamisel, mis loovad tingimusi erineva etnilise tagapõhjaga inimeste paremaks integreerimiseks ning läbi sobiva inimkliima (*peoples' climate*) loomise toetaksid majanduskasvu.

Migratsioon toetab mitmekülgse inimkapitali kujunemist ning loob tingimused majanduskasvu soosiva inimkliima kujunemiseks, kuid seda vaid juhul, kui kohalik elanikkond suhtub mujalt tulnutesse soosivalt. Ometi on inimeste hoiakud immigrantide suhtes erinevad. Lähtudes kontseptsioonist, mis tugineb faktil, et töökohtade arv on piiratud, toob immigrantide riiki saabumisega seoses aset leidev tööjõupakkumise kasv kaasa tööpuuduse suurenemise antud riigis (Dustmann *at al.* 2005). Teisalt on empiirilist kinnitust leidnud vastupidine fakt – immigrantide saabumine riiki loob ajendi uute töökohtade loomiseks. See omakorda viib

¹ Full text article “Competition for people as drivers of future economic growth: European people’s attitudes towards migration” can be found on the CD attached.

² Uurimistöõ läbiviimisel oli toeks Eesti Teadusfondi grant (7756), Eesti Teadus- ja Haridusministeeriumi sihtfinantseeritav uurimistoetus (SF0180037s08) ning rahvusvahelise võrgustiku NORFACE uurimistoetus (project MIDI-REDIE). Artiklis esitatud seisukohtade eest on vastutavad artikli autorid.

tööpuuduse vähenemiseni. (Pope, Withers 1993; Gross 1998; Angrist, Kugler 2001). Viimane toetab muuhulgas 3T teooriat. See, kas migratsiooni mõju migrante vastuvõtivate riikide tööturgudele on positiivne või negatiivne, sõltub sellest, kui tulemuslikult migratsioonivoogusid juhitakse. Oluline on immigrantide ja kohalike teadmiste ja oskuste kattuvus/mittekattuvus. Lisaks sellele, on oluline riigi suutlikkus integreerida immigrante kohalikkude ühiskonda ning kohalike hoiakud immigrantide suhtes.

Teooriad, mis selgitavad immigrantide suhtes ülesnäidatavaid hoiakuid kujundavaid komponente, jagunevad kahte suuremasse blokki – individuaalsetele ja kollektiivsetele näitajatele tuginevad teooriad. Neid kahte gruppi eristab n.ö mõõtmistase. Sama teguri põhjal on võimalik kollektiivsete teooriate grupis eristada omakorda kahte alagruppi – regionaalsetele ja rahvuslikele näitajatele tuginevad teooriad. Käesolevas artikli empiiriline analüüs käsitleb peamiselt individuaalsetele näitajatele tuginevaid teooriaid, mistõttu tuuakse kollektiivsed teooriad välja vaid ülevaatlikul kujul.

Individuaalsed teooriad seavad vaatluse keskmesse individuaalsed tegurid: indiviidi haridustaseme (inimkapitali teooria), isikliku sissetuleku, tööturustaatuse (individuaalsed majanduslikud teooriad), kohalike suutmatusest ennast immigrantidega samastada tingitud kultuurikonfliktid (kultuuriline piirteooria – *cultural marginality theory*), indiviidi poliitilise kaasatuse (poliitilise kuuluvuse teooria), indiviididevahelise usalduse (sotsiaalse lõimimise teooria) ning hirmu turvalisuse puudumise ees (ümbruskonna turvalisuse teooria). Kollektiivsed teooriad seavad rõhuasetuse agregeeritud näitajatele: immigrantide osakaalule riigi rahvastikust (kontaktiteooria), riigi SKP tasemele, selle kasvule, tööpuuduse määrale, selle kasvule (kollektiivsed majanduslikud teooriad), aga ka näiteks immigrante vastuvõtva riigi välisinvesteeringutele teistesse riikidesse (välisinvesteeringute teooria).

Eelnimetatud individuaalsete teooriate kontrollimiseks kasutavad autorid 23 riigi andmeid. Riigid on seejuures jagatud kahte gruppi - vanad Euroopa Liidu liikmesriigid koos Šveitsi ja Norraga (Belgia, Hispaania, Holland, Kreeka, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Soome, Suurbritannia, Taani, Šveitsi ja Norra) ning Ida-Euroopa riigid (Eesti, Läti, Ungari, Tšehhi, Poola, Rumeenia, Sloveenia, Venemaa ja Ukraina). Valimimaht on 25880 vaatlust, kusjuures neist 65% kuulub esimesse gruppi ja 35% teise. Tervikuna moodustavad naised valimist 50,6% ning mehed 48,4%. Sooline ja vanuseline jaotus on sarnased ka kummaski alagrupis.

Analüüsitulemused on kooskõlas kontaktiteooriaga, kusjuures seda nii individuaalsel kui kollektiivsel tasandil. Hinnatud mudeli kohaselt on inimesed, kes ei ole oma elukohariigis sündinud, tolerantsemate hoiakutega, kui antud riigis sündinud inimesed. Samuti on hoiakud immigrantide suhtes positiivsemad inimeste hulgas, kes on ka ise kuulunud diskrimineeritud gruppi või omanud kokkupuuteid immigratsiooniga läbi võõrsil töötamise kogemuse. Ometi sai kinnitust seegi tõsiasia, et immigrantide osakaalu suurenemisega riigis kaasneb hoiakute muutmine negatiivsemaks. Eeldades aga, et see mõju ei ole lineaarne, lülitati mudelisse ka

immigrantide osakaalu tähistava muutuja ruutliige. Selle statistiline olulisus viitab asjaoluline, et hoiakute muutumine negatiivsemaks leiab aset vaid teatud punktini. Sellest edasi toob immigrantide osakaalu suurenemine kaasa hoiakute muutmise immigrante pooldavaks. Võimalik, et seletus seesugusele asjaolule peitub selles, et riikides, kus immigrantide osakaal on märkimisväärselt suurem, on kontaktid nende ja kohalike vahel personaalsemad, viies seeläbi immigrantide parema mõistmiseni ning nende poolt tekitatava võimaliku ebastabiilsuses väiksema tajumiseni.

Lisaks kontaktiteooriale leidis kinnitust fakt, et suurlinnade elanikud on immigrantide suhtes avatumad kui väiksemates linnades ning maapiirkondades elavad inimesed. Niisiis peab Wirthi väide (1938), mille kohaselt linnade sotsiaalne heterogeensus toetab tolerantsuse kujunemist, paika. See omakorda toetab Florida 3T teooriat.

Kinnitust leidsid ka poliitilise kuuluvuse teooria – inimesed, kes usaldavad oma elukoha riigi institutsioone (parlament, õigussüsteem, politsei, poliitikud ja poliitilised erakonnad) on immigrantide suhtes usaldavamad. See tähendab, et läbipaistva ja usaldusväärse poliitilise süsteemi loomine on oluline mitte üksnes poliitika ja poliitikute usaldusvääruse tõstmiseks, vaid see toetab ka positiivsemate hoiakute kujunemist teiste eluvaldkondade (sh migratsiooni) suhtes.

Analüüsis kasutatud ESS küsimus „Kas Euroopa Liit peaks jätkuvalt laienema“ võeti vaatluse alla, testimaks Licata ja Kleini (2002) poolt läbiviidud uuringu, milles uuriti 313 Belgia üliõpilase hoiakuid, käigus ilmenud paradoksi. Selle kohaselt on ühtse Euroopa identiteedi pooldajad ksenofoobilisema suhtumisega kui rahvusriikide pooldajad. Käesoleva analüüsi tulemused vastanduvad siiski eeltoodud paradoksile ning on kooskõlas teooriaga – inimesed, kes pooldavad EL-i edasist laienemist on immigrantide suhtes tolerantsemalt meelestatud.

Positiivsemad on hoiakud immigrantide suhtes ka nende inimeste hulgas, kes tunnevad vähem muret oma ümbruskonna turvalisuse pärast. Asjaolu, et ümbruskonna ebaturvalisus viitab negatiivsematele hoiakutele immigrantide suhtes, võimaldab arvata, et inimesed seostavad immigrante kuritegevusega. Niisiis võib immigrante pooldavate hoiakute kujunemisele kaasa aidata inimeste turvatunde tõstmine, aga ka kontaktiteooriast tulenevad sagedasemad personaalsed suhted immigrantide ja kohaliku elanikkonna vahel. Viimaste abil on võimalik tõsta kohalike teadlikkust immigrantidest ning läbi parema mõistmise on võimalik jõuda olukorrani, kui kuritegevuse põhjusena nähakse immigrante tõepoolest vaid siis, kui on olnud selleks alust andvaid insidende.

Majanduslike teooriate poolt väljapakutud teguritest omab hoiakutele suuremat mõju indiviidi tulevane toimetulek ja mitte niivõrd praegune majanduslik seis. Inimkapitali teooria hüpotees, mille kohaselt on kõrgema haridustasemega inimesed tolerantsemad, leidis samuti kinnitust. Statistiliselt oluline erinevus esineb seejuures aga vaid ISCED 5 ja 6 tasemele vastava haridustasemega inimeste puhul võrreldes neid inimestega, kelle kõrgeim haridustase vastab ISCED-i klassifikatsiooni kohaselt tasemele 0. Religioosse kuuluvuse mõju ei ole statistiliselt oluline.

Autorid testisid ka hüpoteesi, mille kohaselt ei ole immigrantide suhtes ülesnäidatavaid hoiakuid kujundavad tegurid erinevates riikide gruppides ühesugused. Selleks kasutati Chow testi. Selle tulemuste kohaselt on mudeliga hinnatud parameetrid vaatlusealustest riikide gruppides statistiliselt olulisel määral erinevad. Oma järgnevas töödes keskenduvadki autorid nende erinevuste analüüsimisele. Tulevikus on oluline hinnata riigispetsiifilisi mudeleid ning viia läbi analüüs iga riigi andmete põhjal eraldi.

Käesoleva uurimuse käigus läbiviidud empiiriline analüüs lubab järeldada, et eurooplaste suhtumine immigrantidesse on üldiselt kooskõlas mitmete seda selgitavate teooriatega. Hoiakutes esinevat varieerumist põhjustavad 1) indiviidispetsiifilised karakteristikud (kõrgeim haridustase, välismaal töötamise kogemus, rahvuslik kuuluvus, elukoha asustustüüp); 2) riigispetsiifilised karakteristikud (immigrantide osakaal kui riigi rajasõltuvuse näitaja); 3) inimeste usaldus nende elukohariigi institutsioonidesse. Tulemused aitavad paremini mõista Euroopa riikide elanike hoiakuid immigrantide suhtes (nt erinevate hoiakute inimesi iseloomustavad tunnused – vanus, sugu, haridus, religioon jne) ning aitavad kaasa meetmete väljatöötamiseks hoiakute muutmise jaoks.

VALUUTADE JAEKURSSIDE KURSIVAHEDA SÜSTEMAATILISED ERINEVUSED MÕNEDES EUROOPA LIIDU RIIKIDES: PANGAD VERSUS FINANTSINTEGRATSIOON¹

Enn Listra, Katrin Rahu, Niina Vaiser
Tallinna Tehnikaülikool

Euroopa Liidu olulisimaks majanduspoliitiliseks eesmärgiks on ühise majandusruumi tekitamine ning varem eraldatud üksikute riikide turgude integratsioon, majanduste konvergents ning sellest tulenev üldine heaolu tõus.

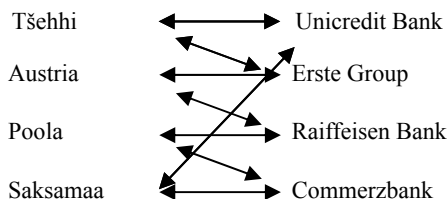
Käesolevas artiklis uuritakse majanduspoliitilise integratsioonieesmärgi saavutatust pangandussektoris, mis on üheks finantsintegratsiooni osaks. Kitsamalt fokuseeritakse tähelepanu valuutade jaekursside kursivahe uurimisele pankagruppides, mille emapangad asuvad endistes Lääne-Euroopa maades ning mille uuringusse haaratud tüarettevõtted paiknevad Ida-Euroopa maades.

Uuringu aluseks on asjaolu, et integreeritud ühtsel turul tegutsevad pangad peaksid pakkuma oma klientidele üksteisele väga lähedaste tingimustega teenuseid, mille omadused ei sõltu oluliselt sellest, millises turu osa klient pangateenust kasutab. Sellest tulenevalt peaksid integreerunud pangandusturu poolt pakutavate valuutavahetustehingute kursivahed olema ühtlustunud. Juhul kui see nii pole ning erinevates riikides tegutsevad pangad pakuvad oluliselt erinevaid tingimusi, on turud endiselt eraldatud. Hinnadiskrimineerimine rahvusvahelistes pangandusgruppides, mille üheks erijuhuks kursivahede süstemaatilised erinevused on, on võimalik ainult sellistes tingimustes.

Võimaliku hinnadiskrimineerimise olemasolu kontrollimise eesmärgil võrreldaks artiklis erinevates riikides üheaegselt tegutsevate pangandusgruppide valuutade jaekursside kursivahesid. Uuringu läbiviimiseks valiti neli Kesk-Euroopa riiki – Poola, Tšehhi, Austria ja Saksamaa, mis oma geograafilise läheduse ja majanduslike sidemete tõttu peaks olema võimalikult sarnased ning mille turud peaksid olema integreeritud, kui see üldse praeguses Euroopas aset leiab. Andmete allikaks valiti neli panka – *Unicredit Bank*, *Erste Group*, *Raiffeisen Group* ja *Commerzbank* – millest kahe peakorter asub Saksamaal ja kahe peakorter Austrias. Kõikidel pankadel on tüarettevõtted kas Poolas või Tšehhimaal. Sellise valikuga on tagatud valimi sümmeetrilisus (joonis 1).

Valimisse kuulub kokku ligikaudu 6950 valuutakursside väärtust ajavahemikust jaanuar kuni märts, 2010. Võimalike valuuta mastaabi mõjude kontrollimiseks on valimis nii „suured“ valuutat GBP, USD ja JPY kui ka „väikesed“ valuutat CHF, DKK, SEK ja NOK. Võrdlusbaasina kasutati Euroopa Keskpanga valuutakursse ning kursivahe leiti panga poolt pakutava ja selle vahena. Riikidesiseses võrdluses kasutati ka kohalike keskpankade kurse.

¹ Full text article “Systematic differences of retail exchange rate spreads in some EU countries: the banks against financial integration” can be found on the CD attached.

Joonis 1. Valimisse kuuluvad pangad ja riigid (autorite illustratsioon).

Uuringu arvulised põhitulemused on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Päevased keskmised kursivahed ja nende variatsioonikoeffitsiendid (sulgudes)

Pank	CHF	DKK	GBP	JPY	NOK	SEK	USD	Keskmine
Poola Raiffeisen	3,152 (16)	3,143 (16)	3,151 (18)	3,156 (18)	3,084 (18)	3,135 (19)	3,176 (16)	(17,4)
Poola Commerzbank	2,942 (11)	2,771 (11)	2,436 (16)	2,84 (18)	2,743 (10)	2,775 (10)	2,488 (16)	(13,0)
Tšehhi Erste	1,796 (19)	1,835 (16)	1,838 (27)	1,729 (51)	1,765 (20)	1,761 (21)	1,749 (36)	(27,2)
Tšehhi Unicredit	1,983 (17)	2,012 (14)	2,014 (25)	1,962 (39)	1,921 (18)	1,938 (19)	1,767 (34)	(23,5)
Austria Erste	0,500 (14)	0,376 (2)	0,314 (55)	0,526 (51)	0,338 (42)	0,359 (37)	0,340 (48)	(35,4)
Austria Raiffeisen	0,186 (88)	0,015 (121)	0,393 (58)	0,629 (68)	0,248 (73)	0,327 (55)	0,430 (57)	(74,34)
Saksamaa Unicredit	0,197 (35)	0,272 (4)	0,299 (65)	0,353 (81)	0,302 (56)	0,275 (64)	0,367 (55)	(51,44)
Saksamaa Commerzbank	0,137 (41)	0,268 (3)	0,205 (72)	0,189 (106)	0,245 (50)	0,227 (47)	0,201 (64)	(54,79)

Allikas: autorite arvutused.

Uurimiseesmärgi täitmiseks võrreldi omavahel:

- 1) Igas riigis tegutsevaid panku riigisiselt omavahel;
- 2) Erinevates riikides tegutsevaid pangagüksi pangagrupi siseselt omavahel;
- 3) Pankade tegutsemist agregeeritult Ida-Euroopa riikides omavahel;
- 4) Pankade tegutsemist agregeeritult Lääne-Euroopa riikides omavahel;
- 5) Pankade tegutsemist agregeeritult Ida- ja Lääne-Euroopa riikides omavahel.

Tulemuste statistilise olulisuse testimiseks kasutati Studenti t-testi usaldatavusnivooga 95% (tabel 2).

Tabel 2. Kursivahede erinevuste statistiline olulisus (95% nivoo)

	Tšehhi	Austria	Poola	Saksamaa
	Unicredit- Erste	Raiffeisen- Erste	Commerzbank- Raiffeisen	Commerzbank- Unicredit
CHF	+	+	+	+
DKK	+	+	+	+
GBP	-	+	+	+
JPY	-	-	+	+
NOK	+	+	+	-
SEK	+	-	+	-
USD	-	+	+	+

Allikas: autorite arvutused, Studenti t-test.

Peamised tulemused olid järgmised:

- 1) Riikidesisese võrdluse tulemusel võib väita, et erinevatesse rahvusvahelistesse pangandusgruppidesse kuuluvad pangaüksused käitused ühe riigi piires suhteliselt sarnaselt. Mõnevõrra erinevad olid tulemused ainult Taani krooni puhul. Enamuses olid erinevused statistiliselt olulised, kuid siiski mitte kõikidel juhtudel.
- 2) Valuutade jaekursside grupisisesed võrdlused näitasid, et kõikidel juhtudel pakuvad pangagrupid Lääne-Euroopa riikides oma klientidele soodsamaid tingimusi (kursivahed olid suuremad Ida-Euroopa pangaüksustes). Kõikidel juhtudel olid erinevused statistiliselt olulised ning tunduvalt suuremad, kui eelnenud riigisiseses võrdluse;
- 3) Kursivahede määramine tundub lääne-euroopa üksustes olevat situatsioonikohane ning ida-euroopa üksustes tuginema reeglipärasele otsustamisele. Asjaolu kinnitab kursivahede märgatav volatiilsus, kui vaadelda nende jaotumist üle erinevate valuutade.
- 4) Riikide kaupa agregeeritud andmete võrdlus näitas, et kursivahede erinevused olid väiksemad paarides Ida-Ida ja Lääs-Lääs ning tunduvalt suuremad, kui võrreldi paare Ida-Lääs.
- 5) Kursivahed Ida- ja Lääne-Euroopa riikides erinevad üksteisest oluliselt. Kõikidel juhtudel selgus, et pangad pakuvad Lääne-Euroopas oma klientidele märksa soodsamaid tingimusi, kui samade pangagruppide Ida-Euroopa üksustes.

Saadud tulemused on olulised teoreetilises plaanis. Valuutakurssidega seotud turu mikrostruktuuri alases kirjanduses tehakse harilikult eeldus, et turuosalistel puudub monopoolne võim. Siinsed tulemused väidavad valuuta jaeturu kohta vastupidist ning turgu tuleks modelleerida monopoolse konkurentsi situatsioonina. Siit tuleneb vajadus korrigeerida turu mikrostruktuuri teooriat valuutade jaeturu osas.

Kõik ülal toodud tulemused viitavad pangagruppide diskrimineerivale käitumisele, mis viitab asjaolule, et vähemalt valuutade jaeturu osas on finantssektor veel kaugel integreerumisest. Üksikud kaasused viitavad pigem asjaolule, et pangad püüavad

turgude lahusust säilitada, sest see on ainus võimalus kursivahede osas jätkuvalt hinnadiskrimineerimist praktiseerida.

Euroopa Liidu integratsioonipoliitika ei ole selles sektoris vilja kandnud ning pankade sellise käitumise lõpetamiseks tuleks välja töötada spetsiaalsed poliitikameetmed.

VEOKITE TÄISMASSI REGULATSIOONI MUUTMISE MAJANDUSLIKUD MÕJUD EESTI METSATÖÖSTUSE SEKTORILE¹

Oliver Lukason, Kadri Ukrainski, Urmas Varblane
Tartu Ülikool

Transport mängib olulist rolli iga riigi majanduses ning transpordikulude vähendamine võimaldab märkimisväärselt suurendada erinevate tööstusharude konkurentsivõimet. Üheks selliseks tööstusharuks Eestis on metsatööstus, mis moodustab Eestis majandusest ligikaudu viiendiku. Hetkel on Eestis lubatud sõita 44 tonnise täismassiga autorongidel, kuid Soomes ja Rootsis on vastav piirang 60 tonni, kusjuures nimetatud riikides on juba päevakorral vastava piirangu muutmine. Eelnevast tulenevalt on käesoleva artikli eesmärgiks välja selgitada, millised oleksid peamised majanduslikud mõjud metsatööstuse (sh. metsamaterjali transport) sektorile, kui täismassipiirang viia Eestis 52 või 60 tonnini. Artiklis käsitletakse ainult otsest majanduslikku mõju sektorile ning infrastruktuuri, maksunduse, keskkonna, liiklusohutuse jt aspektidega seotud mõjusid ei vaadelda. Seetõttu ei ole läbi viidud ka terviklikku ühiskondlikku tulu-kulu analüüsi, mis on järgnevate vastavasisuliste uuringute eesmärgiks. Tervikliku tulu-kulu analüüsi läbiviimist raskendab ka asjaolu, et osasid näitajaid on võimalik vaadelda kogu majanduse, mitte sektori kontekstis.

Täismassi muutmise mõjusid on uuritud erinevates riikides ning kõige põhjalikumad analüüsid on teostatud USA ja Euroopa Liidu kontekstis. 1990. aastate algusest pärinevad mitmed tööd Soome ja Rootsi näitel, mis erinevalt teistest uuringutest vaatlesid sealsete regulatsioonide karmistamise mõjusid. Täismassi muutmise mõjude kohta on ka palju teadusartikleid, milledest silmapaistvamad on McKinnoni tööd, mida on osaliselt kasutatud ka käesolevas artiklis toodud metodoloogia alusena.

Täismassi regulatsiooni muutmise analüüs on artiklis läbi viidud kahel juhul, milledest esimene käitleb üleminekut 44 t-lt 52 t-le (hiljem märgitud kui 44→52) ning teine 44 t-lt 60 t-le (44→60). Täiendavalt on ära toodud ka kahel eelneval põhinev situatsioon, kus muutus toimub 52 t-lt 60 t-le (52→60) ning muuhulgas on sellise mõju äratoomine vajalik olemasoleva sagedase täismassipiirangu rikkumise tõttu.

Analüüsiks kasutati Eestis Maaülikooli poolt koostatud puiduveedude kaarti, mis seob metsamaterjali hankekohad tarbijatega, kusjuures eraldi on ära toodud need veod, mille puhul täismassipiirangu muutmine mõju avaldaks. Informatsioon veokite tehnilise spetsifikatsiooni, kütusekulu, töjõukulu ja teiste veondust puudutavate spetsiifiliste aspektide kohta pärineb intervjuudest metsaveoettevõtetega. Töös on kasutatud kahte stsenaariumi, millest esimese puhul veetakse aastas 4,6 mln tonni ümarpuitu (stsenaarium 1; 5,75 mln m³) ja teise puhul 6,72 mln tonni ümarpuitu (stsenaarium 2; 8,4 mln m³).

¹ Full text article "Economic benefit of maximum truck weight regulation change for Estonian forest sector" can be found on the CD attached.

Tabelis 1 on ära toodud veokite poolt läbitav kogukilomeetraaz kahe erineva puidukoguse ning kolme erineva täismassi korral. Tabelites 2 ja 3 on näidatud eelnevalt nimetatud kilomeetraaziga seotud kogukulud kolme erineva täismassi korral. Tabelid 2 ja 3 viitavad sellele, et täismassipiirangu muutmisel tekib metsavedudel oluline kulude kokkuhoid.

Tabel 1. Veokite poolt läbitud kilomeetrid erinevate täismasside korral

Täismassi -piirang	Aastas veokite poolt läbitud kilomeetrid 4,6 mln tonni ümarpuidu puhul	Aastas veokite poolt läbitud kilomeetrid 6,72 mln tonni ümarpuidu puhul
44 t	33 636 604	49 139 886
52 t	24 666 843	36 035 916
60 t	19 473 823	28 449 408

Allikas: autorite koostatud.

Tabel 2. 4,6 mln tonni ümarpuidu transpordikulud (tuh. EUR) ning kogukulu ja transporditava ümarpuidu maksumuse jagatis

Muutuja / Täismassipiirang	44 t	52 t	60 t
Kütusekulud	20 363	15 790	13 148
Tööjõukulud	10 867	8 839	7 665
Muud kulud	20 820	20 820	20 820
Kogukulud	52 050	45 449	41 633
Transpordikulude ja ümarpuidu maksumuse suhe	17,7%	15,5%	14,2%

Allikas: autorite koostatud.

Tabel 3. 6,72 mln tonni ümarpuidu transpordikulud (tuh. EUR) ning kogukulu ja transporditava ümarpuidu maksumuse jagatis

Muutuja / Täismassipiirang	44 t	52 t	60 t
Kütusekulud	29 749	23 068	19 208
Tööjõukulud	15 875	12 913	11 198
Muud kulud	30 416	30 416	30 416
Kogukulud	76 040	66 397	60 822
Transpordikulude ja ümarpuidu maksumuse suhe	17,7%	15,5%	14,2%

Allikas: autorite koostatud.

Autotranspordi hinna alanemine suurendab puidusektori sisemaist müügivõimet ja ekspordivõimet läbi transpordikulude odavnemise, seejuures võib suurened autodega veetava puidu maht ka raudtee ja meretranspordi arvelt, kuna viimased muutuvad suhteliselt kallimaks. Samuti muudab transpordikulude alanemine odavamaks ümarpuidu impordi. Kuna ümarpuit on tooraineks erinevatele

puidusektoriga seotud harudele (puidutöötlemine, mööblitööstus, paberitööstus ja energeetika), siis avaldab ümarpuidu hinna langus mõju ka nende tööstusharude konkurentsivõimele tootmiskulude alanemise kaudu. Kuna puuduvad täpsed andmed erinevates puiduga seotud harudes tarbitava ümarpuidu koguse, kvaliteedi ja hinna kohta, siis on raske hinnata, kui suur võib olla ümarpuidu hinna muutuse mõju erinevatele töötleva tööstuse harudele. Seetõttu on käesolevas artiklis piiratud summaarse ümarpuidu nõudluse muutuse hindamisega (erinevalt Tabelitest 1-3 kasutatakse puidukoguste hindamiseks alljärgnevalt tihumeetreid, kuna sellistes ühikutes arvestatakse puidu tarbimist ja ekspordi rahvusvahelises statistikas).

Mõju on hinnatud eelkirjeldatud kolme lubatava täismassi stsenaariumi lõikes, kuid probleemiks on 44→52 ja 44→60 stsenaariumite puhul eeldage 44 tonni mahupiirangu täidetuse eeldus. Vaatamata sellele, et 44 tonnine täismassi piirang on seadusandluse järgne, selgus autotranspordiettevõtete küsitluse tulemustest, et sageli seda piirangut ei järgita. Konkurentsivõime muutuse hindamise puhul on suureks probleemiks asjaolu, et tegelikult ei ole teada, kui palju veetakse 44, 52 ja 60 tonnise täismassiga koormaid. Arvestades küsitlusest saadud informatsiooni tegelikult veetava täismassi kohta, võib stsenaariumi 52-lt tonnilt 60 tonnile pidada kõige realistlikumaks võrreldes 44 tonni eelduse kasutamisega. Samas on oluline märkida, et realistlike andmete olemasolu tegelikult veetavatest täismassidest on kõigi hinnangute kvaliteedi aluseks. Arvestades vea suurust ja suunda võib enamikke alljärgnevalt toodud mõjusid pidada märkimisväärselt ülehinnatuteks.

Autotranspordi odavnemisest tingitud mõju arvatati kasutades kirjanduses toodud puidu nõudluse hinnaelastsuste ja puidutranspordi erinevate liikide nõudluse ristelastsuste põhjal. Kokkuvõtlikult olid saadud tulemused järgmised:

1) Mõju sisemaisele konkurentsivõimele. Puidu sisemaine tarbimine (arvutatuna näivtarbimise alusel; näivtarbimine = tootmine + import - eksport) võib täismassipiirangu tõstmisega 44→52 tonnile kasvada 0,7–2,8%; 44→60 t puhul võib kasv olla 0,7–4,6% ning 52→60 t puhul 0,2–1,0%. Arvestades eelmises lõigus kirjeldatud asjaolusid, võib esimese stsenaariumi puhul viga ulatuda 100%-ni hinnangust juhul, kui tegelikkuses veetakse 52 täismassiga koormaid; teise stsenaariumi puhul on mõju sisemaisele konkurentsivõimele samuti märkimisväärselt üle hinnatud (vea maksimaalset suurust pole võimalik leida); kolmanda stsenaariumi puhul on ka võimaliku vea suunda raske hinnata, kuna pole teada tegelikult veetavate koormate täismasside jaotus. Erinevate täismassipiirangute korral jääb sisemaine tarbimine vahemikku 5,73–5,85; 5,75–5,91 ja 5,71–5,75 milj tm (Stsenaarium 1) või vahemikku 6,51–6,62; 6,62–6,69 ja 6,48–6,53 milj tm (Stsenaarium 2). Ilmselt võib pidada realistlikumaks kõige väiksemat mõju hinnangut.

2) Mõju ekspordivõimele. Eksport kasvab tulenevalt kasutatud metoodikast erinevate stsenaariumite puhul sarnaselt sisemaise tarbimisega, säilivad ka samasuunalised vead hinnangutes (vt eelmine lõik). Stsenaariumi 1 puhul jääb eksport seega 44→52 t puhul vahemikku 2,03–2,07 milj tm, 44→60 t puhul vahemikku 2,03–2,1 milj tm ning 52→60 t puhul vahemikku 2,02–2,04 milj tm ning

Stsenaariumi 2 puhul vastavalt 2,7–2,75; 2,71–2,78 ja 2,69–2,71 milj tm. Siingi võib pidada kõige realistlikumaks väikseimat muutuse hinnangut arvestades lähteandmetes esinevaid probleeme.

3) Mõju raudtee- ja meretranspordile. Autotranspordi odavnemine muudab teised transpordiliigid suhteliselt kallimaks. Raudteel veetav ümarpuidu kogus kahaneb seejuures järgmiselt:

a) Stsenaariumi 1 puhul kahanevad puiduveod raudteel erinevate lubatavate täismasside korral 11,9–46,2; 16,4–62,6 ja 4,6–18,5 tuhat tm (sellest vastavalt 7,4–28,8; 10,2–39 ja 3–11,5 tuhat tm kodumaise puidu transpordist ning 4,5–17,4; 6,2–23,5 ja 1,8–7 tuhat tm impordist).

b) Stsenaariumi 2 puhul kahanevad puiduveod raudteel 12,8–49,5; 17,6–67 ja 5–19,8 tuhat tm (sellest 10,9–42,1; 15,0–57 ja 4,3–16,8 tuhat tm kodumaise puidu transpordist ning 1,9–7,4; 2,6–10 ja 0,8–3 tuhat tm impordist).

Siinkohal võib näha, et muutuse ülempiir ületab 44→52 ja 44→60 täismasside puhul viimaste aastate nii sisemaise raudteetranspordi kui ka impordipuidu raudteetranspordi tegelikud mahud, mis näitab, et saadud hinnangud on ebarealistlikult suured (tulenus tuleneb eelkõige nõudluse muutuse ülehindamisest, ristelastsuste koefitsiendi valik mõjutab tulemust maksimaalselt 8,5% ulatuses).

Meretranspordi nõudlus kasvab seoses odavamast hinnast tuleneva ekspordinõudluse kasvuga (kasvu määrad on samad, mis ekspordivõime juures, kuid kasvu tm-tes pole võimaik hinnata, kuna Eesti Statistikaameti meritsi veetava puidu ekspordi ja ümarpuidu ekspordi andmed ei ole ühildatavad). Meretranspordi autotranspordiga asendav muutus puudutab käesolevas uuringus ainult ümarpuidu impordi ning vastav mõju on marginaalne:

a) Stsenaariumi 1 juures kahaneb ümarpuidu transport merel 0,86–0,96; 1,2–1,3 ja 0,3–0,4 tuhat tm.

b) Stsenaariumi 2 juures mõju praktiliselt puudub, kuna impordi maht on oluliselt väiksem (ja mõju vastavalt 148–165, 208–227 ja 58–64 tm).

Uuringu tulemusel võib öelda, et täismassi muutmine loob Eesti metsatööstuse jaoks olulise kulude kokkuhoiu ning teatava nõudluse suurenemise metsamaterjali järele ja sellest tuleneva täiendava transpordivajaduse. Mõju ulatuse hindamine on problemaatiline arvestades lähteandmete kvaliteeti. Vea suurust on raske hinnata, kuid vea suunda arvestades võib pidada saadud mõju hinnanguid ülehinnatuteks, realistlikuks võib pidada kuni 1%-list ümarpuidu nõudluse kasvu. Täismassi piirangu leevendamine maanteel võib kahandada raudteel veetavaid ümarpuidu koguseid (nii sisemaine kui ka impordipuit) ca 20 tuhat tm aastas, meretranspordi täismassipiirangu suurendamine praktiliselt ei mõjuta. Ühiskondlike mõjude väljaselgitamiseks peaks analüüsi kaasama täiendavaid tulu- ja kulukomponente, mis jääb autorite poolt koostatavate järgnevate uuringute eesmärgiks. Käesolevas uuringus toodud tulemusi saab pärast teatavaid modifikatsioone laiendada ka paljudele teistele majandussektoritele, kus olemasolev täismassipiirang on aktuaalne (nt. puiste-, turba-, kütuse-, piima-, ehitusmaterjaliveod).

EESTI VANADUSPENSIONIPOLIITIKA MÕJUD PENSIONILEJÄÄMISE AJENDITELE¹

Mikk Medijainen
Tartu Ülikool, Statistikaamet

Vananev rahvastik pannud on mitmed arenenud maade pensionisüsteemid tõsisele proovile. Langeva sündimuse ja pikeneva eluea kõrval on oluliseks jätkusuutlikkust ohustavaks teguriks ka varasem pensionilesiirdumine, mis viimaste paari aastakümne jooksul on mitmetes arenenud riikides tavapäraseks saanud. Selle trendi olulisusele viitavad drastiliselt langenud hõivemäärad vanemates vanusegruppides.

Sageli pakuvad pensionisüsteemid võimalust lahkuda tööjõu hulgast juba enne seaduslikku pensioniiga, minnes ennetähtaegsele vanaduspensionile. Sealjuures on pensioni asendusmäärad sageli üsna sarnased neile, mida saadaks, kui pensionileminekuga oodataks seadusliku pensionieani. See tähendab, et edasitöötamine pärast ennetähtaegse pensioniea saabumist on seotud tõsise alternatiivkuluga. Seetõttu on pensionisüsteemide jätkusuutlikkuse taastamise üheks võtmeküsimuseks vanemaealiste tööhõive suurendamine. Tavapärased muutused seaduslikus pensionieas ei pruugi seda tagada, kui jääb alles võimalus varem pensionile siirduda.

Efektiivsemaks võimaluseks on tagada piisavad rahalised stiimulid töötamise jätkamiseks, vähendades pensione varase ja suurendades edasilükatud pensionilesiirdumise korral piisaval määral. Et igasugune pensionilemineku edasilükkamine on seotud riskiga, et pensioni saamise aeg lüheneb, on vastavates pensioni suuruse kohandustes vaja lisaks tavapärasele raha ajaväärtusele arvestada ka suremuse mõjuga. Seetõttu kasutatakse pensionisüsteemi mõjudest indiviidide käitumisele rääkides sageli kindlustusmatemaatikaga haakuvaid termineid, sh aktuaarset neutraalsust ning hüvitiste samaväärsust.

Käesoleva töö eesmärgiks on välja töötada ettepanekuid Eesti riikliku vanaduspensionisüsteemi reformiks, sh keskendudes eriti pensioni suuruse kohandustele seoses ennetähtaegse ning edasilükatud vanaduspensioniga ning nende kohanduste võimalikule mõjule indiviidide tööturukäitumisele.

Esmalt peatutakse aktuaarse neutraalsuse ning hüvitiste samaväärsuse definitsioonidel ning viimastega seotud probleemistikul. Seejärel arvutatakse teoreetilised pensionide kohandusmäärad, mis tagaksid Eesti pensionisüsteemi aktuaarse neutraalsuse ja hüvitiste samaväärsuse. Võrreldes neid teoreetilisi kohandusi seadusandluses kehtestatutega, on võimalik välja tuua praeguse seadusandluse (ja käimasolevate pensionisüsteemi reformide) mõjusid tööturule jäämise või sealt lahkumise ajenditele. Selle tarbeks luuakse mõõdik hindamaks pensionilejäämise ajendite suurust erinevas vanuses ja reformide mõju neile

¹ Full text article “Incentives to retire imposed by old-age pension policy in Estonia” can be found on the CD attached.

ajenditele. Viimaks võetakse olulised tulemused ja neist tulenevad järeldused lühidalt kokku.

Aktuaarne neutraalsus on isegi akadeemilise kirjanduse osas segadust tekitav termin, kuna selle pealkirja all võidakse kasutada kahte erinevat mõistet. Kirjanduses on eristatud *keskmist aktuaarset neutraalsust*² ning *marginaalset aktuaarset neutraalsust*. Esimest neist mõistetest kasutatakse ka aktuaarse õigluse nime all, samal ajal kui uuemas kirjanduses on teine mõiste tuntud lihtsalt aktuaarse neutraalsuse nime all. Ka käesolevas töös lähtutakse selle mõiste teisest tähendusest.

Aktuaarne neutraalsus käesoleva töö mõistes tähendab, et oodatav kogupension (pensionivara) pensionit aasta võrra edasi lükates on täpselt võrdne pensionivaraga hetkel, millele on lisatud aasta jooksul kogunenud täiendavad pensioniõigused. Formaalset:

$$PW_{t|t+1} = PW_{t|t} + \delta \quad (1)$$

kus $PW_{x|y}$ on pensionivara ajahetkel x , eeldusel, et pensionile jäädakse ajahetkel y ja δ on aasta jooksul välja teenitud täiendavad pensioniõigused.

See tähendab, et ajahetkeks t kogutud pensionivara jääb samaks, vaatamata sellele, millises vanuses tegelikult pensionile jäädakse. Pensionivara defineeritakse pensionimakse ja annuiteediteguri korrutisena. Annuiteeditegur on väljendatav järgnevalt:

$$A_t = \sum_{i=t}^T s_i \left(\frac{1+u}{1+z} \right)^i = \sum_{i=t}^T PVPF_i \quad (2)$$

kus s_i on indiviidi ellujäämisfunktsioon, ehk tõenäosus et inimene, kes on annuiteediteguri arvutamise hetkel elus, on elus ka ajahetkel i , u on pensionide reaalne kasvumäär ning z reaalne diskontomäär.

Kuna annuiteeditegur muutub pensionit aasta võrra edasi lükates väiksemaks, peab pensionimakse pensionivara samaks jäämiseks samaväärselt kasvama. Annuiteediteguri vähenemist põhjustavad kolm tegurit.

1. Vara väärtus väheneb diskonteerimise tulemusel, sest pensionit saadakse ühe aasta võrra hiljem³.
2. Risk surra selle aasta jooksul, mil pensioni edasi lükatakse.
3. Pensioniloleku oodatav aeg lüheneb, mistõttu pensioni saadakse kokku vähem.

² Keskmine aktuaarne neutraalsus (teisiti ka aktuaarne õiglus) on tagatud, kui indiviidide oodatav pensionimaksete nüüdisväärtuste summa on täpselt võrdne töötamise ajal tehtud pensionikindlustuse maksete nüüdisväärtuste summaga. See tähendab, et keskmiselt saadakse pensionisüsteemist nüüdisväärtuses tagasi sama palju, kui sinna sisse makstakse.

³ Sisuliselt kujutab pensionivara edasilükkamine indiviidi jaoks endast riigile laenu andmist. Seetõttu kasutatakse siinkohal diskonteerimismäärana sageli riigivõla intressimäärasid, eeldades et riik maksab kõigilt oma kohustustelt sarnast intressimäära.

Seda samaväärset kasvumäära, mis kompenseerib ülalnimetatud kolme teguri mõju, nimetataksegi aktuaarset neutraalsust tagavaks pensionimakse kohandamise määraks. Formaalselt leitakse see määr järgnevalt:

$$\alpha = \frac{A_t}{A_{t+1}} \frac{PVPF_t}{PVPF_{t+1}} - 1 \quad (3)$$

Nagu varasemast selgub, ei võta aktuaarset neutraalsust tagavad kohandused arvesse täiendavalt teenitavate pensioniõiguste mõju. Kaasaegsed pensionisüsteemid on aga sageli sellise ülesehitusega, et isegi töötamise viimastel aastatel on võimalik teenida täiendavaid pensioniõigusi⁴. Seetõttu võib edasi töötamine olla mõttekas isegi siis, kui pensioni edasilükkamise eest ette nähtud pensioni suurenus ei taga aktuaarset neutraalsust. Seetõttu on täiendavate pensioniõiguste teenimise võimalikkuse korral mõistlik vaadelda kohanduste suurust mitte aktuaarse neutraalsuse vaid hoopis hüvitiste samaväärsuse seisukohalt.

Hüvitiste samaväärsus tähendab, et vaatamata pensionilejäämise ajast on oodatav pensionimaksete nüüdiseväärtuste kogusumma (ehk teiste sõnadega pensionivara) sama suur. Formaalselt esitatakse hüvitiste samaväärsust tagavaid kohandusmäärasid järgnevalt:

$$\beta = \frac{A_t}{(1 + \pi)A_{t+1}} \frac{PVPF_t}{PVPF_{t+1}} - 1 = \frac{(1 + \alpha)}{(1 + \pi)} - 1$$

kus α on aktuaarselt neutraalne kohandamismäär ning π on aasta jooksul kogunevad täiendavad pensioniõigused.

Seega on hüvitiste samaväärsus üldisem mõiste kui aktuaarne neutraalsus. Need kaks mõistet on samaväärsed juhul, kui täiendavaid pensioniõigusi teenida ei ole võimalik (π on võrdne 0-ga). Kui see nii ei ole, on hüvitiste samaväärsust tagavad kohandusmäärad väiksemad kui aktuaarset neutraalsust tagavad kohandusmäärad.

Eesti riiklik vanaduspensionisüsteem kujutab endast määratud väljamaksega pensioniskeemi, mida rahastatakse sotsiaalmaksetega suuruses 20% brutopalgast juhul kui ei olda liitunud erasektori hallata oleva pensioni teise sambaga ning 16% brutopalgast kui panustatakse ka pensioni teise sambasse. Seaduslik pensioniiga on aastal 2011 meeste jaoks võrdne 63 eluaastaga ning naiste jaoks 61 eluaastaga Käimasoleva reformi tulemusel võrdsustuvad meeste ja naiste pensioniead järkjärgult aastaks 2016 tasemel 63 eluaastat. Sellele järgneb järgmine reform, mille käigus pensioniiga tõuseb nii meeste kui ka naiste jaoks järkjärgult tasemele 65 eluaastat. See reform lõpeb aastal 2026.

Eestis on võimalik jääda ennetähtaegsele vanaduspensionile, mida kasutades vähendatakse pensioni suurust 0,4% võrra iga varem pensionile jäädud kuu võrra.

⁴ Näiteks sellised süsteemid, kus pensioni suuruse määramisel võetakse arvesse töötasu suurus kogu karjääri jooksul. Ka Eestis sõltuvad teenitud pensioniõigused kogu tööea jooksul teenitud töötasu suuruselt.

Maksimaalselt on võimalik pensionit varem välja võtta 3 aastat enne seaduslikku pensioniiga. Ennetähtaegset vanaduspensionit ei maksta töötamise korral. Edasilükatud vanaduspensionit suurendatakse 0,9% võrra iga edasilükatud kuu eest. Edasilükkamisel vanuse ülempiiri ei ole.

Käesolevas töös on arvutuste teostamisel kasutatud suremusnäitajaid, mis vastavad Eurostati uusimale rahvastikuprognosile Europop 2008. Majanduskasvu osas on lühiajalises perioodis (2011-2014) kasutatud Rahandusministeeriumi 2010. aasta suvist majandusprognosist, pikaajalises prognoosis kasutatakse Euroopa komisjoni pikaajalisi prognoose. Diskontomääraks on baasstsenaariumis võetud reaalne 3% intressimäär, mille osas viidi läbi ka tundlikkusanalüüs.

Aktuaarse neutraalsuse tagamiseks tuleks 2011. aastal pensioniikka (61) jõudvate naiste pensionimakset suurendada 8,8 protsendi võrra, et nende pensionivara jääks samaks, kui nad pensionit ühe aasta võrra edasi lükkavad. Samas vanuses meeste puhul on sama näitaja 12,3 protsenti, mis näitab meeste suuremat suremust vanades vanuserühmades. Aktuaarselt neutraalsed kohandused kasvavad vanuse kasvades eksponentsiaalselt, mistõttu seadusandluses kehtestatud konstantne kohanduse määr ei saa olla aktuaarselt neutraalne kõigi vanusegruppide jaoks. Tundlikkusanalüüs näitab oodatult, et suurem diskontomäär tähendab ka suuremaid kohandusi aktuaarse neutraalsuse tagamiseks. Mida heldemalt pensione indekseeritakse, seda väiksemad on aktuaarse neutraalsuse tagamiseks vajaminevad kohandused.

Hüvitiste samaväärsuse uurimine pakub Eesti oludes isegi rohkem huvi, kui aktuaarne neutraalsus, sest Eesti pensionisüsteemis on tõenäoline, et ka kõrges vanuses töötades teenitakse täiendavaid pensioniõigusi. Seetõttu on indiviidide käitumine pigem mõjutatud sellest, kui võrd erinevad on seadusandluses sätestatud pensioni kohandamise määrad nendest kohandusmääradest, mis tagavad hüvitiste samaväärsuse. Käesolevas töös on hüvitiste samaväärsust tagavad kohandused arvatud eraldi meeste ja naiste jaoks ning lisaks tänase olukorra (2011) kajastamisele on arvesse võetud ka pensioniea reformide seisukohalt olulised daatumid – 2016. ja 2026. aasta. Tulemused on toodud tabelis 1.

Nagu võis eeldada positiivse π korral, on tabelis 1 toodud kohandused väiksemad, kui aktuaarse neutraalsuse tagamiseks vajalikud kohandused. Tabelist tuleb selgelt välja väheneva suremuse mõju pensionikohandustele. Aastal 2026 on pensionikohandused samasse vanusegruppi kuuluvatele meestele ja naistele oluliselt madalamad, kui need on aastal 2011. Meeste puhul on see mõju tugevam, sest meeste suremus langeb prognooside kohaselt lähiaastatel naistest kiiremini. Samuti võib öelda, et pensioniea reformide mõjust jääb väheseks, et tasakaalustada langevat suremust. Nii meeste kui naiste puhul on pensionikohandused ametliku pensioniea saabudes aastal 2026 (mis on naiste ja meeste jaoks 65. eluaastal vastavalt 5,5 ja 8,5 protsenti) väiksemad kui nad on ametliku pensioniea saabudes aastal 2011 (vastavalt 7,3 protsenti naistele 61. eluaastal ja 11,9 protsenti meestele 63. eluaastal).

Tabel 1. Hüvitiste samaväärsust tagavad pensioni suurendamise määrad soo, vanuse ja pensionireformi astme lõikes

vanus	2011		2016		2026	
	naised	mehed	naised	mehed	naised	mehed
58	6.5	-	-	-	-	-
59	6.7	-	-	-	-	-
60	7.0	10.5	4.9	7.9	-	-
61	7.3	10.8	5.2	8.2	-	-
62	7.6	11.3	5.5	8.6	4.7	7.1
63	8.0	11.9	5.7	9.2	4.9	7.6
64	8.3	12.5	6.0	9.7	5.1	8.0
65	8.8	13.1	6.4	10.2	5.5	8.5
66	9.3	13.8	6.9	10.9	5.9	9.0
67	9.7	14.6	7.3	11.6	6.3	9.7
68	10.2	15.4	7.8	12.3	6.7	10.3
69	10.9	16.4	8.4	13.2	7.1	11.0
70	11.5	17.4	9.0	14.2	7.7	11.8
71	12.3	18.5	9.7	15.1	8.3	12.6
72	13.1	19.7	10.3	16.2	8.8	13.6
73	14.0	21.0	11.1	17.4	9.5	14.6
74	15.0	22.5	12.0	18.6	10.2	15.6
75	16.2	24.2	13.0	20.2	11.1	17.0

Allikas: Autori arvutused.

Seetõttu võib eeldada, et kõik uuringud, mis eeldavad tegeliku pensionilemineku ea tõusu täpselt vastavalt ametliku pensioniea tõusule, alahindavad hüvitiste samaväärsust mittetagavate pensionikohanduste mõjusid pensionilemineku ajenditele. Sellega seoses võib olla alahinnatud oodatav keskmine tegelik pensionilemineku iga, oodatavad asendusmäärad ning sellega seoses ka pensionisüsteemi üldised kulud.

Võrreldes teoreetilisi hüvitiste samaväärsust tagavaid pensionikohandusi seadusandluses sätestatutega (0,4% kuus varasema ja 0,9% kuus edasilükatud pensionilemineku puhul), selgub et seadusandluses sätestatud kohandused ei taga hüvitiste samaväärsust kummagi puhul.

Ennetähtaegse pensioni puhul peaksid kohandused enamasti olema suuremad ning vahe teoreetiliste ja seadusandluses sätestatud kohustuste vahel tekitab surve varasemaks pensionilejäämiseks. Samas leevendavad seda survet teised tegurid, millest kõige olulisem on nõue ennetähtaegse vanaduspensionini saamise ajaks tööst loobuda. Seetõttu võib eeldada, et ennetähtaegset vanaduspensionini kasutavad pigem väheste töölenaasmise väljavaadetega inividid. Varasemad empiirilised uuringud

seada ka kinnitavad, leides et ennetähtaegse pensioni saajate hulgas enamik ei ole vahetult enne pensionile jäämist saanud töötasu.

Edasilükatud vanaduspensionihulka on aga praeguses seadusandluses kehtestatud pensionisuurendused suuremad, kui oleks vaja hüvitiste samaväärsuse tagamiseks. Uuringu baasstsenaariumi kohaselt on keskmisel inimesel ajend lükata 2016. aastal vanaduspensionile jäämist edasi 70. eluaastani ja 2026. aastal 72. eluaastani. Selline areng viiks ka asendusmäärad oluliselt kõrgemaks, kui need oleks siis, kui reaalne ja ametlik pensioniiga langeks kokku, mis tähendaks kogu süsteemi jaoks suuremaid kulusid.

Järeldused

Eesti riikliku vanaduspensionisüsteemi mõjud pensionilejäämise ajenditele on uuringu baasstsenaariumi kohaselt pigem vastupidised teiste arenenud riikide pensionisüsteemide mõjudele. Kui mujal on probleemiks liiga varane pensionile jäämine, siis Eesti seadusandluses ette nähtud pensionide suurendus nende edasilükkamise puhul annab pigem ajendi oodata pensionile jäämisega liiga kaua. Et kauem töötamist premeeritakse liiga heldelt, siis võib see viia pensionisüsteemi pakutavad asendusmäärad ning süsteemi üldised kulud oodatust suuremaks. Vanaduspensionisüsteemi kulude sisukohast oleks mõistlik selliseid kõrvalekaldeid vältida. Samas on see üheks võimaluseks pensionisüsteemiväliste probleemide (nt võimalik tööjõupuudus) lahendamiseks. Et aga vanaduspensionisüsteemi täiendavaid kulusid õigustada, peaksid heaoluvõidud mujal olema suuremad.

Ennetähtaegselt pensionile siirdumise puhul seadusandluses ette nähtud pensioni vähendused on väiksemad, kui oleks vaja hüvitiste samaväärsuse tagamiseks. Selle kõrvalekalde käitumuslik mõju on pigem tagasihoidlik, sest on muid ning olulisema mõjuga tegureid, mis vähendavad ennetähtaegse pensioni populaarsust, millest kõige olulisem on nõue ennetähtaegse vanaduspensioniga saamise ajaks tööst loobuda. Samuti vähendavad ennetähtaegse vanaduspensioniga väiksemad vähendused võrreldes hüvitiste samaväärsust tagavate kohandustega teiste sotsiaalkindlustusprogrammide (eeskätt töötuskindlustus ja invaliiduspensionid) ja sotsiaalabi (toimetulekutoetus) kulusid. Seetõttu võib ennetähtaegse vanaduspensioniga osas olla tähtsamaid kaalutlusi kui hüvitiste samaväärsuse tagamine.

WIRTSCHAFTLICHE AUSWIRKUNGEN DER INTERNATIONALEN ARBEITSMIGRATION¹

Milan Palát
Mendel Universität in Brno

Migrationen in Europa im vergangenen Jahrhundert hatten viele verschiedene Ursachen gehabt, aber momentan vorherrschenden Zwecke für die Migration haben wirtschaftlichen Ursachen und sind mit den Bewegungen der Arbeitskräfte verbunden. Internationale Arbeitsmigration ist in erster Linie von wirtschaftlichen Interessen gefördert (höhere Reallöhne erhalten, höherer Lebensstandard) und somit einige Ökonomen nennen es als "Wirtschaftsmigration". Dieses Manuskript stellt zusammen relevante Fakten in Bezug auf die Arbeitsmigration und liefert eine Erklärung über ihre Auswirkungen auf die makro- und mikroökonomischen Ebenen. Verständnis der breiteren Migrationmuster und Identifizierung der wichtigsten Determinanten der Migration beschrieben in diesem Skript ermöglicht die Auswertung der angewandten Migrationspolitik und Bestimmung der makro- und mikroökonomischen Vorteile und Kosten der internationalen Arbeitsmigration.

Während Barrieren im internationalen Handel und die Mobilität des Kapitals in einem großen Teil entfernt worden sind, bleiben internationale Migrationströme in vielerlei Hinsicht eingeschränkt. Boeri und van Ours (2008) legen nahe, dass Gewinne aus der Liberalisierung der Arbeiterbewegung zwischen den einzelnen Ländern sind enorm (aufgrund hoher Einkommen Unterschiede zwischen den Ländern) und könnte größer sein als von der Liberalisierung in den Bereichen Waren- und Kapitalverkehr. Die Realität ist, dass die europäische Migrationspolitik wird strenger, weil Europa zieht immer mehr Migranten. Es ist wichtig, nicht nur die Kontrolle der Größenordnung von Migration kontrollieren, sondern auch zu versuchen, ihre Zusammensetzung nach aktuellen Bedürfnissen des Arbeitsmarktes beeinflussen. Aber viele Mitgliedstaaten der Europäischen Union finden es schwierig, öffentliche Feindseligkeit gegenüber Einwanderung mit der Notwendigkeit hochqualifizierter Migranten ausbalancieren(OADBS, 2005). Die ökonomische Erklärung Boeri und van Ours (2008), warum die Migration so stark eingeschränkt ist, sagt dass die Migrationspolitiken im Wesentlichen ein Distributionsmittel sind, die darauf abzielen, negative Auswirkungen der Migration auf Löhne und Arbeitslosigkeit unter Einheimischen zu reduzieren und sie unterstreichen auch die graduellen Tendenzen der Migration und wie Migration Einschränkungen angebotsseitige Schocks, die sich negativ im Einkommen oder Arbeitsplätze von einigen spezifischen Gruppen auswirken können. Nach ihnen Migrationspolitik sind durch Mindestlohn Gesetzgebung, die Stärke der Gewerkschaften, Familienpolitik und Arbeitslosengeld betroffen, weil Lohnverdichtung und Einkommens-Minimum die Qualifizierungs-Verteilung beeinflussen. Einschränkungen der illegalen Migration in Europa sind in vielen

¹ Full text article "Economic causes and consequences of international migration of labour" can be found on the CD attached.

Fällen nicht sehr effizient durchgesetzt worden und dies führt zu einem erheblichen Anstieg der illegalen Zuwanderung.

Boeri und van Ours (2008) behaupten, dass bis zu 40% der Migration nach Europa möglicherweise illegal ist, nach anderen könnte die Zahl sogar noch höher sein. Sie erwähnen eine Reihe von Einschränkungen der Bewegungsfreiheit von Menschen, die Einwanderungspolitik umfasst. Die verbreitetste Art der Migrationspolitik sind Quoten, die nur eine begrenzte Zahl von Arbeits- und Aufenthaltsgenehmigungen für ausländische Migranten innerhalb einer bestimmten Frist geben (bis zu ihrer Erschöpfung). Ein flexibleres System, das derzeit von immer mehr Ländern übernommen wird präsentiert das Punktesystem, in denen bestimmte ausdrücklich gegebenen Fähigkeiten (Beruf, Ausbildung, Berufserfahrung, Sprachkenntnisse usw.) bewertet werden. Sonstige Maßnahmen der Migrationspolitik greifen zur Implementierung von verschiedenen administrativen Hindernissen im Zulassungsverfahren. Die bürokratischen Hürden sind weniger sichtbar, aber immer noch sehr effektiv. Die maximale Länge des Aufenthalts stellt eine weitere Möglichkeit zu einer zurückhaltenden Steuerung der Migrationsströme. Eine weniger restriktive Haltung des Landes gegenüber der internationalen Migration ist charakteristisch auch durch ein einfacher Staatsbürgerschaftsantrag, (nachdem nur wenige Jahre im Gastland), wo dann der Prozess mit weiteren Assimilationspolitik verstärkt werden kann. Schlösser (2004) unterscheidet zwischen drei Arten von Gründen für die Migrationspolitikstörungen: Faktoren, die aus der sozialen Dynamik des Migrationsprozesses entstehen, Faktoren im Zusammenhang mit Globalisierung und Faktoren von politischen Systeme. Er schlussfolgert, dass die Migrationspolitik könnten erfolgreicher sein, wenn sie sich explizit auf langfristige politische Agenden mit Handel, Entwicklung und Konfliktprävention verknüpft sind. Abbau von Ungleichheiten ist dann eigentlich der Schlüssel zur effektiven Steuerung der Migration.

Die Arbeitsmärkte in vielen europäischen Ländern sind besonders abhängig von Wanderarbeitern. Von der geographischen Sicht kann Luxemburg als Beispiel verwendet werden. Dieses kleine Land befindet sich in unmittelbarer Nachbarschaft von Frankreich, Deutschland und Belgien, die dieses Land in vielerlei Hinsicht beeinflussen. Es zeigt den höchsten Anteil der ausländischen Arbeitskräfte in der EU (2/3 der Erwerbsbevölkerung insgesamt) und einen Anteil der Ausländer (rund um 40%). Ein weiteres geographisches Thema, das erhebliche Bedenken von vielen betroffenen Ländern aufwirft, ist die Gefahr der illegalen Migration in den Mittelmeerländern und an der neuen östlichen Außengrenzen der Europäischen Union nach ihrer letzten "Big-Erweiterung" in 2004 und 2007. Illegale Einwanderung stellt in erster Linie ein logistisches Problem für die Nachbarländer dar und zwar in Bezug auf die Registrierung, Unterbringung, Verpflegung und andere Faktoren, die in der Regel sehr kostspielig sind. Außerdem, Spanien und Italien, die die wichtigsten Zielländer sind haben somit die Aufgabe, soziale Unterstützung für die Einwanderer nach dem europäischen sozialen Standards zu gewähren. Und viele Fragen aufwerfen auch die Sicherheitsfragen.

Die Geburtenrate sank und die gestiegene Lebenserwartung in den europäischen Ländern in den letzten Jahrzehnten führte zu negativen Veränderungen in der demografischen Struktur der Bevölkerung, die nicht über in naher Zukunft ändern werden. Die OADBS Quelle (2005) zitiert, dass die EU-Bevölkerung im erwerbsfähigen Alter im Jahre 2030 wird um etwa 20 Millionen zurückgehen und diese Aussicht auf eine schrumpfende und alternde Arbeitskraft hat auch eine stärkere Konzentration auf Einwanderung aufgefördert. Die Erhaltung der derzeitigen europäischen Wohlfahrtsstaats ist als teilweise abhängig auch über die künftige Zuwanderung. Einige der NMC (neue Mitgliedsländer) der Europäischen Union hatten viel zu tun mit einer bedeutender Auswanderungswelle während eines langen und schmerzhaften Zeit des wirtschaftlichen Übergangs von der Planwirtschaft zu einer voll funktionierenden Marktwirtschaft der westlichen Typs (Rumänien, Polen oder Estland). Und die negative demographische Entwicklung wurde durch eine sehr niedrige Geburtenrate während des Übergangs intensiviert, z.B. in Estland. Diese drei oben genannten Ländern berichteten negativen Einwanderungssalden. Dies bedeutet, dass die Auswanderungsraten wesentlich höher als die Einwanderungsraten lagen. Gründe hierfür können in den Prosperitätsunterschieden zwischen etablierten und neuen Mitgliedsländern der Europäischen Union gefunden werden.

Ein weiterer Teil der Zunahme der Migration in Europa spiegelt die Auswirkungen der Zuwanderung (von NMC zu westeuropäischen Ländern) im Anschluss an die Erweiterung der Europäischen Union im Jahr 2004. Am 1. Mai 2004 eröffnen die ersten Länder (Großbritannien, Irland und Schweden) ihren Arbeitsmarkt für acht NMC. Viele ex-ante-ökonomischen Studien haben behauptet, dass Ängste vor Masseneinwanderung aus mittel- und osteuropäischen Ländern stark übertrieben sind und erklärten, dass im Hinblick auf den Rückgang der EU-Bevölkerung und die Alterung der Gesellschaft, die erwarteten Ost-West-Migration Potentiale wird eher positive Auswirkungen, generieren, z.B. Straubhaar (2002). Die Auswirkungen der EU-Erweiterung über die Migrationsströme in den Jahren vor der Osterweiterung waren auch von der IOM (1998), Bauer, Zimmermann (1999), Boeri, Brücker (2000), Fertig (2001), Dustman *et al.* (2003), Breitenfeller *et al.* (2008) behandelt. Trotz dieser Erkenntnisse die anderen 12 EU-Mitgliedsstaaten haben sich beschlossen die Einschränkungen zu halten. Von NMC wurden nur die Arbeitnehmer aus Zypern und Malta nicht mit Beschränkungen konfrontiert. Dann von dem 1. Mai 2006, Finnland, Griechenland, Spanien und Portugal eröffneten ihre Märkte für ausländische Arbeitnehmer aus acht NMC. Und den 1. Mai 2011 wurde eine letzte Frist zur Arbeit Einschränkungen für alle Mitglieder entfernt.

Bereits 2004 erreichte die Nettozuwanderung in Großbritannien den Wert rund 300.000 und im folgenden Jahr stieg die rasch auf rund 470.000. Seit dem Polen in die EU trat viele Polen wurden ein Teil des britischen Arbeitsmarkt und haben signifikant den Anteil der ausländischen Arbeitskräfte auf dem britischen Arbeitsmarkt erhöht. Eine starke Abwanderung wurde auch aus Polen nach Deutschland beobachtet, während Zuwanderer aus Rumänien haben Italien und Spanien bevorzugt (vor allem aus sprachlichen Gründen, da sie ein Teil der gleichen Sprachgruppe der romanischen Sprachen sind). Tschechische Republik, Estland und

andere NMC mussten den Verlust seiner erwerbstätigen Bevölkerung, insbesondere im Gesundheitswesen, aber auch in anderen wichtigen Bereichen der Wirtschaft trotzen. Im Hinblick auf die Migration, stellt die Größe der Wirtschaft einen wichtigen Faktor. In relativ kleinen Ländern der Europäischen Union, wie Malta, Luxemburg und Estland können hohe Einwanderungsraten die Frage nach der Bewahrung der nationalen Identitäten aufwecken weil der schnell wachsende Anteil der Ausländer zu erhöhen, kann im Endeffekt einem höheren Anteil von Personen mit ausländischer Staatsangehörigkeit als der Anteil der einheimischen Bürger verursachen.

Zuwanderung kann den Bedarf sowohl für hoch und niedrig qualifizierte Arbeitnehmer auf den Arbeitsmärkten der Aufnahmeländer zu befriedigen. Ein Teil der Zuwanderung kann den Bedarf von niedrigem Niveau Arbeitnehmer befriedigen, z.B. in der Landwirtschaft, Gastronomie oder im Bausektor und anderen Berufe wo die lokale Arbeitskraft nicht interessiert ist. Die einheimischen Arbeitnehmer erreichen dann höhere Positionen, und niedrigere Positionen werden von Einwanderern übernommen. Auf der anderen Seite leiden die Auswanderungsländer von einem Mangel an Arbeitskräften und die Zuwanderung von Staatsangehörigen dritter Staaten kann gebraucht werden um ihre nationalen Bedürfnisse zu befriedigen.

Rumänien und Polen suchen Arbeiter für bestimmte Branchen, die nicht mehr attraktiv für einheimische Arbeitskräfte aufgrund der schlechten Belohnung im Vergleich zu den anderen EU-Mitgliedstaaten. Auf diese Weise sind Prosperitätsunterschiede allmählich vom Zentrum zur Peripherie geschoben. Ein weiterer Teil der Migrationsströme erfüllt den Bedarf an gut ausgebildeten Arbeitnehmern im Zielland. Während Aufnahmeländer können aus der qualifizierten Arbeitskräfte aus dem Ausland profitieren, ohne sich mit Kosten des Bildungssystems und der beruflichen Bildung beschäftigen zu müssen den Ländern, von denen die Arbeiter kommen entstehen Mängel an hoch qualifizierten Arbeitskräften, die oft als "brain drain" beschrieben werden. Viele hoch entwickelte Länder, die eine reibungslose Migration von hoch qualifizierten Arbeitskräften unterstützen, haben gleichzeitig eine Gesetzgebung, die Hindernisse für die Zuwanderung von gering qualifizierten Arbeitnehmern und als Ergebnis dieser ungleichen Situation die Unterschiedslücke in der Humankapital-Ebene zwischen fortgeschrittenen und Entwicklungsländer wird immer größer.

Der steigende Umfang der Arbeitsmigration in den letzten Jahren macht die Diskussion über die wirtschaftlichen Vorteile und sozialen Kosten der Migration von Arbeitskräften ein hochaktuelles Thema unter Ökonomen und Politikern. Eine Erhöhung der Nettoeinwanderung kann erhebliche Auswirkungen auf die Arbeitsmärkte der Aufnahmeländer und Herkunftsländer und weitere gesamtwirtschaftliche Effekte an Wirtschaftswachstum oder Arbeitslosigkeit haben. Immigration hat wirtschaftliche Vorteile für das Aufnahmeland weil Einwanderer sind in der Regel mehr erwerbstätig als die einheimische Bevölkerung, sind bereit zu unerwünschten Jobs, arbeiten für niedrigere Belohnung oder unter schlechteren Arbeitsbedingungen. Dies könnte einen wertvollen Beitrag zur Steigerung der

Produktivität, Unternehmertum und wirtschaftliches Wachstum zu stellen. Die tatsächlichen wirtschaftlichen Auswirkungen der Einwanderung hängt nicht nur von wirtschaftlichen Lage im Empfängerland und ihre aktuellen Bedürfnisse für Arbeitskräfte, sondern auch über den rechtlichen Rahmen der Einwanderung und auch kulturelle und persönliche Merkmale der Einwanderer selbst und ihre Fähigkeit und Bereitschaft zu arbeiten und zu leben im Gastland und sich integrieren die Gesellschaft.

Der Zustrom von ausländischen Arbeitskräften in der Wirtschaft steigt das Arbeitsangebot im Gastland. Die Unternehmen verfügen über breitere Möglichkeiten bei der Auswahl neuer Mitarbeiter, sie können aus einem breiteren Spektrum von Arbeitskräften wählen. Berufe und Branchen der Volkswirtschaft, die Engpässe haben (Landwirtschaft, Bau, IT usw.) herbeiziehen qualifizierte Migranten, die zur Linderung dieser Engpässe beitragen. Eine Erhöhung des Arbeitsangebots durch Migration wird auch inflationäre Tendenzen der Löhne zurückhalten oder sogar zu einem Rückgang der Löhne führen weil die expandierende Arbeitsmarkts-Angebotsseite ist leicht in der Lage, die Bedürfnisse der Unternehmen in Bezug auf die Nachfrage nach Arbeitskräften zu befriedigen. Ein weiterer Grund für einen verminderten Druck auf die Löhne ist die Tatsache, dass die Migranten kommen meist aus weniger entwickelten Ländern und sind bereit, niedrigere Löhne als die meisten einheimischen Angestellten zu akzeptieren. Dieser geringe Lohndruck und niedrige preis-inflationäre Tendenzen präsentieren in der Regel geeignete wirtschaftliche Rahmenbedingungen für niedrige Zinspolitiken der Zentralbanken, die Investitionen und Wachstum fördern. Das alles präsentiert positive Kostenveränderungen für die Unternehmen in einem kurzfristigen Zeitraum.

Mögliche Auswirkungen von Migration auf die soziale Ausgrenzung wurden durch Fevre (1998) behandelt. Er argumentiert, dass es viele Gründe gibt, warum die Freizügigkeit wünschenswert ist, aber eines der überzeugendsten Argumente liegt in der Möglichkeit, soziale Ausgrenzung, indem die Lieferungen von Arbeitskräften in den Orten, wo eine Nachfrage nach Arbeitskräften besteht zu bekämpfen. Aber dann fügt er hinzu, dass in der Tat, es gibt sehr wenig empirische Evidenz, dass der Abbau der internen Hindernisse für die Migration innerhalb der Europäischen Union auf diese Weise funktionieren würde. Jedenfalls eine gewisse Rolle der Migration in Besserung der sozialen Ausgrenzungsprobleme ist denkbar.

Aus demografischer Sicht ist es offensichtlich, dass der Migrationszustrom die Gesamtbevölkerung erhöhen was sofort die gesamtwirtschaftliche Nachfrage im Gastland erhöhen kann. So kann eine Zunahme der Bevölkerung von Migration das Wirtschaftswachstum in der kurzen Frist erhöhen und wirtschaftliche Nutzen aus der Migration können auch in dem langfristigen Wachstum sichtbar sein. Höheres Wirtschaftswachstum steigert Steuereinnahmen und ermöglicht eine reibungslose Umsetzung der Wirtschaftspolitik, inkl. Migrationspolitik. Die meisten Migranten sind junge Menschen, die im Allgemeinen flexibler sind und können an neue Bedingungen anpassen als ältere Arbeitnehmer. Zugeben von talentierte hochqualifizierten Migranten tragen der wirtschaftlichen und technologischen

Weiterentwicklung des Gastlandes bei. Außerdem sind junge Menschen auch weniger Risiko gefürchtet, die kommen können, was sich in einer höheren unternehmerischen Tätigkeit auswirken kann und zu anderen potenziellen Gewinne für die Angebotsseite der Wirtschaft hinzufügen kann.

Der Wachsende Zustrom von Arbeitnehmern wirft eine berechtigte Frage zu den Kosten der internationalen Migration für das Empfängerland auf. Kritiker der Arbeitsmigration gehen davon aus, dass ein Zufluss von gering qualifizierten Arbeitsmigranten, dass das Arbeitskräfteangebot in den niedrig qualifizierten Segment des Arbeitsmarktes erhöhen wird, wird dann auch den Durchschnittslohn der lokalen gering qualifizierte Arbeitnehmer erniedrigen. Weitere Bedenken ergeben sich über das Risiko einer höheren Arbeitslosigkeit unter den Migranten, wenn die Qualifikationen der Migranten nicht übereinstimmen mit aktuellem Bedarf der Unternehmen auf dem Arbeitsmarkt. Gering qualifizierte Migranten sind auch eher arbeitslos zu sein oder nicht erwerbstätig, was die Zweifel an tatsächliche Produktivität Wirkungen hervorruft. Diese Situationen können einen erhöhten Druck auf den Wohlfahrtsstaat produzieren mit höheren staatlichen Ausgaben für notwendige Infrastruktur bei Arbeitslosigkeit und andere soziale Leistungen, wobei höhere Kosten für Bildung, Gesundheitswesen usw. entstehen können. Um einige dieser Risiken zu reduzieren werden in vielen Ländern selektiven Einwanderungspolitiken angewandt mit Gewährleistung dass das Migranten Qualifikationsprofil entspricht den Anforderungen des Arbeitsmarktes. Ausländische Arbeiter in der Regel migrieren in einem größeren Ausmaß nach bestimmte Gebieten des Landes und der zunehmende Migration Zustrom kann einen Einfluss auf Immobilienmarkt in diesem Gebiet haben. Die Erhöhung der Nachfrage nach Wohnraum treibt die Lebenshaltungskosten höher und die führen zu höheren Lohn Bedürfnisse der Mitarbeiter und einer potenziellen Erhöhung der Lohninflation. Dieses letzte Beispiel zeigt, dass die Folgen der Masseneinwanderung viel breiter sind und sich nicht nur auf Wachstum und Produktivität Probleme reduziert werden können, sondern müssen auch im weiteren wirtschaftlichen und soziokulturellen Kontext betrachtet werden.

In Bezug auf den praktischen Teil des Artikels das Teilziel war es, Zusammenhänge zwischen der Migration und die Arbeitslosigkeit in den Ländern der Visegradgruppe mit adäquaten quantitativen Methoden zu bewerten. Parameter einer Regressionsfunktion wurden mit Hilfe von Methoden der Regressions- und Korrelationsanalyse (einschließlich Prüfung der statistischen Signifikanz) festgelegt. Es wurden Parameter einer linearen, quadratischen und kubischen Regression Funktionen in dem gegebenen Bezugszeitraum berechnet. Die Existenz der Korrelation ist offensichtlich zwischen dem benutzten Indikator der Migration und der Arbeitslosigkeit in der Tschechischen Republik, wo Korrelationsindexe statistisch hoch signifikante Ergebnisse erreichen bereits mit einem Polynom des ersten Grades. In Ungarn hat die Verwendung eines Polynoms des ersten Grades nicht statistisch signifikante Ergebnisse gebracht. Aber die Verwendung eines Polynoms des höheren Grades verbessert wesentlich den ungarischen Korrelationsindex.

Während oben genannten Länder erreichten hochsignifikante Ergebnisse, in Polen und der Slowakei nicht einmal die Änderung eines Polynoms zu einem höheren Grad zeigt Zeichen der statistischen Signifikanz. Die Erklärung kann in einer Bewertung der gesamten Arbeitslosenquote unter den untersuchten Ländern gefunden werden. Trotz des starken Rückgangs in der Arbeitslosigkeit in Polen und der Slowakei in den letzten Jahren vor der globalen Finanz- und Wirtschaftskrise die Arbeitslosigkeit blieb weiterhin auf einem relativ hohen Niveau. Somit ist die untersuchte Beziehung zwischen Migration und Arbeitslosigkeit viel schwächer als in Ländern mit relativ niedriger Arbeitslosigkeit. Verständnis der breiteren Migrationsmuster und Identifizierung der wichtigsten Determinanten der Migration die in diesem Artikel beschrieben werden, ermöglicht dann die Bewertung der Migrationspolitik und der Bestimmung der makro- und mikroökonomischen Vorteile und Kosten der internationalen Arbeitsmigration.

MAJANDUSKRIIS JA MAJANDUSPOLIITIKA EESTIS 2007-2010¹

Olev Raju
Tartu Ülikool

Kriisi ulatus

2007 aastal algas Eestis tema ajaloo suurim majanduskriis. Majanduskriisi sügavust iseloomustatakse kahe põhilise karakteristikuga: tema kestvuse ja sügavusega. Majanduskriisi Eestis iseloomustavad ja tema võrdlust teiste EL liikmesriikidega võimaldavad andmed on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Majanduskriisi ulatust iseloomustavad näitajad Eestis 2007-2010 (%-des võrreldes eelneva perioodiga)

Periood	2007				2008			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
SKP	9,8	7,6	6,4	4,5	0,4	-1,4	-3,3	-9,9
Maksutulud	27,6	28,4	18,6	18,2	10,2	5,7	7,1	-2,8
Keskmine palk	20,1	21,2	12,9	20,2	19,5	15,2	14,4	6,9
Tööpuudus (%)	4	3,9	4,1	4,1	16,2	16,2	16,2	16,2
Periood	2009				2010			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
SKP	-15,1	-16,5	-15,6	-9,7	-2,4	1,7	3,1	6,2
Maksutulud	-10,1	-12,1	-13,6	-10,9	5,7	-2,2	-1,0	2,2
Keskmine palk	-1,5	-4,4	-5,9	-4,9	-2,3	-1,7	-0,7	
Tööpuudus (%)	16,2	16,2	16,2	16,2	16,2	16,2	16,2	16,2

Majanduslangus jt negatiivsed ilmingud Eestis osutuvad suurteks, ületades tublisti EL keskmisi. Eestist (2008 -5,1%, 2009 -13,9% ja 2010 I kvartal veel -2,6%) suurem oli SKP langus vaid Lätis, veidi väiksem Leedus. Teistes riikides on langus olnud juba märksa väiksem (neist suurim Iiri 2008 -3,5% ja 2009 -7,6%). Mõnes riigis, eelkõige Kreekas (2008 +1,3%, 2009 -2,3% ja 2010 prognoos -3,0%), aga ka Rumeenias ja Bulgaarias, see veel kestab, kuid vaevalt summa ületab Eestit. EL keskmine langus (-4,2%) aga oli Eestist palju väiksem; parimad riigid, nagu näiteks Poola, on aga kogu aeg olnud plussis.

Teiseks kriisi suurust iseloomustavaks üldtunnustatud näitajaks on tööpuudus. Suurima tööpuudusega riigid oktoobris 2009 ja juulis 2010 (hilisemad andmed on mittetäielikud) olid Läti 19,9%, Hispaania 19,0%, Leedu 15,9%, Sloveenia 13,8%, Iiri 13,0%. Siis tuleb suurem vahe (EL keskmine oktoobris 2009 oli EL 9,4%). Juuni 2010 oli EL keskmine 9,6%, must nimekirja: Hispaania 20,2%, Läti 19,4%,

¹ Full text article “Economic crisis and economic policy in Estonia 2007-2010” can be found on the CD attached.

Eesti 18,6%, Leedu 18%, Slovaki 14,4% ja Iiri 13,7%. Mõnes riigis, nagu Saksamaal, tööpuuduse kriisiperioodil ei suurenenudki.

Kriisi sügavust iseloomustab ka majanduslanguse kestvus, mis osutuks pikaks. Tänapäevase seisuga võime väita, et SKP kasvutempo oli miinuskasvuga Eestis 9 kvartalit, enamikus EL riikides 4-6 kvartalit. Meid „lööb“ selle näitajaga ära Läti, kus 2010a. II kvartal oli veel miinuses (III esialgseil andmeil plussis) ning ilmselt ka Kreeka, kus langus algas hiljem, aga tõusu pole veel näha; võimalik et ka Iiri ja Rumeenia, kus ka langus jätkub. Mis aga puutub kriisieelse taseme saavutamisse, siis SKP osas kulub selleks Eestis ilmselt kuskil 4-5 aastat, hõive osas ilmselt kauem. Igatahes pole ükski tõsiselt võetav allikas julgenud viimast arvu pakkuda.

Eestit tabanud majanduskriisi sügavust iseloomustab hästi ka põhinäitajate võrdlus varasemate kriisidega, eriti maailma rängima majanduskriisi, 1929-1932 aasta Suure Depressiooniga. Selle aja statistika Eestis oli teistsugune kui praegune, ka oli majandussituatsioon erinev. Seetõttu ei tahaks nende andmete võrdlust küll absolutiseerida, kuid vahed on nii suured, et räägivad siiski selget keelt. Neil aastatel vähenes Eesti SKP 5%. Põllumajandustoodang, mis oli sel ajal ülioluline, aga isegi kasvas. Vahe SKP viimaste aastate summaarse miinusega üle 23% on suur. Maksimaalseks töötute arvuks pakuti sel perioodil 16 000 (Mitte 160 000 N.B.!) Võrreldes praeguse arvuga, millele tuleks lisada veel need kümned tuhanded, kes otsivad tööd välismaalt, on vahe igatahes suur. Isegi kui arvestada talumajanduse dominantil sel perioodil, ei ole pilt mitte praeguse kriisi kasuks. Ka kriisi kestus (langus kestis alla 1,5 aasta) oli lühem. Eeltoodu näitab viimase majanduskriisi sügavust Eestis.

Majanduspoliitika kriisiperioodil

Riikide poolt kriisiperioodidel kasutusele võetavaid abinõusid võib rühmitada kaheks: majanduse elavdamine ja riigi enda finantsstabiilsuse tagamine. Abinõude efektiivsus on seda suurem, mida õigeaegsemalt nad on kasutusele võetud ja mida täpsemalt nad on suunatud just antud majanduskriisi tekkepõhjuste ületamisele.

Eestit on 2007 aasta märtsist kuni 2011 aasta märtsini juhtinud sisuliselt üks ja sama valitsus. Valitsuse majanduspoliitilised seisukohad on kõige selgemalt ära toodud iga aasta II kvartalis avaldatavas Riigi eelarvestrateegias. (Vt tabel 2). 2007a eelarvestrateegia on otseselt eelmiste aastate ülikiire majanduskasvu (SKP kasv 2005 10,5%, 2006 11,4%) eufooriast lähtuv ja reaalses elus juba 2006 aastast eksisteerivate ohumärkide täieliku ignoreerimise vaimus. Püstitatakse ülesanne jätkata majanduse ülikiiret kasvu kogu vaadeldaval perioodil keskmiselt 7,5% aastas, vähendada maksukoormust, hoida tööpuudus 4,4% tasemel. Eriti ülioptimistlik on riigieelarve tulude prognoos – aastaks 2010 juba 109,2 miljardit krooni. (Tegelik oli 84,5 miljardit, sellest maksud 63,4 miljardit krooni). SKP, mis pidi 2010 jooksevhindades jõudma 216,6 miljardi kroonini, oli tegelikult 142,5 miljardit krooni. Sellise ülioptimismi baasil loodetakse iseenesliku kiire arengu jätkumisele ja strateegia majanduspoliitika osa on üldsõnaline.

Loodetakse, et kõrge tööhõive säilib iseenesest. Eelarve tulude poolel kavandatakse äärmiselt lihtsa maksusüsteemi säilitamist, tööjõu ja kapitalimaksude vähendamist ning tarbimis- ja keskkonnamaksude tõstmist. Sellest realiseerus tegelikult vaid tarbimis- ja keskkonnamaksude tõus; tööjõumaksud seoses töötuskindlustuse suurendamisega vähenemise asemel hoopis kasvasid. 2010 aastaks oli sotsiaalmaksu osakaal riigieelarve maksutuludes kasvanud 2006 aasta 39,4%lt 42,0%ni., oluliselt olid kasvanud ka töötuskindlustuse maksed.

Tabel 2. Valitsuse majandusstrateegia alusprognosid ja nende võrdlus tegelikuga 2007-2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GDP kasv						
Prognos 2007	9,2	8,3	7,7	7,5	7,4	-
Prognos 2008	-	3,7	6,4	6,8	6,5	6,3
Prognos 2009	-	-	-8,1	-3,5	2,9	5,4
Prognos 2010	-	-	-	1,0	4,0	4,2
Tegelik	6,9	-5,1	-13,9	2,4	-	-
Tööpuudus (%)						
Prognos 2007	4,8	4,3	4,4	4,4	4,4	-
Prognos 2008	-	4,3	5,1	5,5	5,5	5,3
Prognos 2009	-	-	12,2	15,6	15,4	13,5
Prognos 2010	-	-	-	15,5	13,9	11,9
Tegelik	4,7	5,5	13,8	17,2	-	-
Inflatsioon (THI)						
Prognos 2007	4,9	5,2	4,4	3,6	3,3	-
Prognos 2008	-	9,0	5,3	3,6	3,5	3,4
Prognos 2009	-	-	0,4	-0,6	1,3	2,2
Prognos 2010	-	-	-	1,1	2,0	2,4
Tegelik	6,7	10,6	0,2	0,7	-	-

Valitsuse järgmine majandusstrateegia avaldati 2008 aasta mais. Siin on eelkõige veidi vähendatud konkreetseid arve seoses juba toimiva majanduskriisiga. (SKP kasvutempo oli sel perioodil tegelikult juba miinusmärgiga). Sellises situatsioonis on valitsuse poolt 2009 aastaks prognoositud arvud (SKP +6,4, tööpuudus 5,1%) üloptimistlikud ja lähtuvad ilmselt tekkiva kriisi ulatuse mittetajumisest. Seetõttu sisuliselt puuduvad ka kriisivastased abinõud; majanduspoliitiline programm kordab suures osas eelmise aasta oma. Kuid lisandunud on üks: üleminek eurole. Selleks vajalikest 5 tingimusest oli Eestil kindlalt täidetud 2 – valuuta stabiilsus (valuutakomitee süsteem tagas selle) ning madal riigivõla tase. Inflatsiooni vähenemine kriisiperioodil tööpuuduse suure kasvu ja palkade kärpimise tingimustes oli prognoositav. Pikaajalise krediidi intresse arvutatakse riigi võlakirjade alusel. Nende tase Eestis ületas Maastrichti kokkuleppes nõutut. Mis puutub eelarve tasakaalu, mis sel ajal oli juba suur probleem (sama aasta suvel oli valitsus sunnitud tegema negatiivse lisaelarve), siis majandusstrateegilistes kavades maikuu räägitakse isegi eelarve ülejäägist 1% ulatuses. Mingeid erakorralisi abinõusid eelarve tasakaalustamiseks strateegias ei kavandata.

2009 aasta maikuus esitatud valitsuse majandusstrateegia on loomulikult teises laadis. 2008 aasta lõppes vaatamata negatiivsele lisaeelarvele konsolideeritud eelarve puudujäägiga 7,3 miljardit krooni; SKP oli miinustes alates 2008 aasta II kvartalist. SKP kasvu miinus oli jõudnud 2009 aasta I kvartalis juba 15,1%ni. Sellistes tingimustes ei olnud loomulikult võimalik jätkata majandusstrateegiat eelmiste aastate stiilis. Kuna riigis jätkas sama valitsus, oli tal võimalik valida kahe variandi vahel – tunnistada 2 viimase aasta prognooside ekslikust ja üloptimismi majanduspoliitilistes prognoosides või juhtida tähelepanu mujale. Lähenevate valimiste tingimuses valis valitsus teise tee. Põhieesmärgiks kuulutati üleminek eurole ning kogu majanduspoliitika allutatakse sellele. Nagu juba eespool toodud, oli Eestil raskusi kahe kriteeriumi täitmisega. Seda kuskil kirja panemata – abinõu ei kajastu ei strateegias ega riigieelarve seletuskirjas – kasutas valitsus asjaolu, et riigi võlakirju oli väga vähe ja ostis need välja. Seega õnnestus see kriteerium, vähemalt formaalselt, täita. Iseasi, kuidas selline rahamassi vähendamine majanduskriisi haripunkti mõjus makromajanduslikult. Eelarve tasakaalu kriteeriumi täitmiseks püstitati loosung – eelarve defitsiit ei tohi olla suurem kui 2,9% SKPst. Selle elluviimiseks kõigepealt kärbiti riigi kulutusi (peatati ajutiselt juurdemaksud pensionifondidesse, vähendati omavalitsuste eelarveid, kärbiti palku jne). Nii 2008 kui 2009 tehti aasta keskel negatiivsed lisaeelarved. Maksupoliitikas mindi maksude suurendamisele: käibemaksu soodusmäär tõsteti 5%lt 9%le, vähendati nii maksustatud kaupade loetelu ning suurendati VAT tavamäär 18%lt 20%le. Suurendati oluliselt aktsiise ja vähendati tulumaksusoodustusi.

Suurte pingutuste hinnaga eelarve defitsiit hoiti allpool 3% SKP ning Eesti liitus euroga 01.01.2011. Küsimus on aga selles, milline oli nende abinõude makromajanduslik mõju. Maksude olulise suurendamise kriisi haripunktil mõju süvaanalüüs ei mahu käesoleva kirjutise raamidesse; küll aga üritame alljärgnevalt vaadelda lähemalt negatiivsete lisaeelarvete mõju. Kuna ka see on väga keeruline ja mitmetahuline probleem, siis piirdume nende mõjuga eelarve järgneva perioodi laekumistele.

Majanduskriis ja eelarve

Oluline on kriisi korral vaadelda tema mõju riigieelarvele. Sõltuvad ju riigieelarve suurusest, struktuurist jt karakteristikutest oluliselt riigi võimalused sekkuda majanduskriisi (vähendada makse, suurendada riigi kulutusi jne). Eesti puhul on majanduskriisi tugev mõju eelarvele seotud kõigepealt Eesti riigieelarve tulude struktuuri omapäraga kus domineerivad tarbimismaksud ja tööjõumaksud. Need annavad kahepeale kokku pea 90% eelarve tuludest. Sellise struktuuriga eelarve laekub hästi majanduse tõusu aastatel ja halvasti majanduslanguse ning tööpuuduse kasvu perioodidel.

Nagu juba toodud, seadis valitsus endale eesmärgiks eurole üleminekuks vajalike kriteeriumite täitmise. Selleks tuli tagada eelarve defitsiit mitte üle 3% SKP-st. Kuna eelarved lähtusid üloptimistlikes majandusprognoosides, siis jäid laekumiste mahud oluliselt alla kavandatule. Nii oli 2008 eelarve algselt 79,4 miljardit krooni, täitmine

70,4, 2009 aasta eelarve kava 77,2 ja täitmine 63,8 miljardit krooni. Sellises olukorras tagas valitsus eelarve tasakaalu negatiivsete lisaeelarvetega.

Negatiivsete lisaeelarvete mõjud

Vaatleme alljärgnevalt Eestis vastu võetud kolme negatiivse lisaeelarve mõju eelarve järgnevate perioodide laekumistele. Eestis võeti vastu esimene negatiivne lisaeelarve 2008 aastal mahus tulud -6,1 miljardit krooni ja kulud -3,2 miljardit krooni. 2009 aasta I vähendas tulusid 9,6 miljardit krooni ja kulusid 6,6 miljardit krooni. 2009 II lisaeelarve vähendas tulusid 3,9 miljardit krooni ja kulusid 2,6 miljardit krooni.

Selleks, et analüüsida, palju selline kärbe vähendab tulevaste perioodide laekumisi, tuleb need kulud jagada mitmeks. Maksete vähendamine EL eelarvesse või siis relvastuse ost välismaalt mõjutavad praktiliselt ei mõjuta Eesti riigieelarve tulude edasisi laekumisi; samal ajal kui kõige vaesematele makstud lisarahade kärpimine, mis läheks ruttu esmatarbekaupade ostuks, oleks andnud eelarvesse käibemaksu, aktsiiside jne näol kiiret tagasilaekumist. Analüüsiks jagasin eelarve kulude kärped algelt neljaks.

Esiteks. Oi lähedase otsese tagasilaekumisega summad (maksed EL eelarvesse, relvade jne ostud välismaalt jms).

Teiseks. Investeeringud jms, mis annavad riigieelarvesse küll tagasilaekumise, kuid kaudselt. Investeeringud, need on millegi ostud, aga ka töötasud nende ostude töökorda saamiseks (ehitaja palgad, montaažikulud jne). Siit tulevad tagasilaekumised käibemaksuna ka aktsiiside ja tollimaksudena) ostudelt, sotsiaalmaksuna palkadelt ning käibemaksu ja aktsiisidena väljamakstud töötasude kasutamisel.

Kolmandaks tulusiirdeid. Need on eriilmelised. Põhiliselt lähevad nad omavalitsustele, kus neid kasutatakse väga erinevateks väljamakseteks, millede hulgas domineerivad tegelikult järgmise, 4 grupi, maksed.

Neljandaks. Otsesed väljamaksed majapidamistele. Siin domineerivad need maksed, millest saadud raha inimesed kulutavad dominantset sisetarbimises (pensionid jms). Siit tulevad tagasilaekumised sotsiaalmaksudena (selle maksuga maksustatavalt osalt väljamaksetest), eelkõige aga käibemaksu ja aktsiisidena väljamakstud raha kulutamisel.

Vaatamata teatud tinglikkusele kulude jaotumises 4ks ning möödapääsmatult ligikaudsetele iga grupi tagasilaekumise koefitsientidele on allpool saadud tulemus nii ühene, et ka maksimaalselt võimalik viga ei saa anda vastupidist tulemust. Pealegi on tagasilaekumise koefitsiendid mudeli kalibreerimisel pigem ala- kui ülehinnatud.

Tabel 3. Eesti riigieelarve lisaelarve kulude vähendamine 2008-2009 (miljonites)

Kulu suunitus	2008	2009 I	2009II
I grupp (tagasilaekumise koefitsient 0)	492,6	993,9	187,4
II grupp (tagasilaekumise koefitsient 0,4)	832,5	980,2	321,9
III grupp (tagasilaekumise koefitsient 0,5)	497,8	1643,0	628,1
IV grupp (tagasilaekumise koefitsient 0,3)	1387,4	2957,7	1658,1
Kokku	3210,3	6575,8	2563,5

Lihtne aritmeetika näitab, et II grupist laekuks 2008 aastal tagasi 333 miljonit krooni, III grupist 249 miljonit krooni, ja IV grupist 416 miljonit krooni, seega kokku 998 miljonit krooni. Arvestades raha liikumise keskmist kiirust oleks võimalik seda raha samal aastal välja maksta 2,2 korda. Kui lugeda, et see makstakse välja samas proportsioonis kui seda on negatiivne lisaelarve, s.t tagastataks seda neile kuludele, võime lugeda, et kärped tekitasid uute laekumiste vähendamisega 2008 aastal täiendava „augu“ eesti riigieelarvesse 2195 miljonit krooni. Analoogiline arvutus 2009 aasta suhtes näitab, et I negatiivse lisaelarve raha oleks tagasi laekunud 3,9 korda ja II negatiivse lisaelarve raha 2,3 korda, seega vähenesid laekumised 2009 aastal tänu negatiivsele I lisaelarvele $(392+822+887) \times 3,9 = 8429$ miljonit krooni ja tänu teisele negatiivsele lisaelarvele $(129+314+497) \times 2,3 = 2163$ miljonit krooni. Kokku vähemalt 10,5 miljardit krooni. Selle summa ulatuses jäid järelikult tegemata ka avaliku sektori kulutused.

Järeldused

1. 2007-2010 aasta majanduskriis (SKP langus kokku üle 23%, tööpuuduse kasv pea 20%ni jne) oli Eestis sügav; sügavam kui pea kõigis teistes EL liikmesriikides; samuti märksa rängem kui 1929-1932 aasta Suur Depressioon.
2. Eesti valitsus hilines kriisisituatsioonile hinnangu andmisega. Kriisi vastase võitlemise asemel kuuluti eesmärgiks nr 1 üleminek eurole. Maksude tõstmine ja eelarve oluline kärpimine kriisi haripunktis võimaldasid küll täita eurole ülemineku kriteeriumid, kuid ei aidanud kaasa kriisi ületamisele.
3. Eesti eelarve vähenemine kriisi ajal oli suur seoses tarbimis- ja tööjõumaksude suure osakaaluga eelarve tuludes. Sellises olukorras tegi valitsus 3 negatiivset eelarvet üldsummas 19,6 miljardit krooni. Need võimaldasid küll eelarvet tasakaalustada, kuid vähendasid tulevaste perioodide laekumisi eelarvesse vähemalt 13,3 miljardit krooni.

MÕNED KRIITILISED MÄRKUSED EESTI MAJANDUSPOLIITIKA VIIMASTELE ARENGUTELE¹

Matti Raudjärv
Tartu Ülikool

Sissejuhatus

Majanduskriis, mida võib ajaperioodiga 2008-2010 piiritleda (põhiraskusega küll aastal 2009) ning millest taastumine algas 2010. aastal, vajab ilmselt edaspidi kui saab ka selle kriisi kestuse täpsemalt fikseerida, põhjalikku ja detailset analüüsi nii põhjuste kui tagajärgede väljatoomisel (põhiseisukohad on küll üldjuhul teada). Samas on juba praegu vaja kõikjal nii tegutseda, et järgmised sammud majanduskriisist väljatulemisel ja arengu saavutamisel oleks nii majanduspoliitiliste abinõude valiku kui tegevussuundade osas ratsionaalsed, ega viiks riikide majandusi peatsetele tagasilöökidele või ebaõnnestunud (valedele) suundadele. See on täna aktuaalne ka tuleviku seisukohast.

Artikli eesmärgiks on anda osaline lühiülevaade Eesti majanduse arengutest lähiminevikus,² majanduspoliitilisest käitumisest majanduskriisi ületamisel ja sellest väljumisel ning edasistest suundadest ja probleemidest (sageli on need olnud põhjusteks majanduskriisi võimendumisel) rahvamajanduse arendamisel Euroopa Liidu liikmena.

1. Majanduskriis, majanduse üldolukord, töötus ja hindade tõus

Majanduskriis jättis teiste riikide kõrval ka Eesti majandusse sügava jälje ja tõi languse kaasa. Samas tuleb nentida, et näiteks töötus oli 2010.aastal rekordiliselt kõrge, nimelt 16,9%. Töötuse tipp oli ametlikult 2010.aasta esimeses kvartalis, ulatudes 19,8%-ni. Eestis on lubamatult palju töötuid, erinevatel hinnangutel oli 2009-2010.aastal Eestis töötuid kokku ca 125-130 tuhat inimest³, ehk ca 20% Eesti tööjõust. Seejuures osa inimesi on nõ töötute arvestusest väljas (st ühe aasta möödudes kui inimene ei ole tööle asunud, langeb ta registreeritud töötute registrist välja; hulk inimesi ei ole end kunagi töötuna arvele võtnud kuigi on aastaid töötanud). Selline olukord ei iseloomusta riigi majanduspoliitikat positiivsest küljest. Kui Euroopa Parlamendi töö- ja sotsiaalküsimuste volinik László Andor kohtus 11. märtsil 2011 Brüsselis ajakirjanikega ning suure tööpuuduse pärast eeskätt Eestile ja Hispaaniale osutas, ütles ta muuhulgas et „kõrge tööpuudus viitab valitsuse majanduspoliitika läbikukkumisele“. Sellega tuleb ilmselt nõustuda.

¹ Den vollständigen Text des Artikels „Einige kritische Betrachtungen zu neuesten Entwicklungen in der Estnischen Wirtschaftspolitik“ findet der Leser auf der beigefügten CD.

² Siinkohal juhib autor lugeja tähelepanu asjaolule, et artikkel on lõpetatud aprillis 2011, seega ajal kui mingeid lõplikke seisukohti majanduskriisist väljumisele, euro kasutamisele ega majanduse arenguperspektiividele anda ei saanud.

³ Eestis oli 2010. aastal oli 15.-74. aastaseid tööjõulisi inimesi Eesti Statistikaameti andmetel 686,9 tuhat.

Kuna 2010.aastal oli tegemist aastaga, kus selleks, et 1.jaanuarist 2011 saaks Eestis euro kasutusele võtta, tuli täita vastavad Maastrichti kriteeriumid. Samas väideti avalikkusele kiivalt ja järjekindlalt pea kogu 2010.aasta kui ka 2011. aasta alguses, et euro ei tõsta hindu. Kahtlematult, euro ei tõstnud Eestis hindu, vaid kasuained inimesed (eeskätt ettevõtjad ja kaupmehed) tegelesid hindade tõstmisega. Ja seda juba alates 2010. aasta maikuust alates. Hindade tõstmine toimus üldjuhul juba enne 2010.aasta lõppu, seega võis 1.jaanuarist tööpoolest jätta hinnad tõstmata. Kuigi hindade aeglane tõusutrend jätkus osaliselt ka jaanuaris-veebruaris 2011. Kindlasti jätkub see ka edaspidi (kuigi viidatakse eeskätt maailmaturu hindade kasvule jms).

Siinkohal on sobilik tuua esile Eesti Panga informatsioon: „Eesti peamiste kaubanduspartnerite inflatsioon on viimasel ajal samuti kiirenenud. Eesti toiduainete hinnad sõltuvad väliskaubanduspartnerite turul toimuvast ning on seetõttu viimase aastaga märkimisväärselt tõusnud. Eesti toiduainetööstus on hinnatõusust tublisti tulu lõiganud, saades 2010.aasta neljandas kvartalis läbi aegade suurima kasumi. See on koguni kuuendiku võrra suurem kui 2008.aastal saavutatud rekordtase. ... Juurdehindluse suur kõikumine (M.R. – kaupmeeste kasumiahnus) on tuntav ka toiduainete tarbijahindades ja seepärast on Eesti inflatsioon olnud teiste riikide omaga võrreldes märksa heitlikum. ... Samas ei saa välismaiste tegurite kaela ajada jaekaubanduse juurdehindluse kasvu, mis kerkis 2010.aastal taas rekordilisele tasemele.“

Võib nõustuda sellega, et osaliselt on Eestis hinnatõusu teguriks tooraine hindade tõus maailmaturul, kuid teiselt poolt on kindlasti põhjuseks lihtsalt euro kasutuselevõtmise ärakasutamine ettevõtjate ja kaupmeeste poolt.

Ilmselt on Eestis sageli olnud tegemist demagoogilise jutuga avaliku elu tegelaste (sh mitmete erialaliitude esindajate) poolt, et tootjad ja kaupmehed hindu ei tõsta ning ettevõtjate (sh kaupmeeste) poolse juba eelpool nimetatud kasumiahnusega.

2. Euro kasutuselevõtmine ja hindade dünaamika Eestis

Eurole üleminek (mida sageli on peetud oluliseks eesmärgiks majanduse elavdamisel ja majanduskasvu saavutamisel, olles aga artikli autori arvates pigem siiski vaid üks rahapoliitiline vahend, mille kasutamise tegelik efektiivsus selgub alles mõne aasta pärast või veelgi hiljem) oli Eestis seotud paljude tegevustega: eelarvekärped, euro kasutamise kriteeriumide täitmine; majanduskriisi leevendumine ja kriisist väljatulek; paljud teised edasised eelnevast tulenevad majanduspoliitilised otsustused ja käitumised.

Praegune hinnang – kas eurole üleminek sellise rahvamajandusliku seisundi hinnaga nagu Eestis (kõrge tööpuudus, paljude inimeste ja nende perekondade, sh laste äärmiselt madal elukvaliteet ning paljud teised sotsiaalsed ja muud probleemid) oli õigeaegne ja väikeriigi arengut tagav tegevus. Võib-olla tegutseti liialt kiirustades? Ehk olid siin esiplaanil parteipoliitilised huvid, mitte elanikkonna stabiilse heaolu kasv, inimeste elukvaliteedi tõstmine ja majanduse arengu saavutamine?

Huvitav on siin vaadata leibkonna eelarve uuringut Eestis, mida korraldavad statistikaorganisatsioonid harmoniseeritud metoodika alusel kõigis Euroopa Liidu riikides. Selle üldjärelendus on äärmiselt kurb ning näitab Eesti elanike elukvaliteedi langust (sissetulekud vähenesid, hinnad tõusid, sundkulutused suurenesid): leibkonnaliige kulutas Eestis 2010.aastal vähem kui 2007.aastal, samas suurenes leibkonna eelarves sundkulutuste osatähtsus (vt lähemalt täisartiklist).

Huvitav on ka Tarbijakaitseameti andmetele tuginev informatsioon, et peale eurole üleminekut on ettevõtted jätkanud hindade kohandamist, muutes neid turustamise seisukohalt atraktiivsemaks. Näiteks jaanuaris 2011 esines üheksaga lõppevaid hindu pisut enam kui 10% juhtudest, kuid märtsis 2011 oli neid juhtumeid juba üle 20%. Ka see tegevus on toonud kaasa hindade mõningase tõusu.

Äärmiselt halvasti on Eesti majandusele mõjunud töövõljakuse ja palga kasvu vahekorra pikaajaline eiramine. Vastupidiselt Eestile, on näiteks kõrge arengutasemega riikides valitsenud elementaarne majandusteaduslik seisukoht, et töövõljakuse kasv peab ületama keskmise palga kasvu. Ja sellest on püütud ka kinni pidada. Eesti Statistikaameti väitel ei ole Eesti majandusel ja Eesti Vabariigi Valitsusel nende näitajate vastu erilist huvi ehk teisiti – pole nõudlust. Nii ongi Eestis viimase kahekümne taasiseseisvuse aasta jooksul üldjuhul keskmise palga kasv olnud kiirem kui töövõljakuse kasv ning selle vahekorra rikkumisest ei ole aastaid (eriti kiire majandustõusu aastatel) räägitud ega sellele tähelepanu juhitud. Alles majanduskriisi tingimustes pöörduti sellele Eesti meedias aegajalt tähelepanu. Nii mõnigi kord meenutab Valitsuse tegevus Eestis Nõukogude Liidu aegu, kus hoolega valiti välja sobilikke majandusnäitajaid, millega riigi arengut eeskätt positiivsest küljest iseloomustati.

3. Euro ootuses kehtinud majanduspoliitika, selle taust – ennast kiitmast me ei väsi!?

Püüdes Eesti majanduspoliitikale süsteemset ja kompleksset hinnangut anda, võib teha üldistuse – poliitilised erakonnad on Eestis pikemat aega majanduse arengut takistanud, kuna nende omavaheline läbisaamine on halb. Ühe erakonna poolt esitatud arukaid mõtteid sageli teised erakonnad ei toeta, vaid kritiseerivad sageli põhjendamatu ja demagoogiliselt. Üks tüüpilisemaid näiteid on siin regionaalpoliitilise ja haldusterritoriaalse reformi temaatika. Samas jätvad hinnangud Eesti majandusele mõnede rahvusvaheliste institutsioonide poolt aegajalt kummalise mulje. See viitab sellele, et ilmselt ei tunta Eesti olukorra tegelikkust ning „lahmitakse“ nõ igaks juhuks või lihtsalt viisakusest.

Näiteks, rahvusvaheline majandusväljaanne Emerging Markets nimetas Eesti rahandusminister Jürgen Ligi areneva Euroopa 2010. aasta parimaks rahandusministriks. Ka Financial Timesi gruppi kuuluv rahvusvaheline majandusajakiri The Banker valis Jürgen Ligi Euroopa aasta parimaks rahandusministriks. Hr. Ligi arvas seepeale, et *meil on eurotsooni liikmena*

Euroopas oluline sõnum öelda (M.R. rõhutus).⁴ Samas on mööda vaadatud tõsiasiadest, et Eestis valitseb väga suur tööpuudus, suhteliselt suur vaesus, maaelu ebapiisav areng ja ääremaastumine, järjest suuremas tempos kasvab lõhe suuremate ja väiksemate sissetulekutega inimeste vahel, üldine elukvaliteet võrreldes arenenud Euroopa Liidu riikidega on madal. Siinjuures on ühed kõige madalamad Euroopa Liidus ka Eestis makstavad töötute abirahad ja mitmesugused sotsiaalsed toetused abivajajatele.

Arvestades Eesti majanduse olukorda ja probleeme paljudes valdkondades, millega piisavalt ei tegeleta (näiteks maareformi lõpuleviimise venimine, regionaalpoliitika tasakaalustamatus, suur tööpuudus ja tööhõive vastuolulised probleemid, rahvusliku investeerimise ja tööstuse madal tase jpm). Toimub massiline (iga 4.-5. tööealine) siirdumine tööle väljapoole Eestit (näiteks Soomes elab juba 28 500 eestlast; lisaks need, kes seal pidevalt tööl käivad) jmt olulised küsimused, sh ülim liberaalsus ehk pealtvaatamine ja mittesekkumine paljudes seda vajavates majandus- ja sotsiaalküsimustes. Üpris küsitava väärtusega on ka need hinnangud, mida aeg-ajalt Eesti majanduse ja Valitsuse tegevuse kohta väliseksperptide poolt antakse. Nimelt pidi Eesti Vabariigi Valitsuse tegevus Eesti peaministri hinnangul oma edukuselt Luksemburgi ja Rootsi valitsuse tegevuse järel Euroopa Liidus kolmandal kohal olema. Kui nii, siis peaks küll Euroopa Liidu riikide valitsuste tegevus ja nende majanduse seis vägagi kehv olema. Tegelikult see nii siiski kõikjal ei ole. Seda kinnitab peaaegu ükskõik milliste majandusnäitajate võrdlus Euroopa Liidu riikide vahel (vt lähemalt täisartiklist).

Sageli on Eesti poliitikud ja valitsustegelased varasematel aastatel toonud eeskujuks Iirimaa. Samas, Iirimaa liberaalne majanduspoliitika (millest on Eestis ilmselt kahjaks eeskujuna võetud) on viinud riigi majanduse aga krahhini, kuigi aastaid Iirimaa majandust kiideti kui suurepäraselt näidet kiirest edust. Tahaks väga loota, et Eesti majandusega nii ei lähe, kindlust positiivseteks arenguteks aga paraku ka ei ole.

4. Lõpetuseks: Riigikogu valimised ja Eesti edasise arengu vajadused

Seoses Eestis 6. märtsil 2011 toimunud Riigikogu valimistega (ka varasematega) on tekkinud hulk küsimusi. Näiteks küsimus: „Kui valijale ei sobi ükski tema elukohajärgses valimisringkonnas üles seatud kandidaat ja ta soovib valida teises ringkonnas esitatud kandidaati, siis kas ta võib seda teha?“ Ametlikuks vastuseks on: „Ei, hääletada on valijal võimalik vaid elukohajärgse valimisringkonna kandidaadi poolt, ka siis kui valija hääletab väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda või elektrooniliselt.“ Samas, eelhääletamise (sh väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda või elektrooniliselt) ajal on valimisreklaam lubatud, valimispäeval mitte? Elektroonilisel hääletamisel võib uuesti mitmeid kordi hääletada (st võib

⁴ Jääb arusaamtuks, milline oluline sõnum on Eestil Euroopale ütelda, arvestades meie majanduse tegelikku suhteliselt madalat sotsiaal-majanduslikku taset ja tagasihoidlikku olukorda. Selleni on viinud Eestis viljeletud üliliberaalne ja saamatu majanduspoliitika paljudes valdkondades, mille tulemusel elukvaliteet käesoleval ajal langeb.

valitavat kandidaati ja hääleandmist muuta uuel järjekordsel elektroonilisel hääletamisel, mille kaudu eelnev hääle andmine automaatselt tühistatakse), valimispäeval ei saa seda aga teha. Pealegi mitte kõik valitud kandidaadid ei lähe Riigikogusse tööle, vaid jäävad endisesse ametisse (näiteks Euroopa Liidu institutsioonidesse ja mujale), olles erakonna juhtliikmete hulgas seega vaid nn hääletepüüdjad, pettes seeläbi oma valijaid. Eelnev viitab selgelt madalale vastutusele. Kindlasti vajab rakendamist võimalus saadikuid valijate poolt tagasi kutsuda, sest seni on osa saadikuid küll oma ülesandeid Riigikogus kindlasti ebapiisavalt täitnud.

Siin on sisulised vastuolud, probleemid ja mõtlemapanevad järeldused. Nimelt, tegelikult on kodaniku (valija) eest valikud juba varem poliitiliste erakondade poolt tehtud ning valija (tegelikult hääletaja) asi on vaid anda oma hääle etteantud ja piiratud hulga kandidaatide seas. Seega on valija mõneti sunnismaine ja seotud oma valimisringkonnaga, sellega kus ta elab ja on rahvastikuregistris, ta saab hääletada, mitte aga vabalt valida (ega see pärisorjust ei meenuta? Kuna kodanik on üldjuhul olukorraga vaikivalt rahul, siis on siin tegemist ehk väga tõsise orjameelse käitumisega?!). Samas, kandidaadid võivad aga vabalt poliitiliste erakondade paremal äranägemisel iga valimise eel justkui „jalutada“ suvalisse valimisringkonda ja seal kandideerida. Samas pole nad sageli kuidagi seotud ei selle elukoha ega rahvastikuregistriga kus ta kandideerib. See tähendab, et valija ja kandidaat on ebavõrdses olukorras, st nad ei ole võrdselt vabad. Siit võib järeldada, et Eestis toimuvad valimised ei ole piisavalt vabad ja demokraatlikud, tegemist on osaliselt demagoogiaga, mistõttu olemasolev valimissüsteem vajaks põhjalikku muutmist ning vabaduse ja demokraatia vaimus täiendamist.

Erilist professionaalsust pole alati märgata ka avaliku teenistuse ametikohtadele nimetamisel-valimisel ja Valitsuskabineti moodustamisel võimuerakondade poolt (ministrid, Riigikogu ametnikud)⁵

Eesti majanduse arengus ei ole järgneva nelja aasta jooksul (2015. aasta kevad-talvel on järgmised Riigikoguvalimised) ilmselt oodata rahva elukvaliteedi tõusu. Pigem

⁵ Üks autori hea tuttav, pikaajalise majandus- ja tootmispraktikaga suure rahvusvahelise tööstusettevõtte Eesti ja Baltikumi haru üks tegevjuhte, saatis pärast 2011. aasta Eesti Riigikogu valimisi Reformierakonna ning Isamaa ja Res Publica Liidu valitsemisprogrammi-koalitsioonileppe (ehk võimuleppe) avalikustamise, kavandatud Riigikogu ameti- ja Valitsuse ministrikohtade teatavaks tegemise järel järgmise e-maili, mis annab päris tabavalt humoorika kuid sügavmõttelise ja süvenevat mõtlemist vääriva hinnangu võimuerakondade tegevusele nn „Eesti asjade ajamisel“, mõtlemist nii valijatele kui erakondade liikmetele, eriti aga erakondade nn juhtfiguuridele:

„Vaadates kuidas meil siin ministriks saab, piisab meie ministritele erialase hariduse omandamiseks vaid kolme raamatu (mis on küll päris paksud) lugemisest: „Jah härra minister“; „Jah härra peaminister“ ning „Vahva sõduri Švejki juhtumised maailmasõja päevil“. See viimane on küll natuke raskem kirjandus kui eelmised kaks, aga kui lugeda maksimaalselt 1-2 lehte päevas, siis ei tohiks ka selle raamatuga raskusi tekkida. Küll on siis oht, et raamatu 30-ndale lehele jõudes on algus meelest läinud, aga ei hullu, julgesti algusest peale, ehk läheb iga korraga kergemaks!“

võidavad edaspidi kõige enam need, kelle sissetulekud on kogu aeg kõrged olnud. Seda kinnitab ka kahe koalitsioonis oleva Eesti erakonna valitsemisprogramm, mida just sellises võtmes on iseloomustanud nii eksperdid kui meedia. Kahjuks!

Eestis jääb puudu sotsiaalsusest ja õiglusest, kõneldakse küll inimestest kuid tegelikkuses on sageli raha olulisem kui inimene. Teisiti öeldes – eirates neid (ja paljusid teisi) valdkondi, millele artikli autor on siin Eesti majanduspoliitikat käsitledes viidanud, võib Eesti ühiskonda lähema kümne aasta jooksul 2008-2010. aasta majanduskriisiga võrreldes vähemalt sama tõsised sotsiaal-majanduslikud katsumused ees oodata. Põhiline viga on selles, et Eestis ei soovita ega osata majanduspoliitikat käsitleda ja ellu viia kompleksse süsteemina, vaid valitakse vajalikust tegevusest välja vähem ebamugavad ja hetke seisukohalt kasulikumad tegevused. Puudub pikaajaline visioon mis arvestaks võimalikult täielikult kogu väiksearvulise Eesti elanikkonna heaolu suurendamise vajadusi. Uurides Eesti valitsuserakondade tulevikunägemusi, süveneb arusaam, et rõhuasetus on pandud eelseisvatele aastatele kuni järgmiste Riigikogu valimiseni, edasine arengukujutus on aga pea olematu ning ähmane. Kindlasti on Eestis veel pikk tee siinjuures ka kodanikuühiskonnani jõudmiseks, sest sageli on määravaks ametnike suvaline käitumine ja mõnigi kord isegi omavoli. Näiteid selle kohta on igapäevases elus palju.

KONKURENTSIPOLIITIKA INFRASTRUKTUURSETES ERANDVALDKONDADES EESTI NÄITEL: LOOMULIKU MONOPOLI JA UNIVERSAALTEENUSE PÕIMUMINE¹

Jüri Sepp, Diana Eerma
Tartu Ülikool

Konkurentsipoliitika spetsiifiliseks objektiks on need majandustegevuse valdkonnad, kus majanduslikel või poliitilistel põhjustel ei peeta võimalikuks konkurentsi kui kontrolli- ja juhtimismehhanismi kasutamist. Nendes erandvaldkondades asendab turu nähtamatut kätt bürokraadi nähtav käsi. Kirjanduses (vt. Eickhof 1990; Schmidt 1990: 38) eristub erandvaldkondade analüüsimisel kaks käsitlust:

1. Normatiivne reguleerimisteooria püüab selgitada, miks mõnes valdkonnas on konkurents võimatu või ebasoovitav ning millised juhtimismehhanismid oleksid seal eelistatavamad.
2. Positiivistlik reguleerimisteooria püüab seevastu uurida erandvaldkondade kehtestamise poliitökonoomilisi põhjusi ning mittekonkurentsete juhtimismehhanismide kasutamise tagajärgi.

Käesolevas artiklis jäädakse normatiivse reguleerimisteooria raamidesse, keskendudes turutõrgete leevendamise võimalustele (vt ülevaadet Sepp 2010: 16-42). Artikli eesmärgiks on süstematiseerida ja hinnata erandvaldkondade reguleerimise majanduspoliitilisi meetmeid Eestis kõrvaltades eri valdkondade lahendusi nii omavahel kui ka normatiivse teooria tunnustatud seisukohtadega. Põhiline tähelepanu on seejuures pööratud loomulike monopolide ja universaalteenuse põimumisele infrastruktuurisektorites. Uudseks võib pidada universaalteenuse käsitlemist avaliku hüvisena, mistõttu vastav poliitika eristub reguleerimisturu (Stigler 1971) poliitökonoomilistest lahendustest. Probleemiks on siin teatav vastuolu poliitika eesmärkide vahel. Kui loomulik monopol vajab riiklikku järelevalvet tulude piiramise näol, siis universaalteenuse pakkumine eeldab omakorda selle täiendava rahastamise korraldamist võrreldes turulahendusega. Töös on otseselt vaatluse alla kompromisslahendused energeetikas, telekommunikatsioonis, transpordis ning postinduses.

Erandvaldkondade riikliku reguleerimise olulisemateks põhjendusteks on kirjanduses toodud efektiivsuse ja õigluse printsiipe. Artiklis räägitakse kahest põhilisest turutõrkest, millega on infrastruktuursetes sektorites sageli tegemist – loomulikest monopolidest ja avalikest hüvistest. Nii universaalteenuse, sh geograafilise ühetaolisuse kui ka varustuskindluse ja infoühiskonnale ligipääsu tagamine on poliitilised eesmärgid ehk avalikud hüvised, mida turg ei garanteeri. Nende tagamine on võimalik vaid kollektiivse otsustusprotsessi kaudu spetsiaalsete majanduspoliitiliste meetmete, sh finantsmeetmete, abil.

¹ Full text article “Competition policy in infrastructure specific sectors in the Estonian case: entwining of natural monopoly and universal service” can be found on the CD attached.

Suuruseeliste ja kulutuste pöördumusega seotud meetmed peavad tuginema konkreetsele analüüsile. Vastasel korral ähvardab regulatsiooniga üledoseerimine. Eriti ettevaatlik peab olema turutõkete kehtestamisega, sest neile kipub järgnema regulatsiooni ahelreaktsioon. Kord juba kehtestatud regulatsiooni on äärmiselt raske tagasi võtta. Tähtis on ka loomuliku monopoli võimalikult kitsas piiritlemine.

Poliitiliste erandvaldkondade puhul on esiplaanil mitmesugused metaeesmärgid, mille saavutamist konkurents ei garanteeri. Viimaseid võib vaadelda kui avalikke hüviseid.

- Jaotusõiglus vajadustele vastavuse mõttes. Klassikaliste ümberjaotusinstrumentide (maksud ja subiidiumid) kõrval on kasutatud ka administratiivseid hindu (näiteks lastekaupadele).
- Poliitiliselt soovitatav majandusstruktuur. Põhjuseks võivad siin olla nii kvaliteedi kindlustamine (standardid), varustuskindlus energetikas, kriisiprofülakтика (baastööstusharud, põllumajandus, infrastruktuur), tööstuse moderniseerimine jm.
- Nõudluse korrigeerimine, kui avalikkuse ja poliitikute arvates ei ole eranõudlus ratsionaalne (koolikohustus, narkootikumide keeld).

Poliitiliste erandvaldkondade erijuhtumiks, millele käesolevas töös pööratakse põhitähelepanu, on ka nn universaalteenused, mis peavad mõõduka ja ühtse hinna eest olema kättesaadavad kõigile elanikele. Siin osutuvad vajalikuks turule sisenemise tõkked ja/või miinimumhinnad, sest võib tekkida „rosinanokkimise“ või „mandi võtmise“ oht. Turul teenindatakse vaid tasuvaid segmente, vähemtasuvad jäävad teenindamata. Majanduspoliitika teooria pakub siin kahte lahendust:

- 1) ühtede segmentide ristsubsideerimine teiste arvel, mis eeldab muidugi nn rosinanokkimise või kooreriisumise tõkestamist lokaalsete monopolide loomise ja neile erioiguste väljaandmisega;
- 2) kui ristsubsideerimine ei suuda tagada piisavalt laia juurdepääsu teenusele, siis tuleb lisada selle doteerimine, kas avalikest vahenditest või teiste turuosaliste siirdena.

Kui loomulike monopolide puhul räägitakse erioiguste väljaandmisel enampakkumise rakendamise monopolise kasumi koondamiseks *ex ante* ühiskonna kätte koos selle hilisema kasutamise näiteks riskigruppide kaitseks, siis universaalteenuse puhul on pigem levinud nn vähempakkumine. Konkursiga selgitatakse, missugune ettevõtte oleks valmis piirduma teenuse kokkulepitud taseme pakkumisel minimaalse dotatsiooniga. Mõlemal juhul asendatakse konkurents turul konkurentsiga turu pärast.

Üldised raamid erandvaldkondade reguleerimisele kujundab Eestis konkurentsiseaduse IV peatükk. § 14 ja 15 defineerivad vastavalt eri- ja ainuõigusega ettevõtja ja olulist vahendit, sh. loomulikkude monopoli omava ettevõtja. Vastu on võetud ka rida eriseadusi, mitmed neist seejuures juba mitmendal versioonil. Kütuse- ja energiamajandust reguleeriv elektrituruseadus ning raudtee seadus kehtivad 2003. aasta versioonil. Kaabellevi (1999) ja telekommunikatsiooni-

seaduse (2000) asemel kehtestati 2005.a. elektroonilise side seadus. Viimane postiseadus jõustus 2006.a.

Konkurentsiseaduses vaadeldakse loomulikku monopolit kui turguvalitseva seisundi alust. Loomulik monopol on seotud käsutusõigusega mingi võrgustiku või infrastruktuuri suhtes, mida ei ole võimalik või otstarbekas dubleerida, kuid millele juurdepääsuta pole võimalik turul tegutseda. Valitsusel ja kohalikel omavalitsusel on sel puhul hinnakontrolli õigus, „et nende ettevõtjate kaupade ostjad või nende ettevõtjatele kaupade müüjad ei satuks oluliselt halvemasse seisu, kui nad oleksid siis, kui antud valdkonnas toimiks vaba konkurents“ (§ 17). Seega toimub konkurentsi nähtamatu käe asendamine riigi nähtava käega. Seadus sõnastab ka monopolistide põhikohustused (§ 18):

- ligipääsu tagamine võrgustikele ja infrastruktuurile mõistlikel ja mittediskrimineerivatel tingimustel kaupadega varustamise või müügi otstarbel;
- läbipaistvuse kindlustamine raamatupidamises.

Konkurentsiseadus rõhutab ka teist loomulike monopolide mõju neutraliseerivat mehhanismi: asendada konkurents turul konkurentsiiga turu pärast. Selleks tuleks monopol välja anda avatud pakkumise korras vastavalt riigihangete seadusele (RT I 1995, 54, 883: 1996, 49, 953). Idee on põhimõtteliselt õige, kuid seda ei saa pidada ka imerohuks. Pöördumatud investeeringud annavad eelise vanadele turul olijatele, kes ei pea enam muretsema oma investeeringute tasuvuse üle ning saavad teha üldjuhul soodsamaid hinnapakkumisi

Erandvaldkondade iseloomustamiseks üritasime neid süstematiseerida põhiliste eristumistunnuste järgi (tabel 1).

Loomulikud monopolid võivad olla täielikud või osalised. Esimesel juhul mõtleme elektri- ja raudteevõrkudele, kus *ex ante* regulatsioon on alaline. Sama kehtib ka gaasi-, vee- ja soojamajanduse võrkude (torustike) suhtes. Osaliseks monopoliks võib pidada elektroonilise side ettevõtjaid, keda võidakse reguleerida konkurentsiameti erialalüüsi ja otsuse alusel. Teatud suuruseelistest võib rääkida ka posti ja bussitranspordi osas, mistõttu on eraldi reguleeritud ligipääs Eesti Posti postivõrgule.² Loomulikud monopolid jagunevad ka vertikaalselt integreeritud ja integreerimata ettevõtjateks. Eesti Raudtee esindab esimest ja Elering teist tüüpi. Vastavalt on erinev ka regulatsiooni intensiivsus ja vorm. Elering teeb otsuse oma vahendusteenuse osutamiseks elektri tootjatele ja tarbijatele iseseisvalt regulatsioonides ette nähtud korras. ERV Infra eest teeb raudtee läbilaskevõime jaotuse ära riiklik institutsioon - Konkurentsiamet.

Poliitilised erandvaldkonnad on eelkõige seotud universaalteenuse osutamisega. Tegemist on füüsiliselt (geograafiliselt) ja majanduslikult tarbijatele kättesaadava teenusega. Seejuures on just kättesaadavus see hüvis, mida turg ei hüvita ning mis

² http://www.post.ee/failid/Juurdep__s_Eesti_Posti_postiv_rgule.pdf

seetõttu on käsitletav avaliku hüvisena. Näideteks on siin taksofoni- ja lihtkirjateenused vastavalt elektroonilise side ja posti sektorites, aga ka reisijatele mõeldud bussi- ja rongiliiklus. Teatud analoogia on siin ka energeetikas tähtsustatava varustuskindlusega, mida ei saa pakkuda eraldi üksikutele klientidele. Siingi on tegemist välistamatu ja seega avaliku hüvisega. Kokkuvõttes puutume me universaalteenusega kokku praktiliselt kõigis infrastruktuuri sektorites, mis on selle valdkonna spetsiifikat arvestades ka igati mõistetav.

Tabel 1. Loomuliku monopoli ja universaalteenuse vahetõrge ning reguleerimine Eesti infrastruktuursetes sektorites

Tunnus	Elektri-, gaasi-, vee-, soojusvõrk	Raudtee		Elektrooniline side		Post: lihtkirjad ja -pakid	Kohalik bussi-liiklus
		Infrastruktuur	Reisijate vedu	Võrk	Taksofonid		
Loomulik monopol	+	+		?		?	?
Vertikaalselt integreeritud	+/-	+		+			
Universaalteenus	+		+	+	+	+	+
monopoliga	+						+
subsiidiumiga	+	+	+	+	+	+	+
• eelarvest	+ ³	+	+				+
• siiretest				+	+	+	

Allikas: Autorite koostatud.

Samas võib avaliku hüvisi pakkumise korraldus eri valdkondades oluliselt varieeruda. Posti- ja telekommunikatsiooni turul tagatakse see siiretega (kompensatsiooniga) oma konkurentidelt. Tõsi küll, vaid juhul kui avaliku hüvisi pakkumisega kaasnevad erilised kulud. Enamasti on siinsed ettevõtjad niivõrd laia sortimendiga, et suudavad tagasihoidlikku universaalteenust pakkuda ka ilma erilise kompensatsioonita. Reisijateveol rongi- ja bussitranspordiga on universaalteenuse osutajateks just infrastruktuuri operaatorid, kellele universaalteenus on põhi-tegevuseks. Siin rahastatakse avalikku hüvist otse riigieelarvest. Piletiraha võib pidada erahüvisi katteks. Kohalike bussiliinide korral tuleb lisaks allikana arvesse ka ristsubsidieerimine, mis nõuab piirkondlike monopolide kasutamist. Elektriturul on võrguettevõtjal Elering vastava teenuse osutamise ainuõigus, mille baasil peaks kujunema ka selline tulu, mis ei vaja täiendavaid subsidieerimismehhanisme.

³ Liitumistasude osas toetatakse tarbijaid.

KAS PSÜHHOLOOGILISE TÖÖVÄGIVALLA LEVIK ON MAJANDUSSEKTORITES ERINEV: OLUKORD EESTIS?¹

Merle Tambur, Maaja Vadi
Tartu Ülikool

Sissejuhatus

Psühholoogilise töövägivalla levikut, põhjuseid ja mõju ei ole Eestis tervikuna seni uuritud, samal ajal kui demokraatlike traditsioonidega riikides on tööküsimine olnud viimasel paarikümnel aastal tööuuringute üheks osaks. Käesolev uuring keskendub psühholoogilise töövägivalla leviku uurimisele Eestis tervikuna ning majandussektorite kaupa. Teades, millistes sektorites on töötajad enam psühholoogilise töövägivalla ohvrid, on võimalik paremini ja efektiivsemalt suunata ennetustegevusi, et vältida töövägivalla levikut.

Psühholoogiline töövägivald avaldab negatiivset mõju ohvrile, kuid lisaks ka kogu organisatsioonile ja ühiskonnale. Töövägivald põhjustab kogu ühiskonnale märkimisväärseid majandulikke kahjusid: suurenenud kulutused tervishoiule, kulud töötajate enneaegse pensionile jäämisega, teenuste ja toodete kvaliteedi langus tulenevalt töötajate motivatsiooni ja produktiivsuse langusest. Nimetatud kahjud avaldavad mõju kogu riigi sisemisele koguproduktile. Eesti organisatsioonid on läbi teinud väga kiired muutused viimasel kahel aastakümnel: restruktureerimine ja uue majandusmudeli omaksvõtmine, samuti majanduslangusega toimetulek. Varasemate uuringute tulemused näitavad, et psühholoogiline töövägivald avaldub majandussektorites erinevalt. Kõige suurem risk kogeda psühholoogilist töövägivalda on avalikus sektoris: tervishoius, hariduses, avalikus halduses. Antud artikli eesmärgiks on esimese psühholoogilise töövägivalla uuringu analüüsi tulemuste esitamine Eesti kohta majandussektorite lõikes tuues välja majanduspoliitilised soovitusel töövägivalla ennetamiseks.

Teoreetiline ülevaade

Psühholoogiline vägivald töökohal on vaenulik ja ebaeetiline käitumine, mis on süstemaatiline ja pikaajaline ning on suunatud ühe või mitme inimese vastu, kes on selle tõttu abitus ja kaitsetus positsioonis. See on emotsionaalse kahju tekitamine, väärkohtlemine, mis mõjutab ohvri vaimset ja füüsilist tervist. Negatiivsed tegevused ilmnevad vähemalt kord nädalas ja pika perioodi vältel, vähemalt kuus kuud. Riikides, kui võrd teadlikkusega sellest, mis on psühholoogiline töövägivald; mõjutavad ka kultuuride erinevused, kultuuritraditsioonid.

Ühekordne töötajatevaheline konflikt ei ole töövägivald. EL töötingimuste uuringu kohaselt on 2005. aastal olnud tööküsimise subjektiks üks töötaja 20st (5%). Riigiti on erinevused suured, väga palju on tööküsimise all kannatajaid näiteks

¹ Full text article “Bullying at work: do industries differ in the Estonian case?” can be found on the CD attached.

Soomes ja Hollandis (vastavalt 17% ja 12%), kõige vähem aga Itaalias ja Bulgaarias (2%). Erinevused ei ole seotud mitte niivõrd olukorra ja tegelikkuse erinevusega. Erinevused on majandussektorite kaupa: väiksem on see põllumajanduses ja ehituses, kõige rohkem esineb aga hariduses ja tervishoiuvaldkonnas ning avalikus sektoris.

Psühholoogilise töövägivalla tegevused jagunevad kaheks: isikuga ja tööga seotud. Isikuga seotud tegevused on näiteks solvavad märkused, kuulujuttude levitamine, alandamine, hirmutamine, kriitika isiku aadressil, ignoreerimine, karjumine jt. Tööga seotud tegevused on ebamõistlikud tähtjaid ja töökoormus, ülemäärane kontrollimine, tööks olulise informatsiooni varjamine, arvamuste ignoreerimine jt. Võimalikud töövägivalla tagajärjedeks organisatsioonile on ettevõtte sisekliima halvenemine, töötajate motiivatsiooni ja töö efektiivsuse alanemine, haiguskulude kasv, suurenenud personali voolavus, uute töötajate koolituskulud, konkurentsivõime langus. Võimalikud tagajärjed ühiskonnale on suurenenud tervishoiukulud, mis on tingitud enneaegselt pensionile jäämisest, töövõimetusel, töetuabirahadest.

Psühholoogilise töövägivalla põhjuseid on väga erinevaid. Esiteks, kõik uurijad on ühel meelel selles, et töövägivald saab tekkida ja levida keskkonnas, kus seda sallitakse. Teiseks, psühholoogilise töövägivalla levik on tõenäolisem närvilises tööõhkkonnas ja olukordades, kus vahetu juht ei sekku. Kolmandaks, põhjused töövägivalla tekkimiseks on tihedalt seotud ka organisatsiooni töökeskkonnaga ja juhtimisstiiliga. Halvasti määratletud tööülesanded ning organiseerimata töö tekitab segadust ja on konfliktide allikaks; ebatolerantne ja diskrimineeriv juhtimisstiil loob hirmuõhkkonna, ja organisatsioonis tekib liigne võistlemine. Neljandaks, organisatsiooni suurus ja tegevusvaldkond võib samuti olla seotud psühholoogilise töövägivalla levikuga. Psühholoogilise töövägivalla ohvrite tööd iseloomustab sagedamini keskmine või kõrge töö keerukuse aste, kuid neil puudub kontroll oma töö aja üle. Seetõttu on ohvreid rohkem avalikus halduses, tervishoius, hariduses ja kontoritöötajate hulgas ja vähem tööstustöölise seas, kelle töö on madalama keerukusega. Viiendaks, psühholoogilist töövägivalda esineb rohkem organisatsioonides, kus töötajad on sunnitud tegema omavahel koostööd. Näiteks, kollektiivne lisatasustamise süsteem võib tekitada pingeid töötajate vahel.

Toetudes eelnevatele uuringutulemustele, on käesolevas uurimuses püstitatud järgmised väited:

1. Organisatsioonilised tegurid omavad mõju psühholoogilise töövägivalla levikul
2. Psühholoogilise töövägivalla levik on kõrgem avalikus sektoris
3. Psühholoogiline töövägivalla levik on kõrgem suuremates organisatsioonides
4. Erasektoris on psühholoogiline töövägivald kõrgem teenindus- ja müügi-organisatsioonide hulgas.

Käesolev uuring selgitab nimetatud väidete kehtivust.

Uuringu tulemused

Uuringus osales 1941 vastajat 59 organisatsioonist üle Eesti. Uuring viidi läbi jaanuar-oktoober 2010.a. Uuringumeetodina kasutasime rahvusvahelist psühholoogilise töövägivalda küsimustikku *Negative Acts Questionnaire Revised (NAQ-R)*, mis koosneb 22 negatiivset tegevust iseloomustavast väitest. Psühholoogilise töövägivalda ohvriks loetakse vastanuid, kellel ilmnevad negatiivsed tegevused sagedusega vähemalt kord nädalas 6 kuu jooksul. Samuti küsisime, kas vastajad peavad ennast tööalaseks kiusatuks vastavalt etteantud töövägivalda definitsioonile.

Vähemalt üks negatiivne tegevus kord nädalas 6 kuu jooksul esines 23,44% vastanutest ja 2 negatiivset tegevust nädalas 10,46% vastanutest. Etteantud definitsiooni järgi määratlesid ennast ise psühholoogilise töövägivalda ohvriks regulaarselt 0,87% vastanutest (vähemalt kord nädalas) ja sagedusega „vahetevahel“ 8%. Kõige rohkem esines töövägivalda reisi- ja hotelliettevõtetes (36%) ja toitlustuses (33%). Järgnesid energiatööstus (32%) ja muud tööstused (31,9%). Väga kõrge oli töövägivalda levik ka avalikus halduses ja vabatahtlikes organisatsioonides (31%). Psühholoogilise töövägivalda ohvreid oli nii era- kui avalikus sektoris peaaegu võrdselt: avalikus sektoris 24,6% ja erasektoris 22,6%.

Kõige sagedamini esinenud negatiivsed tegevused on kõik seotud tööga ja tööülesannete täitmisega:

1. Te olete kaitsetu ülemäärase töökoormuse tõttu (8,4%);
2. Teile ei anta tööks vajalikku informatsiooni (7,4%);
3. Teie tööd kontrollitakse liigselt (5,8%);
4. Teile antud ülesanded on ebamõistliku või võimatu eesmärgiga või tähtajaga (4,5%).

Järeldused

Uuringu tulemused näitavad, et psühholoogiline töövägivald on Eestis tõsine probleem. Kõige rohkem esineb ohvritel tööga seotud negatiivseid tegevusi ja vähem isikuga: ülemäärane töökoormus, liigne kontrollimine, tööks vajaliku informatsiooni varjamine, ebakorrektsed tööülesanded. Vastuolulised nõuded ja ootused tööülesannete osas võivad tekitada konflikte ja pettumust, mis võib viia psühholoogilise töövägivaldani. Seega, uuringu tulemused näitavad, et psühholoogiline töövägivald on otseselt seotud organisatsiooniliste teguritega.

Vastavalt rahvusvahelistele kriteeriumitele loetakse psühholoogilise töövägivalda ohvriks töötajat, kellel esineb negatiivseid tegevusi tööalase sagedusega vähemalt kord nädalas 6 kuu vältel. Selle kriteeriumi alusel on Eestis psühholoogilise töövägivalda levik väga kõrge – 23,44% vastajatest on töövägivalda ohvrid. Samal ajal ise ennast töövägivalda ohvriks tunnistavad vaid 0,87% vastajatest regulaarselt ja 8% vahetevahel. Erinevus tulemustes on seletatav ühelt poolt kasutatud meetodiga: kaudsed ja otsesed mõõtmistulemused erinevad oluliselt kõikides rahvusvahelistes uuringutes. Teisalt on tulemuste erinevus seletatav väheste või puuduvate eelnevate

teadmistega psühholoogilisest töövägivallast Eestis ning ka soovimatusega tunnistada ohvri staatust.

Psühholoogiline töövägivald on kõige suuremaks probleemiks teeninduses: hotelli- ja reisiettevõtetes ja toitlustusettevõtetes. Teenindussektoris on ka teistes riikides kõrgem töövägivalla tase, kus autokraatlik juhtimisstiil ja ebasõbralik õhkkond töötajate vahel on sagedasemad. Üheks põhjuseks loetakse ka graafikujärgset töökorraldust, mis on väga jäik ja ei anna töötajatele vabadust tööülesannete täitmisel. Psühholoogiline töövägivald on uuringu tulemuste kohaselt Eestis väga kõrge ka tööstuses, kus kõige sagedasemad probleemid on ebapiisav informatsioon ja suur töökoormus. See viitab organisatsiooni töökorralduse ja töökeskkonna probleemidele suurtes tööstusettevõtetes.

Töövägivalla ohvreid on avalikus sektoris rohkem, kuid ka erasektoris väga palju. Avalik sektor on bürokraatlikum ja töötajad saavad vähem kontrollida oma tööaega (avalik haldus), kuid erasektoris on tihti töötajad sunnitud tegema omavahel koostööd, et saada lisatasusid (müügiettevõtted). Töövägivalla leviku põhjused on avalikus ja erasektoris erinevad.

Kõige rohkem on töövägivalla ohvreid organisatsioonides, kus töötab 101-500 töötajat. Kõige sagedamini esinevad negatiivsed tegevused nendes organisatsioonides on ülemäärane töökoormus ja informatsiooni probleemid, mis on seotud organisatsiooni struktuuri ja töökorraldusega. Samal ajal on töövägivald ka tõsine probleem väikestes, alla 25 töötajaga organisatsioonides ning peamiseks negatiivseks tegevuseks on informatsiooni varjamine. Seega, ei sõltu töövägivald organisatsiooni suurusest.

Töövägivald võib avaldada negatiivset mõju toodete ja teenuste kvaliteedile. Uuringu tulemuste põhjal võivad kliendid kannatada kõige enam teeninduse kvaliteedi tõttu hotelli- ja reisiettevõtetes, samuti toitlustuses. Teeninduskvaliteedi languse põhjuseks on organisatsioonides kõrge töövägivalla tase, mis mõjutab negatiivselt töötajate motivatsiooni ja produktiivsust.

Töös püstitatud väited leidsid kinnitust järgmiselt.

1. Organisatsioonilised tegurid omavad mõju psühholoogilise töövägivalla levikule. Väide leidis täielikult kinnitust: sagedamini esinenud negatiivsed tegevused olid kõik seotud organisatsiooniliste teguritega.
2. Psühholoogilise töövägivalla levik on kõrgem avalikus sektoris. Väide leidis osaliselt kinnitust: psühholoogilise töövägivalla levik on küll kõrgem avalikus sektoris, kuid erinevus erasektoriga ei ole märkimisväärne.
3. Psühholoogilise töövägivalla levik on kõrgem suuremates organisatsioonides. Väide ei leidnud kinnitust: töövägivalla levik ei sõltu organisatsiooni suurusest.
4. Erasektoris on psühholoogiline töövägivald kõrgem teenindus- ja müügiorganisatsioonide hulgas. Väide leidis täielikult kinnitust: erasektoris on psühholoogiline töövägivald kõige kõrgem teeninduses.

Uuringu tulemustele toetudes esitame kokkuvõttes mõned poliitilised soovitusel edasisteks tegevusteks töövägivallaga toimetulekuks Eestis. Esiteks, seadusandluse täiustamine, et tagada kaitse töövägivalla ohvritele ja tõsta töövägivalla toimepanijate juriidilist vastutust. Teiseks, üleriigiline kommunikatsiooni kampaania korraldamine, mille eesmärgiks oleks informeerida psühholoogilise töövägivalla olemusest, selle ennetuse ja toimetuleku viisidest. Töötajate suurem teadlikkus võimaldab neil kergemini ära tunda negatiivseid tegevusi ja neist hoiduda. Kolmandaks on oluline personalijuhtide koolitus, et tagada positiivsete muudatuste elluviimine organisatsiooni tasandil. Ja lõpetuseks, kindlasti on vajalik jätkata psühholoogilise töövägivalla alaseid uuringuid, selgitada välja sügavamad põhjused ning töövägivallast tingitud kulud kogu majandusele ja koostada Eesti jaoks sobiv pikaajaline ennetuspoliitika.

FÜÜSILISE ISIKU TULUMAKS – KELLE KOOREM?¹

Viktor Trasberg
Tartu Ülikool

Indiviidi tulude maksustamine on jätkuvalt aktuaalne ja tundlik teema enamuses kaasaegse maailma riikides. Artikkel keskendub füüsiliste isiku tulumaksu (PIT) arengule Eestis viimasel kümnendil. Eelkõige käsitletakse efektiivse maksukoormuse jaotumisele erinevate tulusaajate rühmades lõikes ning nende maksukoormust mõjutavate tegurite dünaamikat.

Tavapäraselt on füüsilise isiku tulumaksusüsteemid riigiti üsna erinevad. Harjumuslikult jaotatakse siiski PIT süsteeme kui progresseeruva või proportsionaalse maksumääraga tulumaksusüsteemideks. Esimesel juhul tulude suurenedes suureneb astmeliselt ka maksumäär; teisel juhul nominaalne maksumäär tulude suurenedes ei muutu. Siinkohal on oluline märkida, et efektiivse maksumääraga progresseeruvust peetakse väga oluliseks maksusüsteemi osaks (Messere; Veermend; Owens, teised). Sellest lähtudes tekib kaks olulist küsimusterangi – kuidas jaotada tegelikku maksukoormust erinevate tulusaajate vahel ning missuguste instrumentide abil saavutada tõhus efektiivse maksumääraga progressioon. Käsitleme siinkohal efektiivse maksumäärana kui tegeliku maksukohustuse suhet maksustatava tulusse.

Esimesel juhul on tegemist PIT süsteemi ümberjaotamisfunktsiooni määratlemisega, mis sõltub peamiselt konkreetse riigi ühiskondlikest valikutest. Lihtsustatult öeldes, iga ühiskond valib endale vastuvõetava maksukoormuse jaotuse erinevate tulutasemete (tulu)saajate lõikes. Siinjuures on aga samuti oluline ka tulumaksusüsteemi stabiliseeriv roll ehk majandustsükli mõjutamine läbi maksukoormuse muutuste.

Teine küsimuste ring on seotud erinevate maksusüsteemi instrumentidega, mis võimaldavad saavutada ühiskonna seisukohast lähtudes maksusüsteemi efektiivse progresseeruvuse. Peamiselt on siinjuures kasutusel kolm instrumenti – maksumäärade astmelisus, erinevad mahaarvamised ja erandid ning maksukrediit.

Põhimõtteliselt võimaldavad nimetatud instrumendid saavutada samaväärsse tulemust efektiivse tulumaksumääraga seisukohalt lähtudes. Seega pole korrektne rääkida astmelisest maksumäärast kui ainsast instrumendist, mis mõjutab efektiivse maksumääraga progresseeruvust. Ka proportsionaalse maksumääraga tulumaksusüsteem võib olla väga progresseeruva efektiivse maksumääraga erinevate tulutasemete suhtes.

Eestis võeti proportsionaalse maksumääraga tulumaksusüsteem kasutusele 1994 aastal. Sel ajaperioodil oli see kahtlematult eripärane seni Euroopas kasutusel

¹ Full text article “Personal income tax in Estonia – who’s burden?” can be found on the CD attached.

olevates progresseeruva (astmelise) tulumaksusüsteemidega võrreldes. Hilisemal perioodil on Eestiga sarnast tulumaksusüsteemi hakatud kasutama ka Ida- ja Kesk Euroopa ning endistes NL vabariikides.

Proportsionaalse tulumaksusüsteemi rakendamise peamiseks põhjuseks on efektiivsema maksuhalduse eesmärgi saavutamist võrreldes astmelise maksusüsteemiga. Just madal maksude administreerimise võimekus on peapõhjus ka proportsionaalse tulumaksu rakendamisel paljudes KIE maades. Aga ka hilisemal perioodil, isegi maksuadministreerimise võimekuse suurenedes, pole eksisteerivast PIT loobutud, kuigi oluliselt on muudetud muid tulumaksu taset mõjutavaid elemente nagu maksumäärasid ja maksuvabastusi. Toimiva PIT korralduse eelisteks on toodud sellest arusaamise lihtsust ja vajadust stabiilse süsteemi järele. Samal ajal on makstavast tulust mahaarvamised efektiivse maksumäära progresseeruvust oluliselt suurendanud.

Alljärgnevalt üldistame mõningaid tendentse Eesti tulumaksusüsteemi arengus. Olukorra analüüsimisel on kasutatud Maksu- ja Tolliameti ülevaateid esitatud maksudeklaratsioonide kohta aastatest 2003-2009.

Tabel 1 (4; sulgudes tabeli number tekstis) peegeldab esitatud deklaratsioonide ja neis esitatud tulude jaotumist tulurühmade lõikes kumulatiivselt summeerituna.

Tabel 1. Tuludeklaratsioonide jaotus ja tulusumma tulurühmade lõikes kumulatiivselt, %

Tulu kuus eurodes	Tuludeklaratsioonide arv				Deklareeritud tulude summa			
	2003	2004	2008	2009	2003	2004	2008	2009
Vähem kui 266	48.6%	41.9%	20.0%	21.4%	14.2%	12.1%	3.0%	3.1%
266-532	76.9%	72.4%	42.2%	45.3%	41.1%	38.3%	13.5%	15.3%
532-1,065	92.6%	91.2%	75.6%	78.1%	68.2%	67.3%	44.5%	48.2%
1,065-1,600	97.1%	96.5%	89.9%	91.1%	83.3%	83.4%	66.6%	69.8%
1,600-2,130	98.9%	98.7%	95.1%	95.7%	89.3%	89.9%	78.1%	80.8%
2,130-2,670	99.3%	99.2%	97.3%	97.6%	91.3%	92.0%	84.3%	86.7%
Rohkem kui 2,670	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Allikas: EMTA ja autori arvutused.

Tabelis toodud arvud peegeldavad üsnagi ootuspärast tulemust, mille puhul esitatud tuludeklaratsioonide (maksumaksjate) hulk ei ole sünkroonis nende poolt teenitud kogutuludega. Suur osakaal madalamates tulurühmades esitatud deklaratsioonidest on täidetud pensioni maksumaksjate poolt, mis suurendab deklaratsioonide arvu, aga nende poolt deklareeritud tulud on suhteliselt madalad.

Samuti peegeldab tabel tulude nihkumist kõrgematele tulutasemetele, mis korreleerub kiire majanduskavu ja kasvavate sissetulekutega vaatlusalusel perioodil.

Alljärgnev Tabel 2 (6) peegeldab efektiivset maksumäära toodud tulerühmade lõikes.

Tabel 2. Arvestuslik efektiivne maksumäär tulerühmade lõikes, %

Tulu kuus eurodes	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Vähem kui 266	4.4%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
266-532	19.4%	14.9%	13.0%	10.5%	9.0%	5.3%	7.2%
532-1,065	22.3%	18.9%	17.8%	15.9%	15.2%	13.0%	14.0%
1,065-1,600	24.1%	21.4%	20.6%	19.1%	18.0%	16.2%	16.8%
1,600-2,130	24.1%	21.4%	21.3%	20.2%	19.2%	17.6%	18.0%
2,130-2,670	24.6%	22.0%	22.1%	21.1%	19.8%	18.4%	18.7%
Rohkem kui 2,670	25.5%	23.2%	23.3%	22.1%	21.0%	19.7%	19.7%
Keskmine	19.7%	16.5%	16.7%	15.9%	15.7%	14.4%	14.8%

Allikas: EMTA ja autori arvutused.

Tabeli andmetes nähtub, et maksumäär on perioodi vältel alanenud kõikide tulerühmade lõikes. Selle põhjuseks on tulumaksumärga alanemine 26% kuni 21% perioodi vältel. Teine efektiivse maksukoormuse alanemist mõjutavaks teguriks on maksuvabastuste (mahaarvamiste) suurenemine. See on tekitanud olukorra mille puhul madalamate tulerühmade maksukohustust perioodil 2008-2009 sisuliselt ei tekkinud. Neis rühmades on tegemist paljuski pensionil olevate tulusaajate tuludega (pensioniga), kelle võimalikud mahaarvamised on suuremad kui nende poolt deklareeritud tulud.

Artiklis toodud arvutused näitavad, et tänu nominaalsele maksumäärga alanemisele ja maksuvabastuste suurenemisele on efektiivne PIT määr üsna progresseeruv erinevate tulutasemete lõikes. Seega vaatamata ühetaolisele maksumäärarele tekitab mahaarvamiste kogumaht efektiivse maksumäärare erinevuse ja progresseeruvuse. Loogiline on arvata, et eriti madalamate tulerühmade puhul on piirmaksumäär oluliselt kõrgem kui suuremates tulude puhul.

Alljärgnevat vaatleme tabelis 3 (7) üldistatult tulumaksubaasist mahaarvamiste mahtu ja dünaamikat vaatlusalusel perioodil. Mahaarvamiste summa on perioodil 2003 kuni 2009 suurenenud 3.6 korda, kusjuures deklareeritud tulus suurenesid sel ajavahemikul 2.5 korda.

Tabel 3. Mahaarvamised tulubaasist, EUR

	2004	%	2008	%	2009	%
Maksuvaba miinimum	587.0	70.6%	1 157.6	48.7%	1 120.3	64.6%
Täiendav maksuvaba tulu pensioni korral	120.2	14.5%	337.7	14.2%	374.5	21.6%
Eluasemelaenu intressid	50.7	6.1%	225.9	9.5%	153.6	8.9%
Hariduskulud	55.1	6.6%	84.6	3.6%	81.4	4.7%
Muud	18.6	2.2%	252.8	12.3%	3.8	0.2%
Mahaarvamised kokku	831.6	100.0%	2,058.6	86.6%	1,733.6	100.0%
Rakendamata jäänud mahaarvamised võrreldes deklareeritud mahaarvamistega		8.8%		13.4%		14.3%
Deklareeritud mahaarvamised võrreldes kogutuludega	32.6%		35.4%		33.4%	

Allikas: EMTA ja autori arvutused.

Mahaarvamiste mõjul on efektiivne maksumäär muutunud ka olulisel määral progresseeruvamaks. Seega on nende kaudu ka suurel määral deformeeritud proportsionaalse tulumaksusüsteemi mõtet ning lisanud maksusüsteemile administratiivset keerukust.

KROONIKA

CHRONIK

CHRONICLE

PROFESSOR ERIK LINNAKS (1926 – 2001), MAJANDUSARVESTUSE TIPPTEOREETIK

Erik Augusti p. Linnaks sündis 27. oktoobril 1926. a Tallinnas käsitöölise (rätsepa) perekonnas. 1930. a asus Linnaksite pere elama Harjumaale, Peningi valda, kus 7 ha suuruses käsitöölitalus moodus Eriku lapsepõlv. Järgnesid esimesed õpinguaastad:

- **1934 – 1938** Pikavere algkoolis 1.-4. klass;
- **1938 – 1942** Tallinna I Poeglaste Progümnaasiumis;
- **1942 – 1945** Tallinna Poeglaste Kommertsgümnaasiumis (mis alates 1944. a nimetati ümber Tallinna Majandustehnikumiks).

Keskhariduse omandanud, jätkus Eriku haridustee **1945.** a Tallinna Polütehnilise

Instituudi (TPI) Majandusteaduskonnas, mille ta lõpetas 1950. a kaubandus-ökonoomika erialal.

Paralleelselt õpingutega TPI-s töötas Erik Linnaks alates **1948.** aastast NSV Liidu Statistika Keskvalitsuse (SKV) Eesti Õppekombinaadis statistika, raamatupidamise ja majandusanalüüsi õpetajana. Seal jätkas ta ka pärast TPI lõpetamist.

1953. a täiendas Erik Linnaks oma teadmisi uute raamatupidamismetodite osas Leningradis Üleliidulise Finantsarvestuse Instituudi juures moodustatud tööstusettevõtete raamatupidamise õpetajate kursustel. Õpingute põhiteema oli raamatupidamisarvestuse zurnaalorderi süsteemi tutvustamine. Saadud teadmisi rakendas Erik Linnaks nii NSV Liidu SKV Õppekombinaadis õppetöös kui ka vahetult Eesti tööstusettevõtete pea- ja vanemraamatupidajate konsulteerimisel. Ajavahemikus 1954–1958 oli tema juhendada raamatupidamisarvestuse korraldamine ca kolmekümnes juhtivas tööstusettevõttes nagu Eesti Põlevkivikaevandused, Kiviõli Keemiakombinaat, Järvakandi tehased, Tallinna Lihakombinaat, Tartu Masinatehas Võit jt. . Erik Linnaks kujunes raamatupidamise zurnaalorderite süsteemi tundmise hinnatud spetsialistiks nii teoreetilisel kui ka praktilisel tasandil. NSV Liidu SKV poolt tunnustati Erik Linnaksi tööd uue, üleliidulise raamatupidamisarvestuse süsteemi juurutamisel aunimetusega: „Eesti NSV sotsialistliku arvestuse eesrindlane“.

1956–1958 täitis Erik Linnaks Eesti NSV SKV Õppekombinaadis direktori asetäitja ülesandeid õppealal. 1956–1960 aastani töötas ta paralleelselt põhitöökohaga

statistika õppejõuna ka NSV Liidu Üleliidulise Kaugõppe Finantsinstituudi Tallinna Filiaalis.

1958. a novembris sooritas Erik Linnaks sisseastumiseksamid Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi stationsaarsesse aspirantuuri. 1961. a asus ta samas tööle nooremteadurina.

Eelnev aktiivne töö uue raamatupidamisarvestuse süsteemi teoreetilisel ja praktilisel õpetamisel oli võimaldanud E. Linnaksil põhjalikult süveneda selle süsteemi peensustesse ja seostesse. Talletatud materjal vajas põhjalikku teoreetilist läbitöötamist, üldistamist ja süsteemset täiendamist. Majandusteaduste kandidaadi dissertatsiooni teemaks sai „**Eesti NSV tööstuse käibevahendid**“, juhendajaks Moskva Plehhanovi nim. Rahvamajanduse Instituudi teadusprorektor, prof. A. Birman, kes sel ajal oli NSV Liidu juhtiv teadlane käibevahendite ökonomika küsimustes. Aspirantuuriaeg möödus põhiliselt Moskvast NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee Normatiivide Instituudis; Plehhanovi nim. Rahvamajanduse Instituudis; Plaanikomitee Finantsosakonnas; Riigipangas jm., kus uurimistöö laiendas silmaringi ja avardas teadmisi. Samal ajal määrati Erik Linnaksi juhendaja, prof. A. Birman, NSV Liidu ettevõtete käibevahendite normeerimise määrustiku väljatöötamise riikliku komisjoni esimeheks. Sellega avanes ka aspirandil võimalus osa võtta NSV Liidu Riiklikus Plaanikomitees toimuvatest probleemkomisjonide istungitest. See osutus väga huvitavaks ja õpetlikuks ning tagas edaspidiseks tööperioodiks rikkaliku kogemustepagasi. Erik Linnaksi valmiv dissertatsioon lülitati selle komisjoni tööplaani ning lisaks tuli tal välja töötada põlevkivikaevanduste käibevahendite normeerimise instruksiooni projekt. Selle põhjal ilmus 1963. a NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee ja NSV Liidu Rahandusministeeriumi poolt kinnitatud juhend, mis kehtis kogu NSV Liidu põlevkivikaevandustes mitu aastakümnet.

1962. aastal kaitses Erik Linnaks Moskvast Plehhanovi nim. Rahvamajanduse Instituudis oma dissertatsiooni ning novembris omistati talle **majandusteaduste kandidaadi teaduslik kraad**.

Aspirantuuri ajal Moskvast oli Erik Linnaksil olnud võimalus tutvuda tolle aja esimeste teaduslike väljaannetega ökonomeetrias ning rahvamajanduse maatriksbilansside küsimustes (autorid: NSV Liidu akad. V. Nemtsinov, USA prof. W. Leontijev, Poola akad. A. Lange jt.). Uus rahvamajanduse analüüsi ja planeerimise majandusküberneetiline suund tundus Erik Linnaksile väga perspektiivne ning pakkus suurt huvi. 1962. a juunis asutati Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Elektrotehnika Instituudis Ökonomika osakond, kus üheks teemade grupiks kinnitati Eesti NSV rahvamajanduse maatriksbilansialased uurimused. Selle uurimissuuna teaduslikuks juhendajaks sai uuel töökohal Majandusmatemaatiliste meetodite laboratooriumi juhatajana Erik Linnaks. Järgnes huvitav ja viljakas töö mitmel suunal:

- uurimused Eesti NSV rahvamajanduse maatriksbilansi valdkonnas;

- uurijate kaadri väljaõpe ja komplekteerimine, kuna vastava ettevalmistusega ökonomistide tol ajal ei olnud;
- Eesti NSV rahvamajanduse esimese aruandelise maatriksbilansi koostamine koostöös NSV Liidu Majandusmatemaatika Keskinstituudi (УЭМИ) ja Eesti NSV TA Majandusinstituudiga.

See töö valmis 1963. a suvel ning tulemused kanti ette NSV Liidu Teaduste Akadeemia ja NSV Liidu Plaanikomitee Tootlike Jõudude Arendamise Nõukogu istungil, kus see sai kiitva hinnangu ning Erik Linnaks valiti sama probleemnõukogu liikmeks. Koostöö samas uurimisvaldkonnas jätkus. 1964. aastal koostati Erik Linnaksi eestvedamisel esimene Eesti NSV rahvamajanduse plaaniline maatriksbilanss (1970. aasta tarbeks). Loodud metoodikat kasutas Eesti NSV SKV **aruandeliste maatriksbilansside** koostamisel paar aastakümnet. Erik Linnaksi uurimus ja selle rakendus pälvis Üleliidulise Rahvamajandussaavutuste Näituse hõbemedali.

1965. aastal tuli Erik Linnaksil tervislikel põhjustel vahetada töökohta. Temast sai TPI Majandusteaduskonna Statistika ja Raamatupidamise kateedri vanemõpetaja. **1966–1976** jätkas ta samas dotsendi ametikohal. Sel perioodil õpetas Erik Linnaks järgmisi õppeaineid: sissejuhatus raamatupidamise erialasse; raamatupidamise teooria; raamatupidamine; kulude arvestus; omahinna kalkuleerimine; bilansiteooria. TPIs algas Erik Linnaksil ulatuslik omandatud teoreetiliste teadmiste ja praktiliste töökogemuste läbitöötamine ja materjali vormistamine õppevahenditena.

1968. aastal valmis Erik Linnaksil uus uurimistöö **raamatupidamisalgoritmide süsteemi** koostamisel. Suureks takistuseks selle juurutamisel sai elektronarvutite tolleaegne suhteliselt algeeline tase ja vähene operatiivsus.

Aastatel **1969–1973**, ilmusid Erik Linnaksi sulest TPI rotaprindis õppevahendid-brošüürid:

- Raamatupidamisalgoritmide koostamisest;
- Kapitaalvahetuste arvestus;
- Tööstusraamatupidamine I, Tööstusraamatupidamise teooria ;
- Bilansiteooria ;
- Kalkulatsiooniteooria.

Lisaks rida ülesannetekogusid raamatupidamise praktikumide tarbeks. Need tööd olid ettevalmistavaks etapiks järgneva kogukama raamatu ilmutamiseks.

1974. a see ilmuski pealkirjaga „Tööstusraamatupidamine“. Autorite kollektiivne töö, mille 13-st peatükist olid koos Erik Linnaksi sulest (ptk-d 1,2,3,4,9 ja 12), kaasautoriteks A. Ruuvel, J. Sarapik, E. Soonik. See raamat võeti praktikute poolt vaimustusega vastu kui käsiraamat. Ta kandis vaieldamatult tolleaegse riigi- ja raamatupidamiskorralduse pitserit, kuid tänu Erik Linnaksi korduvatele välisreisidele Kanadasse ning tutvumist välisõppekirjandusega, sisaldasid tema juhised võimaluste piires progressiivset teaduslikku sõnumit ning soovitusi.

1974–1975 tegeles Erik Linnaks uurimistööga, mille peaprobleemiks oli luua regulaarselt toimiv informatsioonisüsteem ettevõtetes, mis tagaks arvestuseks vajalike andmete püsiva kogumise koondmaatriksbilansside koostamiseks.

1975. a kaitses Erik Linnaks Eesti NSV TA Majanduse Instituudi erialanõukogus edukalt **majandusteaduste doktori** väitekirja teemal: „**Raamatupidamise arvestus ja aruandelise informatsiooni formeerimine tootmisharude seostest, materiaaletest ja töökuludest**“. Väitekirja eesmärk oli unifitseerida ja sünkroniseerida raamatupidamisbilansside ja rahvamajandusharude maatriksbilansside koostamise teoreetilisi ja praktilisi küsimusi. Doktoritöö temaatikat oli ta eelneval perioodil käsitlenud ca 21 teaduslikus artiklis.

1976. a kinnitati NSV Liidu VAK-i poolt Erik Linnaksile ökonomikadoktori teaduslik kraad. TPI-s kinnitati ta Raamatupidamise kateedri professoriks.

1977. a kinnitas NSV Liidu VAK **Erik Linnaksi professorikutse**.

Paralleelselt õppetööga tegi prof. Erik Linnaks ulatuslikku organisatsioonilismetoodilist tööd järgmistes valdkondades:

- **1966.** a TPI Majandusteaduskonna Nõukogu liige ja raamatupidamise kateedri erialaseminari juhataja;
- **1975.** a TPI Majandusteaduskonna metoodikakomisjoni esimees;
- **1976.** a ENSV Rahandusministeeriumi arvestuse ja analüüsi metoodikanõukogu esimees; ENSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi erialanõukogu liige; NSV Liidu Kõrgema- ja Kesk-erihariduse Ministeeriumi raamatupidamise metoodikakomisjoni liige;
- **1977.** a TPI Nõukogu liige; TPI majandusteaduskonna konkursikomisjoni liige; ENSV Statistika Keskvalitsuse ekspertnõukogu liige;
- **1978.** a TPI metoodikanõukogu liige;
- **1978.** a ENSV Statistika Keskvalitsuse metoodikanõukogu liige.

Jätkus ka Erik Linnaksi teaduslik uurimistöö teemadel:

- Tootmiskulude arvestuse metoodiline täiustamine põlevkivikaevandustes ja kütusetööstuses;
- Normatiivse kuluarvestuse üldprintsipiide formeerimine;
- Tootmiskulude arvestuse teoreetilised probleemid;
- Raamatupidamistööde mehhaniseerimine;
- Teenindussüsteemi omahinna kalkuleerimise metoodika;
- Normatiivse arvestuse juhtimise probleeme;
- Normatiivse kontrolli tõhustamine tootmises;
- Esmasdokumenteerimise täiustamise probleeme;
- Majandusliku juhtimisinfo formeerimise üldprobleemid raamatupidamises;
- Normatiivne kulureziim ja selle kehtestamise probleemid;
- Maatrikskontseptsiooni rakendusi multidimensionaalsetes arvestussüsteemides;

Eesti Vabariigi taaskehtestamise järgselt oli prof. E. Linnaksil tähtis osa uute raamatupidamist puudutava seadusandluse ja juhendmaterjalide koostamisel ning õpetamisel. Peaaegu iga probleemse arvestuslõigu ilmnemisele järgnesid prof. E. Linnaksi metoodilised raamatud, mis ei puudunud ühegi raamatupidaja töölaualt.

1991. a 26. augustil seoses professori töökohale valimise tähtaja lõppemisega TPI-s palus Erik Linnaks end põhitöökoha kohustustest vabastada põhjendades avaldust pensionile jäämisega. Siiski töötas ta veel 1992. aastal poole koormusega TPI emeriitprofessorina.

Kõigile meile on eluks kaasa antud teatud kogus tervist. Tema viimastel eluaastatel järgnes infarkt infarktile. Nendel põhjustel pidi ta arstide ettekirjutusel mitmel semestril põhitöölt ülikoolis puuduma. Kirjutamisest ei loobunud ta aga koduski. Tänu sellele saame me rääkida tema, veel tänagi aktuaalsetest, metoodilist-temaatilistest käsiraamatutest meie juhtiva raamatupidamiskaadri ja üliõpilaste töölaudadel.

Prof. Erik Linnaksi tähtsamad tööd:

1. Bilansiteooria. Tallinn, 1983. 64 lk.
2. Ettevõtte raamatupidamine: Eesti raamatupidamiseseaduse rakendusi. Tallinn, 1994. 174 lk.
4. Füüsilisest isikust ettevõtja raamatupidamine: Eesti raamatupidamiseseaduse rakendusi. Tallinn, 1996. 104 lk.
5. Füüsilisest isikust ettevõtja raamatupidamine: Eesti raamatupidamiseseaduse rakendusi. 2. trükk. Tallinn, Külim, 2001. 88 lk.
6. Kalkulatsiooniteooria. Õppevahend. Tallinn, TPI, 1972. 152 lk.
7. Kapitaaľmahutuste arvestus. Õppevahend raamatupidamise eriala üliõpilastele. Tallinn, TPI, 1969. 72 lk.
8. Kapitaaľmahutuste arvestus. Tallinn, Valgus, 1977. 55 lk.
9. Kontserni raamatupidamine. Tallinn, Külim, 1996. 20 lk.
10. Mittetulundusorganisatsioonide ja sihtasutuste raamatupidamine. Tallinn, Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2000. 29 lk.
11. Raamatupidamisalgoritmide koostamisest: Metoodiline juhend kaugõppele. Tallinn, TPI, 1968. 24 lk.
12. Raamatupidamise kontoplaan. Kontoplaani kasutamise juhend. Eesti raamatupidamiseseaduse rakendusi. Tallinn, Külim, 1995. 171 lk.
13. Raamatupidamise teooria praktikumi ülesanded. Tallinn, 1976. 70 lk.
14. Raamatupidamise teooria praktikumi ülesanded. Tallinn, TPI, 1968. 52 lk.
15. Raamatupidamise teooria. Tallinn, Valgus, 1983. 280 lk.
16. Raamatupidamise ülesanded. Tallinn, TPI, 1969. 76 lk.
17. Rendarvestus. Rahvusvaheline raamatupidamispraktika. Tallinn, Eesti Majandusjuhtide Instituut, 1992. 59 lk.
18. Täisühingu ja usaldusühingu raamatupidamine. Tallinn, Külim, 1998. 61 lk.
19. Tööstusraamatupidamine I. Tööstusraamatupidamise teooria. Tallinn, TPI, 1970. 98 lk.
20. Tööstusraamatupidamine. Tallinn, Valgus, 1974. 565 lk.
21. Tööstusraamatupidamine. 2. täiend. tr. Tallinn, Valgus, 1984. 580 lk.

Haiguste ring aga laienes ja süvenes kuni selle viimase, otsustavani. Prof. Erik Linnaks suri 30. juunil 2001. aastal. Suureks kaotuseks oli Erik Linnaksi surm kõigile majandusarvestuse töötajatele. Väike Eesti rahvas võib õigustatult uhkust tunda meie endi seast võrsunud majandusteaduste tippteoretiku ja metoodiku, prof. Erik Linnaksi üle.

Inga Lõokene
(Tallinna Tehnikaülikool)

PROFESSOR ERIK LINNAKS (1926 – 2001), SPITZENTHEORETIKER DES RECHNUNGSWESENS

In diesem Schreiben werden das Lebenslauf, Ausbildung und die wissenschaftlichen Tätigkeiten des ausgezeichneten estnischen Wirtschaftswissenschaftlers Professor Erik Linnaks (1926 – 2001) vorgestellt.

Während der schwierigen Okupationsperiode in Estland unter UdSSR nahm Erik Linnaks sich die Rolle des Vermittlers vom Rechnungswesen zwischen den estnischen Rechnungswesensspezialisten und dem von der Zentralmacht der UdSSR verlangten Methodik für Rechnungsführung und -Regelung. Es geht um die Einführung des unionsweiten Zurnalordnersystems für Buchhaltung in Estland. Nach seinen Möglichkeiten versuchte er diese entsprechend der spezifischen Bedürfnisse Estland in Moskau umzugestalten. Zudem nahm er zum großen Teil das Lehren des neuen Systems für estnische Buchhalter auf sich. Die von ihm geschriebenen Bücher wurden für die Wirtschaftsfachleute die wichtigsten methodischen Handbücher.

Im Jahre 1962 hat E. Linnaks in Moskau an Plehhanov-Institut der Volkswirtschaft seine Kandidatendissertation verteidigt. Im selben Jahr wurde ihm der Grad des Kandidaten der Wirtschaftswissenschaften verliehen.

Er beschäftigte sich erfolgreich mit der Forschung, Ausarbeitung und Einführung der planmäßigen Matrixbilanz der Volkswirtschaft der ESSR. Im Statistikzentralamt der Estnischen SSR wurde der Matrixbilanz für Rechnungswesen fast 20 Jahre benutzt. Für diese Arbeit wurde E. Linnaks mit der Silbermedaille der Volkswirtschaftsausstellung der UdSSR ausgezeichnet. Höchste Atestierungskommission der UdSSR (sog. VAK) verlieh ihm den Beruf des älteren wissenschaftlichen Mitarbeiter in Planung der Volkswirtschaft.

Ab 1965 arbeitete er in den Fakultät für Wirtschaft an der Polytechnischen Institut Tallinn als Oberlehrer im Lehrstuhl für Statistik und Buchhaltung. Als Hauptproblem beschäftigte er sich in der Periode mit der Erzeugung eines **Systems** der Buchführungsalgorithmen, um die in der Rechnung nötigen Computerprogramme anwenden zu können. Um 1975 verteidigte E. Linnaks im Fachkollegium des Institutes für Wirtschaft der Wissenschaftsakademie der ESSR erfolgreich den wissenschaftlichen Grad des Ökonomiedoktors. 1977 bestätigte VAK sein Professorberuf.

Nach der erneuten Unabhängigkeit von Estnischen Republik nahm er teil an der Verfassung des Buchführungstatuts und des neuen Gesetzes. Die Basis dieser Dokumente beruhte auf die Geschichte des Rechnungswesens in der Estnischen Republik und die Buchführungserfahrungen in der Welt, vor allem in Deutschland, Finnland, Schweden, Dänemark und der USA. Als Ergebnis entstand eine neue einzigartige Buchhaltungsmethodik, die Prof. Erik Linnaks in Form von seiner neuen Bücher zu den Rechnungswesenfachleuten und Studenten brachte. Als Professor der Technischen Universität Tallinn und später in der Estnischen Institut

Wirtschaftsleiter wurde er geschätzt für seine inhaltswolle, genaue und gut illustrierte Vorlesungen.

Der wichtigste Wohltat für das estnische Volk von Prof. Erik Linnaks in der Strukturierung des Rechnungswesens war die Erschaffung der estnischsprachigen methodischen Literatur in einer Situation, in der es in den Bedingungen des Übergangs in die Marktwirtschaft fehlte. Als Wirtschaftswissenschaftler hatte er dafür die meisten Voraussetzungen und Wissen. Mit dem Tod von Erik Linnaks am 30. Juni 2001 haben die Wirtschaftswissenschaftler von Estland einen geschätzten Spezialisten für Rechnungswesen verloren.

Inga Lõokene
(Technische Universität Tallinn)

PROFESSOR ERIK LINNAKS (1926 – 2001), LEADING THEORETICIAN IN ACCOUNTING

This paper gives a brief overview of the life, studies and work of a distinguished Estonian scientist of economics, professor Erik Linnaks (1926 – 2001).

During Estonia's difficult occupation era in the Soviet Union, Erik Linnaks assumed the role of a mediator of accounting principles between Estonian accounting specialists and the accounting methods required by the central authority of the Soviet Union. This comprised the implementation of all-Soviet journal report accounting system in Estonia. He tried to modify this system in Moscow in line with Estonia's specific needs as much as possible and taught the new system to Estonian accountants. His books became the principal methodological handbooks for accounting specialists.

In 1962 E. Linnaks defended his candidates' dissertation in Plekhanov's Institute for Public Economy in Moscow and received the confirmation about having been granted the scientific degree of a Candidate of Economics the same year. He was successful in studying, creating and implementing the planned matrix accounts of public economy of the ESSR. The matrix accounts were used in the Central Statistics Bureau of the ESSR for 20 years. Erik Linnaks was awarded a silver medal at the Supranational Exhibition of Public Economy Achievements for this work. The Higher Attestation Committee of the USSR granted him the vocation of senior scientist in public economy planning. In 1965 he became the senior lector in the Department of Statistics and Accounting in the Faculty of Economics in Tallinn Technical University. During that period his main ambition was the creation of algorithm system of accounting to enable the use of accounting software. In 1975 E. Linnaks successfully defended the scientific degree of Doctor of Economics before the specialist panel of Institute of Economics of Academy of Science of ESSR. In 1977 the Higher Attestation Committee granted the professor's vocation to E. Linnaks.

After the re-establishment of Estonian Republic E. Linnaks participated in composing the new Accounting Act and other principal legal acts for accounting. These documents were based on the history of accounting in Estonian Republic as well as on the accounting practices in Germany, Finland, Sweden, Denmark and the USA. The novel accounting methodology was distinct and professor Erik Linnaks brought it to the teachers and students of accounting via his books. As a Professor in Tallinn Technical University and later also in the Estonian Management Institute, he was valued for his content-rich, precise and well-illustrated lectures.

The principal contribution of Professor Erik Linnaks in organising the accounting in Estonia is the creation of methodological literature in Estonian language when there was none during Estonia's transition to market economy. As a leading scientist of economics, he had the most knowledge to do that. With the death of Erik Linnaks on 30 June 2001 Estonian economists have lost a distinguished specialist.

Inga Lõokene
(Tallinn University of Technology)

VIIS AASTAT „EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED“ JÄRJEPIDEVAST ILMUMISEST

2011. aastal ilmunud majanduspoliitika teemadel kirjutajate artikleid on ülal pealkirjas toodud nimetusega teadusajakirjas/kogumikus (näiteks USA-s, EBSCO poolt on see publikatsioon fikseeritud kui *academical journal*) avaldatud Eestis juba viiendat aastat. Arvestades ka varasemaid majanduspoliitika alaseid publikatsioone, mis olid vahetult seotud Eestis Tartus-Värskas toimunud majanduspoliitika teadus- ja koolituskonverentsidega, on 2011. aasta juba üheksateistkümnnes kord kui Eestis majanduspoliitika valdkonna kirjutised järjekindlalt igal aastal ilmuvad¹. Kuni neljateistkümnenda konverentsini (seega kuni aastani 2006 kaasa arvatud), olid konverentsid ja ilmunud kogumikud vahetult seotud. Alates 2007. aastast ilmuv „Eesti majanduspoliitilised väitlused / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Discussions on Estonian Economic Policy“ on omaette, konverentsist eraldi seisev nähtus, kus hulk artiklite autoreid osaleb küll ka traditsioonilisel nn Värskas majanduspoliitika teaduskonverentsil, kuid rida ajakirjas avaldatud artiklite autoreid konverentsil ei osale (või ei tee ettekannet) ja kirjutavadki vaid avaldamiseks.

Kõne all olev ajakiri ja artiklid olid seni esindatud kahes rahvusvahelises andmebaasis – EBSCO (keskusega USA-s Massachusettsis) ja ECONIS² (seotud Saksamaa Liitvabariigis Kielis asuva ja majandusteadlaste hulgas maailmas tuntud Kieli Ülikooli Maailmamajanduse Instituudiga). Alates käesoleva 2011. aasta juulist, on esindatus lisaks ka andmebaasis SSRN (Social Science Research Network, USAs). Kavas on seda levikut veel mõnesse andmebaasi laiendada. Lisaks Eesti raamatukogudele on publikatsioon esindatud paljude välisriikide ülikoolide raamatukogudes (eeskätt Saksamaal), aga ka näiteks USA-s Washingtonis Kongressi raamatukogus (The Library of Congress).

Asjaolul, et 2011. aastal Eestis juba üheksateistkümnendat korda (aastakäiku) majanduspoliitika temaatika alane publikatsioon ilmub, on suuresti rahvusvaheline tähendus ning kokkuvõtvalt Eesti ja eeskätt Saksamaa mitmete kõrgkoolide kolleegide koostöö tulemus. Siinjuures tuleb eriliselt esile tõsta Kieli Rakendusülikooli tänase emeriitprofessori, majandusdoktor Manfred O. E. Henniesi igakülgset tegevust ja toetust nii artiklite avaldamisel kui rahvusvaheliste majanduspoliitika-alaste teaduskonverentside korraldamisel Värskas. Tema teeneid Tartu Ülikooli ees (ühtlasi ka laiemalt Eestis) tunnustati 2010. aastal Värskas toimunud majanduspoliitika-alasel 18. teaduskonverentsil kui talle Tartu Ülikooli majandusteaduskonna dekaani Toomas Haldma poolt ülikooli rektori auaadress ning

¹ Esimene majanduspoliitika problemaatikaga seotud artiklite kogumik ilmus 1984. aastal ning alates 1994. aastast juba igal aastal kuni aastani 2006 (sel aastal ilmus majanduspoliitika konverentsiga vahetult seotud artiklite kogumik viimast korda). Ilmselt võib 2011. aastal ilmutatavat teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik/ Discussions on Estonian Economic Policy“ käsitleda kui üheksateistkümnendat aastakäiku ilmutatavat publikatsiooni.

² Sellega seondub 2010. aastal rakendunud EconBiz – majandusteaduse virtuaalne erialane raamatukogu.

Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži direktori Henn Vallimäe poolt kolledži kuldmärk üle anti.

Siinjuures on hea märkida, et koostöö Manfred O. E. Hennies'iga algas juba 1989. aasta novembris³ ja avarustus just Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) kolleegidega oluliselt 1990.-1991. aastal⁴ kui siinkirjutaja oli TTÜ majandusteaduskonna arendusprodekaan. Lisada võib, et kõne all olevale ajakirjale nime panemisel väljamõtlemisel oli Manfred O. E. Hennies osaliselt ka nõ „ristiisa“ rollis. Manfred O. E. Hennies oli ka üks nendest paljudest inimestest, kes finantseerisid Pärnus 2004. aasta septembris avatud Tartu Ülikooli Pärnus asumist⁵ tähistava päikesekella teostust ja paigaldust (autoriks eesti skulptor Hannes Starkopf). Samuti oli Manfred O. E. Hennies ka see mees, kelle initsiatiivil sai teoks tänaseni kestav viljakas koostöö saksa teaduskirjastusega Berliner Wissenschafts-Verlag (endine – Arno Spitz Verlag).

Äämiselt suurt rolli omas varasemate artiklite publitseerimisele kaasa aitamisega ka Kieli Rakendusülikooli ettevõtetmajanduse professor, majandusdoktor Toni Schulz (17.07.1948 – 06.05.2005), seda just paljude artiklite toimetamisel koos oma abikaasa Anu Schulz'iga.⁶

Kõnesoleva ajakirja/kogumiku kujunemisele on oluliselt kaasa aidanud ka Greifswaldi Ülikooli professor, majandusdoktor Armin Rohde koos oma mitmete doktorantidega. Armin Rohde'ga on koostööd tehtud (sealhulgas artiklite avaldamised koos oma doktorantide-assistentidega) juba kaheteistkümne aasta jooksul, alates aastast 1999.

Märkimisväärne osa on ajakirja kujunemisel olnud Müncheni Bundeswehri Ülikooli emeritiiprofessoril, majandusteaduse doktoril Peter Joachim Friedrich'il,⁷ kes on

³ Matti Raudjärv oli sel ajal kolmekuulisel stažeerimisel Kieli Ülikoolis ja Frankfurdi (Main) Ülikoolis.

⁴ 1990. aasta septembris külastas TTÜ majandusteaduskonda Kieli Rakendusülikooli majandusvaldkonna delegatsioon (kaheksa õppejõudu ja kolm üliõpilast). Seejärel, 1991. aasta jaanuaris-vebruaris, pidasid sügisel Tallinnas viibinud õppejõududest professor Manfred O.E. Hennies ja professor T. Schulz mitmete nädalate jooksul TTÜ majandusteaduskonnas loenguid mahukate loengutsükklite raames (lisaks viibis Manfred O. E. Hennies paaril päeval loenguid pidades ka Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas). Hulk saksa üliõpilasi viibis järgnevatel aastatel kuni kuuajalistel majanduspraktikatel paljudes erinevates Eesti ettevõtetes.

⁵ Tartu Ülikool asus aastatel 1699-1710 Pärnus. Algselt taheti sinna asumise puhul kohe päikesekell paigutada, kuid rahapuudusel jäi see siis paraku tegemata. Nüüd on see tehtud.

⁶ Koostöö nii Manfred Hennies'i kui Toni Schulz'iga artiklite publitseerimisel (nad olid mõlemad ka artiklite autorid) algas juba 1995. aastal, meeldiv koostöö Anu Schulz'iga kestab tänaseni. Mitmetel majanduspoliitika konverentsidel on Anu Schulz olnud tegev ka tõlgina.

⁷ Pärast emeriteerumist 2005. aastal Münchenis, elab emeritiiprofessor Peter Joachim Friedrich Eestis, oli aastatel 2005-2008 Tartu Ülikooli majandusteaduskonna avaliku sektori ökonomika erakorraline professor, seejärel sama teaduskonna avaliku sektori ökonomika vanemteadur ja juulist 2011 samas riigirahanduse vanemteadur. 2011. aastal osales ta autorina juba kuendat korda publikatsiooni ilmunisele kaasa aitamisega (olles ka ise alati artikli autor või kaasautor), olles nüüd ka toimetuskollegiumi liige.

alates 2006.aastast publikatsioonide ilmumisele nii autorina kui asjalike nõuannetega artiklite retsenseerimisel kaasa aidanud.

Seni on nimetatud publikatsioon (ajakiri/kogumik „Eesti majanduspoliitilised väitlused“) ilmunud üks kord aastas. Käesolevast, 2011. aastast ilmub see aastas aga kaks korda (üheksateistkümnnes aastakäik, numbrid 1/2011 ja 2/2011). Üheks edaspidiseks eesmärgiks võiks näiteks olla, et üks number hõlmaks rahvamajanduse ja teine ettevõtetemajanduse alaseid artikleid.⁸ See on aga vaid siis võimalik kui edasiselt on piisavalt heatasemelisi ja majanduspoliitikaga seotud ettevõtetemajanduse alaseid artikleid. Seni ei ole see (seotus majanduspoliitikaga) ettevõtetemajanduse alaste artiklite autoritel eriti õnnestunud ning need artiklid on jäänud meie poolt publitseerimata. Esialgu on aga nii, et mõlemas numbris on eeskätt tegemist rahvamajanduse valdkonna artiklitega ning nende kõrval on esindatud ka üksikud ettevõtetemajanduse alased ning majanduspoliitikaga seotud artiklid. Aeg näitab, millisenä kōne all olev ajakiri/kogumik edaspidi välja näeb ning paljuski sõltub see autoritest! Muutusi ja arenguid edasise stabiilsuse saavutamiseks tuleb aga kindlasti, nii nagu see ka kõigil varasematel aastatel aset on leidnud.

Artiklite avaldamine käesolevas ajakirjas/kogumikus on paljudele Eesti kõrgkoolide doktorandidele olnud üheks võimaluseks oma väitekirjas läbitõõtatud mõtete ja uuringute publitseerimisel (sageli koostõõs oma juhendajaga). Aktiivselt on seda kasutanud ka nii mõnegi Saksamaa LV õlikooli doktorandid (näiteks, doktorandid Tartu õlikooli koostõõpartneri Greifswaldi õlikoolist, Müncheni Bundeswehri õlikoolist jm).

Tõnuvõõrne koostõõ artiklite publitseerimisel on viimasel viiel aastal olnud ka ajakirja toimetuskolleegiumi liikmetega, samuti paljude retsensentidega nii välisriikides kui Eestis. Võõrtusliku nõu ja jõuga on artiklite publitseerimise ettevalmistamisele toimetajatena (olles ka ise artiklite autorid) kaasa aidanud Tallinna Tehnikaõlikooli kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika professor Sulev Mõõltsmees ja Tartu õlikooli välismajanduse professor Janno Reiljan.⁹

Kõõsõõleva ajakirja/ kogumiku toimetuskolleegium on rahvusvaheline ning koosneb oma valdkonda hõõsti tundvatest asjatundjatest. Artiklite eelretsenseerimine on korraldatud õõldjuhul kahe, kohati ka enam kordselt. See tähõõndab, et õõks võõi rohkem kordi loetakse artikkel kriitiliselt lãõbi Eestis ja vajadusel antakse autoritele soovitusõõd artikli tãõiendamiseks. Seejõõrel saadetakse artikkel lõõppretsenseerimiseks vastavale välisriigi, mõõnel juhul ka Eesti eksperõõdile (võõi ekspertidele). Toimub nn pimeretsenseerimine, kus retsensõõnt ei tea, kes on artikli autor ja autor ei tea, kes oli retsensõõnt (võõlja arvatud peatoimetaja ja osaliselt ka toimetajad)¹⁰. Retsensõõntideks

⁸ Publikatsioonõõi õõldnimõõtus oleks sel juhul mõõlema numõõri puhul endine ja sama – „Eesti majanduspoliitilised vãõitlused“.

⁹ Kuni 2006. aastani oli nn konverõõntsõõkogumike puhul nii autorina kui õõldtoimetajana tegev ka Tartu õõlikooli majanduspoliitika professor Jõõri Sepp.

¹⁰ Põõrast kõõõgi mårkustega tutvumist ja vajalike paranduste-tãõienduste tegemist autori poolt, lãõhevad artiklid õõldtoimetamisele ning trõõkikoõõja (sh CD) versiooni tegemiseks. Mõõnikord

on viimasel viiel aastal olnud näiteks järgmised professorid ja teadusdoktorid (tähestiku järjekorras):

1. Claus Dieter Classen (Ernst-Moritz-Arndti Greifswaldi Ülikool)*
2. Jörg Dötsch (Budapesti Andrassy Ülikool)*
3. Raul Eamets (Tartu Ülikool)*
4. Martina Eckardt (Budapesti Andrassy Ülikool)*
5. Üllas Ehrlich (Tallinna Tehnikaülikool)*
6. Eckhard Freyer (Merseburgi Kõrgkool)
7. Peter Joachim Friedrich (*emeritus*, Müncheni Bundeswehri Ülikool; Tartu Ülikool; toimetuskolleegiumi liige¹¹)
8. Lothar Funk (Düsseldorfi Rakendusülikool)*
9. Ulrich Hampicke (Ernst-Moritz-Arndti Greifswaldi Ülikool)
10. Manfred O. E. Hennies (*emeritus*, Kieli Rakendusülikool; toimetuskolleegiumi liige)
11. Peter Hoss (*emeritus*, Berliin-Prieros)
12. Claus-Friedrich Laaser (Kieli Maailmamajanduse Instituut, Kieli Ülikool)*
13. Enno Langfeldt (Kieli Rakendusülikool; toimetuskolleegiumi liige)
14. Dietmar Meyer (Budapesti Andrassy Ülikool)*
15. Sulev Mäeltsemees (Tallinna Tehnikaülikool; toimetaja¹²)
16. Stefan Okruch (Budapesti Andrassy Ülikool; toimetuskolleegiumi liige)*
17. Tiiu Paas (Tartu Ülikool)*
18. Matti Raudjärv (Tartu Ülikool; peatoimetaja)
19. Janno Reiljan (Tartu Ülikool; toimetaja)
20. Armin Rohde (Ernst-Moritz-Arndti Greifswaldi Ülikool; toimetuskolleegiumi liige)
21. Andreas Thiemer (Kieli Rakendusülikool)
22. Harry W. Trummer (Wolfgang Goethe Frankfurdi Ülikool /Main/)
23. Klaus Schrader (Kieli Maailmamajanduse Instituut, Kieli Ülikool)*
24. Günter Steinmann (*emeritus*, Halle-Wittenbergi Martin-Luther-Ülikool; Budapesti Andrassy Ülikool)*
25. Jüri Sepp (Tartu Ülikool)*
26. Mart Sörg (*emeritus*, Tartu Ülikool; toimetuskolleegiumi liige)
27. Urmas Varblane (Tartu Ülikool)*
28. Harald Zschiedrich (Berliini Tehnika- ja Majanduse Kõrgkool)*

Siinkohal tänan kõiki eelnimetatud inimesi, aga samuti käesoleva ajakirja/kogumiku ilmumisele mitmel viisil kaasaaitajaid-toetajaid Tartu Ülikoolist (Toomas Haldma, Heili Kase, Ülle Maidla, Ingra Paltser), Tartu Ülikooli Raamatukogust (Ruth Tammeorg), Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžist (Ragnar Kolga, Henn Vallimäe), Tallinna Tehnikaülikoolist (Üllas Ehrlich, Merli Reidolf, Sirje Vilba), Berliini

saadetakse täiendustega artiklid enne üldtoimetamist veelkord retsensendile tutvumiseks ja seisukoha võtmiseks.

¹¹ „toimetuskolleegiumi liige“ – siin ja edaspidi käesoleva ajakirja (kogumiku) toimetuskolleegiumi liige

¹² „toimetaja“ – siin ja edaspidi käesoleva ajakirja (kogumiku) toimetaja

* retsenseerinud üksikuid artikleid

Teaduskirjastusest (Claudia Delfs, Volker Schwarz jmt) ja tõlke-tõlkijaid (Meeli Kuura, Anu Schulz, Juta Voogla jmt).

Kindlasti on kõnesolev publikatsioon ka edaspidi arenev ning oluline koht on siin jätkuvalt ilmuvate artiklite kvaliteedil ja teaduslikkusel. Järgmisel, 2012.aastal ilmub majanduspoliitika-alane publikatsioon „Eesti majanduspoliitilised väitlused / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Discussions on Estonian Economic Policy“ selle nimetusega kuuendat aastat (üldse 20. aastakäiku). Lisaks loodame selle kõrval ka 20. korda majanduspoliitika teaduskonverentsi Värskas ajavahemikul 28-30. juuni 2012 korraldada.

Siinjuures veelkord südamlikud tänud kõigile, sh nii publikatsiooniga kui ka nn „Värskas konverentsiga“ seotuile ja teistele toetajatele, aga samuti lugejatele! Allakirjutanu on ka edaspidi lootusrikas kõigiga viljaka koostöö tegemisel!

Matti Raudjärv, peatoimetaja

November-detsember 2010 (Kiel; Warder – Saksamaa LV);

Jaanuar-august 2011 (Tallinn / Pirita-Kose; Pärnu; Lääne-Virumaa / Tapa vald, Karkuse küla, Kaasiku talu – Eesti Vabariik)

DIE PUBLIKATION „ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK“ ERSCHEINT SCHON DAS FÜNFTE JAHR IN FOLGE

2011 erscheint die fünfte Ausgabe der Publikationsreihe „Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik“. Auf diese Weise wird Autoren, die zu wirtschaftspolitischen Themen schreiben, eine Plattform geboten, ihre Beiträge zu veröffentlichen, und es sei betont – das geschieht nunmehr das fünfte Jahr in Folge. Die Publikationsreihe kann man auch als Wissenschaftsjournal bezeichnen, wie zum Beispiel in den USA, wo sie von EBSCO als *academical journal* aufgeführt wird. Wenn wir die früheren wirtschaftspolitischen Aufsätze mitrechnen, die anlässlich der in Tartu und Värskä / Estland stattgefundenen wirtschaftspolitischen Wissenschafts- und Weiterbildungskonferenzen publiziert wurden, ist es schon das neunzehnte Mal, dass in Estland wirtschaftspolitische Schriften als Sammelband kontinuierlich jedes Jahr erscheinen.¹ Bis zur vierzehnten Konferenz (bis einschließlich 2006) hingen die Konferenzen und Sammelbände unmittelbar zusammen. Seit 2007 erscheinen „Eesti majanduspoliitilised väitlused / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Discussions on Estonian Economic Policy“ ohne direkten Bezug auf die oben genannten Konferenzen. Zwar nimmt eine Reihe von Autoren persönlich an der traditionellen wirtschaftspolitischen Konferenz in Värskä teil, aber viele Autoren gehören nicht zum Referenten- oder Teilnehmerkreis der Konferenz, sie publizieren lediglich ihren Beitrag im Sammelband.

„Die estnischen Gespräche über Wirtschaftspolitik“ und ihre Beiträge sind bis jetzt in zwei internationalen Datenbanken registriert: In EBSCO (Zentrale in Massachusetts / USA), und ECONIS² (bei dem renommierten Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel). Ab dem Juli 2011 ist die Publikationsreihe auch in der Datenbank SSRN (Social Science Research Network, USA) zu finden. Es ist geplant, die Publikationsreihe noch in einige weitere Datenbanken einzuspeisen. Zusätzlich zu den estnischen Bibliotheken gehört sie zu Beständen mehrerer ausländischer Universitätsbibliotheken (vor allem in Deutschland), aber auch zum Beispiel der Kongressbibliothek in Washington / USA (The Library of Congress).

Die Tatsache, dass wir 2011 in Estland schon den 19. Jahrgang der Publikationsreihe präsentieren können, ist das Ergebnis einer regen Kooperation zwischen Kollegen aus estnischen und vor allen aus deutschen Hochschulen und hat auf dieser Weise eine internationale Bedeutung. Dabei ist besonders das Engagement von Prof. Dr.

¹ Der erste Sammelband zur wirtschaftspolitischen Thematik erschien 1984, seit 1994 erschien er regelmäßig jährlich bis 2006 (in diesem Jahr hatte der Band das letzte Mal einen direkten Bezug zur Konferenz). Auf diesem Hintergrund scheint es uns richtig, das Wissenschaftsjournal „Eesti majanduspoliitilised väitlused / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Discussions on Estonian Economic Policy“, das 2011 erscheinen wird, als eine Publikation zu betrachten, die schon 19 Jahrgänge vorzuweisen hat.

² Damit hängt die im Jahre gestartete EconBiz (Virtuelle Fachbibliothek Wirtschaftswissenschaften) zusammen.

Manfred O. E. Hennies, der bis 2010 an der Fachhochschule Kiel tätig war, hervorzuheben. Seit mehreren Jahren unterstützt er nach Kräften die Publikationsvorhaben und die Durchführung der wirtschaftspolitischen Wissenschaftskonferenzen in Värskä. Seine Verdienste um die Zusammenarbeit mit der Universität Tartu und auch mit anderen estnischen Institutionen wurden 2010 während der 18. Värskä-Konferenz gewürdigt: Toomas Haldma, der Dekan der Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Tartu, überreichte ihm eine Ehrenurkunde des Rektors, und aus den Händen von Henn Vallimäe, dem Direktor des Pärnuer College der Universität Tartu, erhielt er ein goldenes Collegeabzeichen.

Wir erinnern uns gerne zurück bis in den November des Jahres 1989, als die Zusammenarbeit mit Prof. Dr. Hennies begann³. Diese Zusammenarbeit mit Kollegen der Technischen Universität Tallinn wurde in den Jahren 1990-1991⁴ immer mehr ausgebaut, also in der Zeit, als der Verfasser dieser Zeilen als Prodekan für Entwicklung an der Wirtschaftsfakultät der Technischen Universität mitwirken durfte. Es sei hinzugefügt, dass Prof. Dr. Hennies bei der Namensgebung des Wissenschaftsjournals maßgebend als „Taufpate“ fungierte. Er gehörte auch zu den vielen Spendern, die 2004 in Pärnu die Fertigstellung und Aufstellung einer Sonnenuhr mitfinanzierte. Die vom estnischen Bildhauer Hannes Starkopf geschaffene Sonnenuhr erinnert uns daran, dass die heutige Universität Tartu einst ihren Standort in Pärnu hatte⁵. Es muss genauso betont werden, dass dank der Initiative von Prof. Dr. Hennies schon seit Jahren eine enge Zusammenarbeit mit dem Berliner Wissenschafts-Verlag (früher Arno Spitz Verlag) besteht.

Eine besonders große Rolle spielte beim Publizieren der früheren Artikel Dr. Toni Schulz, Professor für Rechnungswesen an der FH Kiel (17.07.1948 – 06.05.2005). Beim Übersetzen und Redigieren der Beiträge ist oft auch seine Ehefrau Anu Schulz⁶ behilflich gewesen.

³ Matti Raudjärv war zu dieser Zeit zu einem dreimonatigen Forschungsaufenthalt an der Universität Kiel und der Universität Frankfurt am Main.

⁴ Im September 1990 war eine Delegation des Fachbereichs Wirtschaft der FH Kiel zu Besuch bei der Wirtschaftsfakultät der Technischen Universität Tallinn. Zur Delegation gehörten acht Lehrkräfte und drei Studenten. Anschließend hielten zwei der Delegationsmitglieder, Prof. Dr. Manfred O.E. Hennies und Prof. Dr. Toni Schulz, im Januar-Februar 1991 eine umfangreiche Vortragsreihe an der Wirtschaftsfakultät der Tallinner Technischen Universität; Prof. Hennies hielt zusätzlich an ein paar Tagen Vorlesungen an der Universität Tartu. In den darauffolgenden Jahren absolvierte eine Reihe von deutschen Studenten ein einmonatiges Wirtschaftspraktikum an verschiedenen estnischen Betrieben.

⁵ 1699-1710 hatte die Tartuer Universität ihren Standort in Pärnu. Ursprünglich war es geplant, aus diesem Anlass gleich eine Sonnenuhr aufzustellen, aber aus Geldmangel musste man davon absehen. Jetzt hat aber die Sonnenuhr ihren Platz vor dem Pärnuer College der Universität Tartu gefunden.

⁶ Die Zusammenarbeit mit Prof. Hennies und mit Prof. Schulz sowohl als Autoren als auch als Mitwirkende bei der Herausgabe begann schon 1995. Anu Schulz ist noch heute als Übersetzerin von Beiträgen aktiv.

Bei der Gestaltung der Publikationsreihe haben maßgebend Dr. Armin Rohde, Professor an der Universität Greifswald, und seine Doktoranden mitgewirkt. Die Zusammenarbeit mit Prof. Armin Rohde (unter anderem auch gemeinsame Publikationen mit seinen Doktoranden und Assistenten) begann 1999 und währt somit schon zwölf Jahre.

Einen festen Platz bei der Herausgabe der Publikationsreihe hat Dr. Peter Joachim Friedrich⁷, Professor Emeritus der Universität der Bundeswehr München, eingenommen. Durch seine seit 2006 währende Autoren- und Rezensententätigkeit hat er sich unverzichtbar gemacht.

Bis jetzt ist die Publikationsreihe „Etnische Gespräche über Wirtschaftspolitik“ einmal jährlich erschienen. Ab dem aktuellen Jahr 2011 gibt es zwei Ausgaben jährlich (19. Jahrgang, Bände 1/2011 und 2/2011). Es wäre wünschenswert, wenn zukünftig eine Ausgabe betriebswirtschaftliche Beiträge beinhalten würde und die zweite Ausgabe für volkswirtschaftliche Thematik reserviert wäre.⁸ Das ist aber nur möglich, falls genug betriebswirtschaftliche Beiträge mit wirtschaftspolitischem Bezug und auf erforderlichem wissenschaftlichen Niveau eingereicht werden. Leider ist es mehreren Autoren nicht im erforderlichen Maße gelungen, den wirtschaftspolitischen Bezug herzustellen, und diese Beiträge sind unveröffentlicht geblieben. Aus diesem Grunde bleibt es vorerst so, dass in beiden Ausgaben die volkswirtschaftliche Thematik im Vordergrund steht, ergänzt durch betriebswirtschaftliche Beiträge mit wirtschaftspolitischem Bezug. Die Zeit wird es zeigen, wie sich das neue Wissenschaftsjournal gestaltet, vor allem wird das wohl von unseren Autoren abhängen! Um Stabilität beim Erscheinen des Journals zu gewährleisten, sind wir für Veränderungen und neue Entwicklungen stets offen, genauso wie es bis jetzt der Fall gewesen ist.

Die Veröffentlichung ihrer Beiträge in unserem Sammelband / Journal ist für zahlreiche Doktoranden der estnischen Hochschulen (oft in Zusammenarbeit mit ihren wissenschaftlichen Betreuern) eine willkommene Gelegenheit gewesen, die Ergebnisse ihrer Promotionsschrift einem breiteren Fachpublikum vorzustellen. Auch Doktoranwärter aus deutschen Hochschulen (z. B. aus der Universität Greifswald, der Universität der Bundeswehr München u.a.) haben diese Möglichkeit genutzt.

⁷ Nach seiner Emeritierung 2005 in München hat Prof. Peter Joachim Friedrich seinen Wohnsitz nach Estland verlegt und seitdem lehrt und forscht er an der Universität Tartu. 2005-2008 war er außerordentlicher Professor für Ökonomik des öffentlichen Sektors an der Wirtschaftsfakultät, danach leitender wissenschaftlicher Mitarbeiter für das genannte Fach und ab Juli 2001 hat er sein Forschungsgebiet auf Staatsfinanzenwesen verlegt. 2011 wirkte Prof. Friedrich schon das sechste Mal bei der Herausgabe der Publikationsreihe mit, immer tritt er gleichzeitig als Autor oder Coautor auf, und derzeit fungiert er zusätzlich als Mitglied des Redaktionskollegiums.

⁸ Die beiden Ausgaben würden auch in diesem Fall den gleichen, schon bewährten Titel tragen: „Etnische Gespräche über Wirtschaftspolitik“.

Die letzten fünf Jahre zeichnen sich durch eine fließende Zusammenarbeit mit den Mitgliedern des Redaktionskollegiums und den vielen Rezensenten sowohl im Ausland als auch in Estland aus. An dieser Stelle sei ein besonderer Dank an Sulev Mäeltseems, dem Professor für Kommunal- und Regionalpolitik an der Technischen Universität Tallinn, und an Janno Reiljan⁹, dem Professor für Außenwirtschaft der Universität Tartu, auszusprechen. Beide Professoren haben sich mit ihren wertvollen Ratschlägen und ihrer tatkräftiger Mithilfe beim Rezensieren stark gemacht.

Das Redaktionskollegium des vorliegenden Journals / Sammelbandes ist international zusammengesetzt und besteht aus renommierten Fachleuten. Die eingereichten Beiträge werden meistens zweimal vorrezensiert, bei Bedarf wiederholt sich das Rezensieren noch ein weiteres Mal. Das ist so zu verstehen, dass jeder Beitrag von der estnischen Seite einmal oder mehrmals kritisch durchgesehen wird, und bei Bedarf bekommen die Autoren Überarbeitungsvorschläge. Danach wird der Aufsatz zum endgültigen Rezensieren an einen entsprechenden ausländischen Experten, in manchen Fällen auch einen estnischen Experten (oder mehreren) verschickt. Das Rezensieren geschieht durch ein anonymes Verfahren (das sogenannte Blindrezensieren): Der Rezensent kennt den Autor nicht und dem Autor wiederum bleibt der Rezensent unbekannt. Die Identität der Akteure ist nur dem Chefredakteur (teils auch den Redakteuren) bekannt¹⁰. In den letzten fünf Jahren zählten zu den Rezensenten folgende Professoren oder Doktoren der Wirtschaftswissenschaften (in der alphabetischen Reihenfolge):

1. Claus Dieter Classen (Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald)*
2. Jörg Dötsch (Andrássy Universität Budapest)*
3. Raul Eamets (Universität Tartu)*
4. Martina Eckardt (Andrássy Universität Budapest)*
5. Üllas Ehrlich (Technische Universität Tallinn)*
6. Eckhard Freyer (Hochschule Merseburg)
7. Peter Joachim Friedrich (Professor Emeritus, Universität der Bundeswehr München; Universität Tartu; Mitglied des Redaktionskollegiums¹¹)
8. Lothar Funk (Fachhochschule Düsseldorf)*
9. Ulrich Hampicke (Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald)
10. Manfred O. E. Hennies (bis 2010 Professor an der Fachhochschule Kiel; Mitglied des Redaktionskollegiums)
11. Peter Hoss (Professor emeritus, Berlin-Prieros)
12. Claus-Friedrich Laaser (Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel)*

⁹ Bis 2006 wirkte Jüri Sepp, Professor für Wirtschaftspolitik an der Universität Tartu, bei den „Konferenzsammelbänden“ als Autor mit und war gleichzeitig für allgemeine Redaktionsfragen zuständig.

¹⁰ Wenn der Autor alle Bemerkungen zur Kenntnis genommen und die notwendigen Veränderungen vorgenommen hat, werden die Beiträge der abschließenden Redaktion unterzogen. Danach wird das Layout für die Druck- und die CD-Version erstellt. In manchen Fällen werden die verbesserten Beiträge vor der abschließenden Redaktion nochmals an den Rezensenten zur Kenntnis- und Stellungnahme gesandt.

¹¹ „Mitglied des Redaktionskollegiums“ – hier und weiterhin Mitglied des Redaktionskollegiums des vorliegenden Journals / Sammelbandes

13. Enno Langfeldt (Fachhochschule Kiel; Mitglied des Redaktionskollegiums)
14. Dietmar Meyer (Andrássy Universität Budapest)*
15. Sulev Mäeltsemees (Technische Universität Tallinn, Redakteur¹²)
16. Stefan Okruch (Andrássy Universität Budapest; Mitglied des Redaktionskollegiums)*
17. Tiiu Paas (Universität Tartu)*
18. Matti Raudjärv (Universität Tartu; Chefredakteur)
19. Janno Reiljan (Universität Tartu; Redakteur)
20. Armin Rohde (Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald; Mitglied des Redaktionskollegiums)
21. Andreas Thiemer (Fachhochschule Kiel)
22. Harry W. Trummer (Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main)
23. Klaus Schrader (Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel)*
24. Günter Steinmann (Professor Emeritus, Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg; Andrássy Universität Budapest)*
25. Jüri Sepp (Universität Tartu)*
26. Mart Sörg (Professor Emeritus, Universität Tartu; Mitglied des Redaktionskollegiums)
27. Urmas Varblane (Universität Tartu)*
28. Harald Zschiedrich (Hochschule für Technik und Wirtschaft Berlin)*

An dieser Stelle möchte ich mich bei allen oben genannten Kolleginnen und Kollegen bedanken. Mit dankenden Worten wende ich mich auch an Toomas Haldma, Heili Kase, Ülle Maidla und Ingra Paltser aus der Universität Tartu (Fakultät für Wirtschaftswissenschaften), an Ruth Tammeorg aus der Tartuer Universitätsbibliothek, an Ragnar Kolga und Henn Vallimäe aus dem Pärnuer College der Universität Tartu, an Üllas Ehrlich, Merli Reidolf und Sirje Vilba aus der Technischen Universität Tallinn, an Claudia Delfs und Volker Schwarz u.a. aus dem Berliner Wissenschafts-Verlag und an die Dolmetscherinnen und Übersetzerinnen Meeli Kuura, Anu Schulz, Juta Voogla u.a., die alle auf verschiedene Weise zum Erscheinen des vorliegenden Journals / Sammelbandes beigetragen haben.

Sicherlich steht die vorliegende Publikationsreihe für alle Entwicklungen und Veränderungen offen, wobei die Qualität und die Wissenschaftlichkeit der zu publizierenden Beiträge immer Vorrang haben. Im nächsten Jahr, also 2012, erscheint die wirtschaftspolitische Publikationsreihe „Eesti majanduspoliitilised väitlused / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Discussions on Estonian Economic Policy“ unter diesem Titel schon das sechste Jahr in Folge (Das wird dann der 20. Jahrgang sein). Darüber hinaus haben wir schon die Weichen für die Vorbereitungen hinsichtlich der 20. wirtschaftspolitischen Wissenschaftskonferenz vom 28.-30. Juni 2012 in Värska gestellt.

¹² „Redakteur“ – hier und weiterhin Redakteur des vorliegenden Journals / Sammelbandes

* Der Rezensent hat nur einzelne Beiträge rezensiert

Ein weiteres Mal ein herzliches Dankeschön an alle, die sowohl die Publikationsreihe als auch die Värkska-Konferenz nach Kräften unterstützen! Und *at last but not least*: Wir hoffen, dass unsere Leserinnen und Leser uns treu bleiben, ihr Interesse an unserem Journal wollen wir immer im Auge behalten.

Eine fruchtbringende und andauernde Zusammenarbeit erhofft.

Matti Raudjärv, Chefredakteur

November-Dezember 2010 (Kiel, Warder – Deutschland);

Januar-August 2011 (Tallinn / Pirita-Kose; Pärnu; Lääne-Virumaa / Gemeinde Tapa, Dorf Karkuse, Hof Kaasiku – Estland)

FIVE SUCCESSIVE YEARS OF PUBLICATION OF “DISCUSSIONS ON ESTONIAN ECONOMIC POLICY”

Papers of authors who have written on the topics of economic policy in 2011 have been published already for the fifth year in Estonia in the scientific journal / collection (e.g. EBSCO in the USA lists this publication as an academic journal) which bears the title mentioned in the heading above. Considering also the earlier publications on economic policy, which were directly related to the scientific and educational conferences on economic policy which were held in Tartu / Värskas, Estonia, 2011 is already the 19th year of continuous annual publication of papers on economic policy in Estonia¹. Until the 14th conference (i.e. up to 2006, incl.), the conferences were directly related to the publication of the collections. “Eesti majanduspoliitilised väitlused / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Discussions on Estonian Economic Policy” which has been published since 2007 is a phenomenon which is separate from the conference. While a number of the authors of papers also participate in the traditional Värskas Conference on economic policy, some of the authors of the papers published in the journal do not participate in the conference (or do not make presentations) and only write for publication.

Until now, the journal concerned and the papers were represented in two international databases – EBSCO (with the main office in Massachusetts, USA) and ECONIS² (related to the Institute for World Economy of the University of Kiel in the German Federal Republic, well known among the economists of the world). Since July 2011 it is additionally represented in the SSRN (Social Science Research Network, USA) database. We are planning to include it in some other databases as well. In addition to Estonian libraries, the publication is represented in libraries of many universities of foreign countries (above all in Germany) but also, for instance, in the Library of Congress in Washington, USA.

The fact that a publication on the topic of economic policy is appearing in Estonia in 2011 for the 19th year (annual volume) already, has mostly international importance and it is for the most part the result of cooperation between colleagues from several Estonian and above all German institutions of higher education. Here we should point out particularly the comprehensive activities and support from Doctor of Economics, by now Professor Emeritus Manfred O. E. Hennies from the Kiel University of Applied Sciences both in the publishing of the papers and organisation of international scientific conferences on economic policy in Värskas. His merits in activities related with the University of Tartu (also more broadly in Estonia) were

¹ The first collection of articles related to the issues of economic policy was published in 1984 and from 1994 it was published annually until 2006 (when the last collection of articles directly related to the conference on economic policy was published). The scientific journal “Eesti majanduspoliitilised väitlused / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Discussions on Estonian Economic Policy” published in 2011 can probably be regarded as the 19th annual volume of this publication.

² This is related to EconBiz – the Virtual Library for Economics and Business Studies, opened in 2010.

recognised in 2010 at the 18th Scientific Conference on Economic Policy held in Värskä where the Dean of the Faculty of Economics and Business Administration of the University of Tartu Toomas Haldma delivered the Citation of Honour from the Rector of the University and the Director of the Pärnu College of the University of Tartu Henn Vallimäe granted the Golden Badge of the College to him.

We are glad to mention here that the cooperation with Manfred O. E. Hennies started already in November 1989³ and became considerably more extensive particularly with colleagues from the Tallinn University of Technology in 1990–1991⁴ when the undersigned was the Vice-Dean for Development at the Faculty of Economics and Business Administration of the Tallinn University of Technology. We can add that Manfred O. E. Hennies partly also had the role of the “godfather” in finding the name for the journal. Manfred O. E. Hennies was also one of the many people who financed the creation and installation of the sundial in Pärnu in September 2004 to mark the period of operation of the University of Tartu in Pärnu⁵ (the author is the Estonian sculptor Hannes Starkopf). Manfred O. E. Hennies was also the man on whose initiative the currently fruitful cooperation with the German publisher of research literature Berliner Wissenschafts-Verlag (the former Arno Spitz Verlag) was started.

Also Professor of Business Administration of the Kiel University of Applied Sciences, Doctor of Economics Toni Schulz (17.07.1948–06.05.2005) had a very important role in assisting in the publishing of papers in the earlier years, particularly in editing many papers together with his spouse Anu Schulz.⁶

Also Professor of the Greifswald University, Doctor of Economics Armin Rohde together with several of his doctoral students has made an important contribution to the development of this journal / collection. Cooperation with Armin Rohde

³ Matti Raudjärv was participating in a 3 month fellowship programme at that time in the Kiel University and the Frankfurt am Main University.

⁴ In September 1990, a delegation (eight members of the academic staff and three students) of the field of economics of the Kiel University of Applied Sciences visited the Faculty of Economics and Business Administration of the Tallinn University of Technology. After that, in January-February 1991, Professor Manfred O.E. Hennies and Professor T. Schulz who had visited Tallinn in autumn, delivered lectures in the Faculty of Economics and Business Administration of the Tallinn University of Technology for several weeks as a part of longer cycles of lectures (in addition, Manfred O. E. Hennies delivered lectures for a few days also at the Faculty of Economics and Business Administration of the University of Tartu). In the next years, a number of German students had practical business training of up to one month in many different Estonian companies.

⁵ The University of Tartu was based in Pärnu in 1699–1710. It was intended to install a sundial there to mark the relocation to Pärnu already then but it was not done then due to the lack of funds. It has been done now.

⁶ Cooperation with both Manfred Hennies and Toni Schulz in publishing the papers (they were both also authors of papers) started already in 1995, the pleasant cooperation with Anu Schulz is still continuing. Anu Schulz has also been an interpreter at several conferences on economic policy.

(including publishing of papers together with his doctoral students / assistants) has continued for already twelve years, since 1999.

Professor Emeritus of the Bundeswehr University Munich, Doctor of Economics Peter Joachim Friedrich⁷ who has contributed to the publications since 2006 both as an author and with useful advice in the peer review of papers has had a significant role in the development of the journal.

Until now, the publication (journal / collection “Discussions on Estonian Economic Policy”) has appeared once a year. Starting from this year, 2011, it will be published twice a year, however (19th annual volume, issues 1/2011 and 2/2011). One of the further objectives could be, for instance, to publish papers of national economy in one issue and papers on business administration in the other.⁸ This will, however, be possible only if there are a sufficient number of high-quality papers on business administration related to economic policy. Until now the authors of papers on business administration have not particularly succeeded to achieve this (relation to economic policy) and such articles have not been published here. But for the time being, both issues contain above all papers on national economy and next to them also a few papers on business administration and papers related to economic policy. Time will show what the journal / collection will look like in the future and it will largely depend on the authors! But there will certainly be changes and developments for the achievement of further stability, just like it has been in all earlier years.

Publishing papers in this journal / collection has been one of the opportunities for many doctoral students of Estonian institutions of higher education for publishing their ideas and research results of their thesis (often in cooperation with their supervisor). Also doctoral students of quite a few universities of the Federal Republic of Germany have actively used it (e.g. doctoral students of the Greifswald University which is a cooperation partner of the University of Tartu, doctoral students of the Bundeswehr University Munich, etc.).

In the course of the last five years we have had valuable cooperation also with members of the Editorial Board of the journal and with many peer reviewers from foreign countries and Estonia. Professor of Local Self-government and Regional Policy Sulev Mäeltsemees of the Tallinn University of Technology and Professor of International Economy Janno Reiljan of the University of Tartu have contributed to

⁷ After becoming Professor Emeritus in Munich in 2005, Prof. em. Peter Joachim Friedrich has lived in Estonia, he was the Extraordinary Professor of Public Sector Economics of the Faculty of Economics and Business Administration of the University of Tartu in 2005–2008, after that Senior Researcher of Public Sector Economics of the same faculty and since 2011 Senior Researcher of Public Finance at the same faculty. In 2011 he participated in the publication as an author already for the sixth year (being always also an author or co-author of a paper) and is now also a member of the Editorial Board.

⁸ The general title of the publication would then be the same as before and similar for both issues – “Discussions on Estonian Economic Policy”.

preparations for the publishing the papers with their valuable advice and efforts as editors (being also authors of papers themselves).⁹

The Editorial Board of this journal / collection is international and consists of experts of their field. Peer review of papers has been arranged generally by two but sometimes even more persons. This means that a paper is critically reviewed once or for more times in Estonia and recommendations will be issued to authors for improving their paper, if appropriate. Then the paper will be sent for final peer review to an expert (or experts) of the respective field in a foreign country, in some cases also in Estonia. The so-called “double-blind peer review” policy is followed – the reviewer does not know who is the author of the paper and the author does not know who was the reviewer (except the Chief Editor and partly also editors)¹⁰. For instance, the following professors and doctors (in alphabetic order) have been the peer reviewers in the last five years:

1. Claus Dieter Classen (Ernst-Moritz-Arndt University of Greifswald)*
2. Jörg Dötsch (Andrássy University Budapest)*
3. Raul Eamets (University of Tartu)*
4. Martina Eckardt (Andrássy University Budapest)*
5. Üllas Ehrlich (Tallinn University of Technology)*
6. Eckhard Freyer (Merseburg University of Applied Sciences)
7. Peter Joachim Friedrich (*emeritus*, Bundeswehr University Munich; University of Tartu; member of the Editorial Board¹¹)
8. Lothar Funk (Düsseldorf University of Applied Sciences)*
9. Ulrich Hampicke (Ernst-Moritz-Arndt University of Greifswald)
10. Manfred O. E. Hennies (*emeritus*, Kiel University of Applied Sciences; member of the Editorial Board)
11. Peter Hoss (*emeritus*, Berlin-Prieros)
12. Claus-Friedrich Laaser (Institute for World Economy of the University of Kiel)*
13. Enno Langfeldt (Kiel University of Applied Sciences; member of the Editorial Board)
14. Dietmar Meyer (Andrássy University Budapest)*
15. Sulev Mäeltseemes (Tallinn University of Technology; editor¹²)
16. Stefan Okruch (Andrássy University Budapest; member of the Editorial Board)*
17. Tiiu Paas (University of Tartu)*
18. Matti Raudjärvi (University of Tartu; Chief Editor)

⁹ Until 2006, also Professor of Economic Policy Jüri Sepp of the University of Tartu was both an author and the editor for the conference collections.

¹⁰ After reading all comments and making the required corrections / additions by the author, the papers undergo general editing and the printer’s (incl. CD) versions are prepared. Sometimes papers with corrections / additions are sent back to reviewers before general editing for another review and expressing the opinion.

¹¹ “member of the Editorial Board” – here and below: member of the Editorial Board of this journal (collection)

¹² “editor” – here and below: the editor of this journal (collection)

* has peer reviewed a few papers

19. Janno Reiljan (University of Tartu; editor)
20. Armin Rohde (Ernst-Moritz-Arndt University of Greifswald; member of the Editorial Board)
21. Andreas Thiemer (Kiel University of Applied Sciences)
22. Harry W. Trummer (Wolfgang Goethe University Frankfurt am Main)
23. Klaus Schrader (Institute for World Economy of the University of Kiel)*
24. Günter Steinmann (*emeritus*, Martin-Luther University of Halle-Wittenberg; Andrassy University Budapest)*
25. Jüri Sepp (University of Tartu)*
26. Mart Sõrg (*emeritus*, University of Tartu; member of the Editorial Board)
27. Urmas Varblane (University of Tartu)*
28. Harald Zschiechrich (Berlin University of Applied Sciences)*

Many thanks to all persons listed above and also to persons from the University of Tartu (Toomas Haldma, Heili Kase, Ülle Maidla, Ingra Paltser), Library of the University of Tartu (Ruth Tammeorg), Pärnu College of the University of Tartu (Ragnar Kolga, Henn Vallimäe), Tallinn University of Technology (Üllas Ehrlich, Merli Reidolf, Sirje Vilba), Berlin Wissenschafts-Verlag (Claudia Delfs, Volker Schwarz and several others) and interpreters / translators (Meeli Kuura, Anu Schulz, Juta Voogla and several others) who have contributed to / supported the publishing of this journal / collection in different ways.

The development of this publication will surely continue and the quality and scientific level of the papers published will always have an important role. Next year, in 2012, the publication on economic policy “Eesti majanduspoliitilised väitlused / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Discussions on Estonian Economic Policy” will be published for the 6th year under this name (20th annual volume in total). In parallel, we are planning to organise also for the 20th time the scientific conference on economic policy in Värskas on 28–30 June 2012.

Again, our cordial thanks to everybody who have been involved with this publication or with the Värskas Conference and to other supporters but also to our readers! The undersigned is looking forward to fruitful cooperation with all of you!

Matti Raudjärv, Chief Editor

November-December 2010 (Kiel; Warder – Federal Republic of Germany);

January-August 2011 (Tallinn / Pirita-Kose; Pärnu; Lääne-Virumaa / Tapa Rural Municipality, Karkuse Village, Kaasiku Farm – Republic of Estonia)

MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTSID EESTIS (1984-2011)

WISSENSCHAFTLICHE KONFERENZEN ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK IN ESTLAND (1984-2011)

SCIENTIFIC CONFERENCES ON ECONOMIC POLICY IN ESTONIA (1984-2011)

I	1984	Ühiskondliku tootmise intensiivistamise probleemid Eesti NSV-s
II	1994	Majandusteadus ja majanduspoliitika Eesti Vabariigis
III	1995	Majanduspoliitika teooria ja praktika Eesti Vabariigis
IV	1996	Aktuaalsed majanduspoliitika küsimused Euroopa Liidu riikides ja Eesti Vabariigis /I ja II/
Aktuelle wirtschaftspolitische Fragen in den Ländern der Europäischen Union und in der Republik Estland /I und II/
Topical Problems of the Economic Policy in the Member States of the European Union and the Republic of Estonia /I and II/
V	1997	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja integreerumine Euroopa Liiduga
Die Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Integration mit der Europäischen Union
Economic Policy of the Republic of Estonia and Integration with the European Union
VI	1998	Eesti Vabariigi integreerumine Euroopa Liiduga – majanduspoliitika eesmärgid ja abinõud
Die Integration der Republik Estland mit der Europäischen Union – Ziele und Mittel der Wirtschaftspolitik
Integration of the Republic of Estonia into the European Union – Goals and Instruments of Economic Policy
VII	1999	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja Euroopa Liit
Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union
Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
VIII	2000	Eesti Vabariigi majanduspoliitika tulemuslikkus ja Euroopa Liit
Wirksamkeit der Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union
Effectiveness of the Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
IX	2001	Harmoniseerimine ja vabadus Eesti Vabariigi majanduspoliitikas integreerumisel Euroopa Liiduga
Harmonisierung und Freiheit der Wirtschaftspolitik Estlands in EU-Integrationsprozess
Harmonisation and Freedom in the Economic Policy of Estonia integrating with the European Union
X	2002	Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti majanduspoliitikale
Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands

- Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia
- XI 2003 Eesti majanduspoliitika teel Euroopa Liitu
Die Wirtschaftspolitik Estlands auf dem Weg in die Europäische Union
Estonian Economic Policy on the way towards the European Union
- XII 2004 Eesti majanduspoliitilised perspektiivid Euroopa Liidus
Wirtschaftspolitische Perspektiven Estlands als Mitglied der Europäischen Union
Economic Policy Perspectives of Estonia in the European Union
- XIII 2005 XIII majanduspoliitika teaduskonverents
Die XIII wirtschaftspolitische Konferenz
13th Scientific Conference on Economic Policy
- XIV 2006 XIV majanduspoliitika teaduskonverents
Die XIV wirtschaftspolitische Konferenz
14th Scientific Conference on Economic Policy
- XV 2007 Eesti majanduspoliitika – kolm aastat Euroopa Liidus
Die Wirtschaftspolitik Estlands – drei Jahre in der Europäischen Union
Economic Policy of Estonia – three Years in the European Union
- XVI 2008 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2008
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2008
Economic Policy in the EU Member States – 2008
- XVII 2009 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2009
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2009
Economic Policy in the EU Member States – 2009
- XVIII 2010 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2010
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2010
Economic Policy in the EU Member States – 2010
- XIX 2011 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2011
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2011
Economic Policy in the EU Member States – 2011

NB! Järgmine majanduspoliitika teaduskonverents toimub / Die nächste wirtschaftspolitische Konferenz findet start / The next scientific conference on economic policy will be held:

- XX 28.-30.06.2012 (Värskä, Eesti-Estland-Estonia)
Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2012
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2012
Economic Policy in the EU Member States – 2012